ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

KÜRESELLEŞME KARŞISINDA MİLLİ KİMLİK ALGISI

CEYDA BAŞ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Hayati BEŞİRLİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

SOSYOLOJİ BİLİM DALI

EYLÜL-2021

ankara
HBM

KÜRESELLEŞME KARŞISINDA MİLLİ KİMLİK ALGISI

CEYDA BAŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

SOSYOLOJİ BİLİM DALI

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

EYLÜL 2021

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Ceyda BAŞ

13.09.2021

Küreselleşme Karşısında Milli Kimlik Algısı

Yüksek Lisans

Ceyda BAŞ
ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Eylül 2021

ÖZET

Bu tez çalışması küreselleşmenin ekonomik, siyasi, kültürel etkilerinin bir kolektif kimlik türü olan milli kimlik algılamalarında yarattığı değişikliğin incelenmesini amaçlamaktadır. Küreselleşme sınırlar arasındaki hareketliliğin hızının ve yoğunluğun artmasını ifade eder. Birçok tarihsel faktör sonucunda yaşanan küreselleşme sürecinin etkileme alanı çok geniştir. Ekonomik etkinlikte uluslararası firmaların artan gücü, BM, AB, G-8, NAFTA gibi bölgesel ve küresel ulus-üstü kurumların ulus devletin egemenlik alanına müdahalesi, kitle iletişim araçlarıyla kültürel bir türdeşleşme ve melezleşme gibi süreçler bunun göstergesidir. Bireyler bugüne dek sayısız kimliklere sahip olmuşlardır. Kimlik, bireyin ne olduğunun ya da ne olmadığının ifadesidir. Bu nedenle kimlik tanımlamalarında hem benzerliklere hem de farklılıklara vurgu yapılır. Bireyler tarih boyunca bir grup içinde yer alarak, bir gruba aidiyet duyarak yaşamıştır. Bu güvenlik ihtiyacı, psikolojik ihtiyaçlar, bir fikirde çoğunluk olma isteği ya da aynı kültürel değerlere sahip olma gibi birçok sebepten kaynaklanmaktadır. Bu bir futbol taraftar grubuna, siyasi bir partiye de ya da bir millet altında yaşama istencinde de aynı şekilde görülür. Kolektif kimlikler, toplumsal bütünleşmeye katkı sağladığı gibi, toplumsal düzenin sağlanmasında da kullanışlı bir aygıttır. Bugün özellikle sosyal medyanın etkisiyle, bir kültürel deformasyon yaşanmakta, aidiyet duyguları çözülmektedir. Küreselleşmeyle şiddetini arttıran bireyselleşme süreci, ortak bir kimlik duygusuna bağlı kalma durumunu da etkilemektedir. Küreselleşme bazı kimliklikliklerin radikalleşmesine bazı kimliklerin de daha arka planda kalmasına sebep olmaktadır. Milli kimlik anavatan olarak kabul edilen yerle bir bağ kurar. Millet olma bilinci tarihsel mitlerden, anılardan, yaşanmışlıklardan beslenir. Küreselleşmenin getirdiği yeni kimlik kodları bu aidiyet ilişkisinden yoksundur. Bu çalışmada öncelikle küreselleşmenin kavramsal olarak ne ifade ettiği, tarihsel süreçteki gelişimi, ekonomik, siyasi, kültürel boyutları ile küreselleşmeye yönelik bakış açıları incelenmiştir. Sonrasında kimlik ve milli kimlik kavramlarına yönelik bakış açıları incelenmiş, küreselleşmenin milli kimliğe ne gibi bir etkisinin olduğu tahlil edilmeye çalışılmıştır. Küreselleşmenin milli kimlik üzerinde hem parçalayıcı hem de bütünleştirici bir etki yarattığı sonucuna varılmıştır.

Bilim Kodu	:	113808
Anahtar Kelimeler	:	Küreselleşme, Kimlik, Milli Kimlik, Ulus Devlet
Sayfa Adedi	:	103
Tez Danışmanı	:	Prof. Dr. Hayati Beşirli

Perception of National Identity in the face of Globalization

(M.Sc. /Ph. D. Thesis)

Ceyda BAŞ

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

THE INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES

September 2021

ABSTRACT

This thesis aims to examine the change in perceptions of national identity, which is a type of collective identity, caused by the economic, political and cultural effects of globalization. Globalization refers to an increase in the speed and intensity of mobility across borders. The influence area of the globalization process, which is experienced as a result of many historical factors, is very wide. The increasing power of international companies in economic activity, the intervention of regional and global supranational institutions such as the UN, EU, G-8, NAFTA in the sovereignty of the nation-state, and processes such as cultural homogenization and hybridization through mass media are indicators of this. Individuals have had numerous identities to date. Identity is the expression of what an individual is or is not. For this reason, both similarities and differences are emphasized in identity definitions. Throughout history, individuals have lived by taking part in a group and feeling a sense of belonging to a group. This need for security arises from many reasons, such as psychological needs, the desire to be a majority in an opinion, or to have the same cultural values. It is equally evident in a football fan group, a political party, or the will to live under a nation. Collective identities not only contribute to social integration, but are also a useful device in ensuring social order. Today, especially with the effect of social media, a cultural deformation is experienced and the sense of belonging is dissolved. The individualization process, which increases its severity with globalization, also affects the state of being attached to a common sense of identity. Globalization causes some identities to become radicalized and some identities to remain in the background. National identity establishes a bond with the place considered as the homeland. The consciousness of being a nation is fed by historical myths, memories and experiences. The new identity codes brought about by globalization are devoid of this relation of belonging. In this study, first of all, what globalization means conceptually, its development in the historical process, its economic, political, cultural dimensions and perspectives on globalization are examined. Then, the perspectives on the concepts of identity and national identity were examined, and the effect of globalization on national identity was tried to be analyzed. It has been concluded that globalization has both a disintegrating and integrating effect on national identity.

Science Code	:	113808
Key Words	:	Globalization, İdentity, National Identity, Nation State
Page Number	:	103
Supervisor	:	Prof. Dr. Hayati Beşirli

TEŞEKKÜR

Beni bu güne kadar yetiştiren ve bu tezi yazmama vesile olan tüm hocalarıma ve danışmanım Prof. Dr. Hayati BEŞİRLİ hocama çok teşekkür ederim. Hayatım boyunca maddi manevi hiçbir desteği benden esirgemeyen, aldığım tüm kararlarda sonuna kadar arkamda duran, haklarını asla ödeyemeyeceğim başta annem Rukiye BAŞ ve babam Macit BAŞ olmak üzere ailemin tüm fertlerine çok ama çok teşekkür ederim. Zorlu tedrisatından ömrümün yarısı kadardır geçtiğim, varlığıyla kendimi her zaman şanslı hissettiğim, bana yalnız hoca değil, her zaman çok iyi bir dost da olan Nazan KAYA'ya bütün kalbimle teşekkür ederim.

Ceyda BAŞ

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET iv

ABSTRACT v

TEŞEKKÜR vi

İÇİNDEKİLER vii

KISALTMALAR ix

1. GİRİŞ 1

2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ 5

2.1. Araştırmanın Konusu 5

2.2. Araştırmanın Amacı 7

2.3. Araştırmanın Önemi 7

2.4. Araştırmanın Yöntemi 8

2.5. Araştırmanın Sınırlılıkları 9

3. KÜRESELLEŞME VE KÜRESELLEŞME YAKLAŞIMLARI 11

3.1. Küreselleşme 11

3.1.1. Küreselleşme Tanımlamaları 13

3.1.2. Küreselleşmeye Zemin Hazırlayan Tarihsel Süreç ve Gelişimi 20

3.2. Küreselleşme Kuramları 27

3.2.1. Radikaller 27

3.2.2. Kuşkucular (Şüpheciler) 29

3.2.3. Dönüşümcüler 32

3.3. Küreselleşmenin Boyutları 34

3.3.1. Küreselleşmenin Siyasi Boyutu 35

3.3.2. Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu 38
3.3.3. Küreselleşmenin Kültürel Boyutu 41
4. MİLLİ KİMLİKLER VE KÜRESELLEŞME 51
4.1. Kimlik ve Kimlik Mitleri 51
4.2. Milli Kimlik 58
4.3. Küreselleşme ve Milli Kimlik 67
4.3.1. Küreselleşen Dünyada Ulus Devletin Varlığı.....68
4.3.2. Küreselleşme ve Milli Kimlik İlişkisi 78
5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 91
KAYNAKLAR 99
ÖZGEÇMİŞ 105

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
DESA	Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Organizasyonu
EU	Avrupa Birliği
G-8	Sekizler Grubu
IMF	Uluslararası Para Fonu
ISO	Uluslararası Standartlar Teşkilatı
NAFTA	Kuzey Amerikan Serbest Ticaret Anlaşması
NATO	Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
UN	Birleşmiş Milletler
WB	Dünya Bankası
WEF	Dünya Ekonomik Forumu
WTO	Dünya Ticaret Örgütü

1. GİRİŞ

Küreselleşme, ulaşım teknolojisinin gelişmesiyle birlikte mal, hizmet ve sermayenin sınırlar arasında iktisadi bir ortaklık ve farklı coğrafyalarda yaşayan insanların karşılıklı etkileşimi sonucunda kültürel hareketliliğin yaşanması durumudur (Kıvılcım, 2013: 221). Başka bir tanıma göre ise küreselleşme, pratiklerin, ilişkilerin, bilincin ve toplumsal döngünün hareket tarzının dünya geneline yayılmasıdır (Ritzer, 2011a: 441). Küresel kapitalizmin hızla yükselişe geçmesi ile birlikte ekonomik olarak güçlü olmayan periferi üzerinde merkezin yani batı ülkelerinin jandarmalığı daha da artmıştır. Bu durum neticesinde de küreselleşme ile ilgili güvensizlik ve risk ortamı, mcdonaldlaşma, kültür emperyalizmi, kültür ihracatı gibi eleştirel kavramlar ortaya çıkmıştır.

Küreselleşme çok boyutlu bir kavramdır. Her ne kadar kapitalizmle sıkı ilişki kurması onu ekonomik temelli yapsa da siyasal ve kültürel etkileri de vardır. Teknolojinin getirdiği yenilikler, serbest piyasa ekonomisinin dünyanın tümüne yayılması, kapitalizmin iktisadi kaynakları elinde tutması, küreselleşmenin ekonomik boyutunu göstermektedir. Küreselleşmenin kültürel boyutunu ise kültürel etkileşimin süratle artması, özellikle Anglo-Amerikan kültürün dünyanın birçok bölgesine bir "kültür ihracatı" yapması oluşturmaktadır. Dünyanın başka başka bölgelerinde aynı içeceğin içilip, aynı şarkının söylenmesi bu durumun doğal bir sonucudur. Küreselleşme ile birlikte değişen siyasi algılar, ulus-devlet mekanizmasını oluşturan milliyetçilik, milli kimlik gibi temel kavramların farklı yorumlanmasına sebep olmuştur. Küreselleşmenin etkin olan uluslararası kuruluşları ile devletlerin egemenlik, demokrasi ya da iktidar üzerindeki etkileri de siyasi boyutunu oluşturmaktadır.

Küreselleşme iktisadi temelli bir süreç olsa da iktisadi alanla sınırlı kalmamış, toplumları zamanla bir bakış açısına alıştırmakta, bu bakış açısıyla da toplumsal alanın daraldığını, toplumların aynı risklerle karşı karşıya olduğunu vurgulayarak bir kader birliği kurgulamaktadır. İletişim teknolojisinin sınırları ortadan kaldırmasıyla birlikte, zamansal ve mekânsal farklılıklar önemini yitirmiş, bir yandan da pazarlar yer kürenin her yerine yayılmıştır. Küreselleşmenin geldiği noktada yapılan eylemlerin sonuçlarının nasıl olacağı orta vadede de kestirilememektedir (Habermas, 2018: 69).

Her paradigma farklı cepheleri beraberinde getirdiği gibi küreselleşme de kendi yandaş ya da muhaliflerini yaratmıştır. Küreselleşme üzerine yapılan bu tartışmaları üçe ayırmak mümkündür: Aşırı küreselleşmeciler (Radikaller), kuşkucular (Şüpheciler) ve dönüşümcüler. Aşırı küreselleşmecilere göre küreselleşme hız kesmeden dünya geneline yayılmakta ve ulus devletler de bu yayılmadan nasibini almaktadır. Ulus devletlerin, küresel piyasaların yasalarına boyun eğmek durumunda olduğunu ifade eden aşırı küreselleşmecilere göre, küreselleşme karşı konulamaz bir vaziyette yaşamın her alanına sirayet etmektedir, dolayısıyla ulus devletlerin ortaya koyacağı yeni politikalar da işe yaramayacaktır. Bundan dolayıdır ki ulus devletler küreselleşmeye direnmek yerine piyasalarını daha esnek hale getirmeli ve küreselleşmenin getireceği maddi olanaklardan faydalanmalıdır.

Kuşkucular ise, aşırı küreselleşmecilerin küreselleşmeye boyun eğme tezine karşı çıkmaktadır. Kuşkuculara göre dünyanın içinde bulunduğu iktisadi ya da siyasi açıdan bağımlılık yeni bir şey değildir. Tek bir küresel pazar var ve bu pazara dahil olma fikri kuşkuculara göre, tamamen refah sistemini ortadan kaldırmak isteyen serbest piyasacıların ürünü bir ideolojidir.

Aşırı küreselleşmecilere de kuşkuculara da karşı olan dönüşümcüler ise, küreselleşmenin çok hızlı ve çok yönlü olduğunu söylemektedirler. Dönüşümcülere göre dünyayı bir network (ağ) gibi saran küreselleşme, daha öncesinde egemen olmuş siyasi ve askeri kurumlardan çok daha geniştir. Dönüşümcülere göre dünyada çok büyük ve hızlı değişimler yaşanmaktadır ve bunu görmezden gelmek doğru değildir. Ancak dönüşümcüler burada bir parantez açmaktadır, küreselleşme dünyayı ne denli bir ağ gibi sararsa sarsın yine de doğanın vereceği tepki her zaman kestirilebilir değildir. Küreselleşmenin benzerlik kadar farklılık da yarattığını düşünen dönüşümcülere göre, yönetişimin küresel boyutları için yeni interaktif araçlar şarttır.

Küreselleşmenin siyasi ve kültürel boyutu ile yakından ilgili olan ve bu çalışmanın da konusunu oluşturan milli kimlik kavramını açıklamadan önce kimlik kavramını açıklamak gereklidir. Kimlik kavramı mevcut bütün gerçekliklere yansıtabileceğimiz bir aidiyetlik duygusudur. Cinsiyet, mevki, meslek ya da arkadaş grubu kimliğin kategorilerindendir. Özne, halihazırda bulunan bu kategorileri

kendisine ait kılar, kendisine adres tayin eder, yani kendisini bu kategoriler neticesinde inşa eder (Vurucu, 2015: 39).

Milli kimlik ise bireylerin ortak bir üst kimliğe ve kabul edilmiş üst-kültüre sahip olması, bu üst kimlik neticesinde de milli bilincin oluşturulması demektir. Bireylerin milli kimlikle aidiyet kurması için marşlar, anıtlar, tarihi şahsiyetler bir sembol olarak kimlik politikalarında kullanılmaktadır. Bir ulusun ortak tarihsel bağlarından beslenen ve aynı kültür kodları ile donatılmış milli kimlik, ulus devlet modelinin temel yapıtaşıdır. Bir ulusun sahip olduğu milli kimliği ve kültürü onu diğer uluslardan ayıran en temel özelliğidir. Aynı şekilde ulusun devamlılık sağlaması, toplumsal birliğin ömrünün uzun olması için milli kimlik ulus devlet için hayati de bir önem taşımaktadır (Şahin, 2009: 156-158).

Sadri Maksudi Arsal'ın ifadesiyle "Her milliyet müstakil bir hayat ideolojisidir." Milliyet duygusunun arkasında, millete ait inançlar, milli dil, fertlerin bütün varlığıyla bağlı olduğu vatan, geleceğe yönelik ortak hissiyat ve samimi birliktelik duyguları vardır (Arsal, 2018: 188). Toplumsal birlikteliği ve düzeni sağlayan bu hissiyatlar bütünüdür.

Günümüzde kültürler arası kimlik çatışmaları devam etmektedir. Kimliklerini koruyamayan, farklı kültürler altında asimile olan toplumların parçalanma süreci ile karşı karşıya kaldığı açıktır. Küresel kültürün bireye sunduğu kimlikler, çoğunlukta batının kültürüdür. Küresel güçler kitle iletişim araçlarıyla batı kültürünü milli kültüre bir alternatif olarak sunup, kürenin her yerinde bunu pazarlamaktadır. Bir yandan da yerel kimliklerin desteklenip radikalleştirildiği, ülkelerin bölünme süreçlerine zorlandığı görülmektedir. Küreselleşme bu nedenle emperyalizm ile ilişkilendirilmektedir. Küreselleşmenin toplumların milli kimlikleri ile kurduğu aidiyet üzerindeki etkisi önemlidir. Bu, ülkelerin hem ekonomik, hem siyasi, hem kültürel açıdan gelişimini şekillendiren bir süreçtir. Bu çalışmada öncelikle küreselleşme temel hatlarıyla açıklanacak, daha sonrasında kimliğin ve milli kimliğin tarihsel düzlemde toplumdaki karşılığı açıklanmaya çalışılacaktır. Son olarak da küreselleşmenin milli kimlik üzerindeki olumlu/olumsuz etkisi ulus devlet ile ilişkisi bağlamında ele alınacaktır.

2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Küreselleşme Karşısında Milli Kimlik Algısı adlı tez çalışması, teorik bir çalışmadır. Küreselleşmenin milli kimlik algısı üzerindeki değişimini ana hatlarıyla ifade edilmek için, öncelikle literatür taraması yapılmış, küreselleşme ve milli kimlik üzerine yazılmış temel kaynaklar ve güncel çalışmalar incelenmiştir. Çalışmayı doğru bir zemine oturtabilmek için ilk olarak küreselleşme ve milli kimlik kavramları ayrı olarak ele alınmıştır. Küreselleşmenin sayısız tanımı vardır. İlk olarak küreselleşme hakkındaki farklı tanımlara yer verilmiş ve küreselleşme teorik olarak ifade edilmiştir. Hiçbir sosyolojik mesele tarihsel bağlamından ayrı düşünülemez. Bu nedenle küreselleşmeye zemin hazırlayan ve gelişimini sağlayan tarihsel süreçten bahsedilmiştir. Küreselleşmeye yönelik olumlu olumsuz farklı bakış açılarına yer verilmiş, küreselleşmenin ekonomik, siyasi ve kültürel olarak etkileri güncel meselelerle birlikte örneklendirilmiştir. Milli kimlik kavramına geçilmeden önce kimliğin teorik çerçevesi ifade edilmiş, özellikle bireysel ve kolektif kimlik türleri arasındaki ayrıma dikkat çekilerek, bir kolektif kimlik türü olan milli kimliğin toplumsal bütünleşmedeki rolünün anlaşılması için bir ön hazırlık yapılmıştır. Milli kimliğin sosyal bilimlerdeki karşılığını anlayabilmek için, milletlerin oluşumu ile ilgili farklı bakış açılarına ve küresel dünyada ulus devletin varlığına yer verilmiştir. Bireyler ulus devletle milli kimlik aidiyeti üzerinden ilişki kurmaktadırlar. Ulus devlet içerisindeki milli tek bir unsurun temsilci olması ya da yerel unsurların bütünleşik ya da çatışma içinde olması, o devletin ömrü üzerinde etkili bir süreçtir. Küreselleşme günlük yaşamı siyasi, ekonomik, kültürel birçok açıdan dönüştürebilen bir güce sahiptir. Bireylerin kendilerini hangi kimlikte konumlandırdıkları çok eski; ancak güncelliğini koruyan bir meseledir. Küreselleşmenin milli kimlik algısı üzerindeki olumlu/olumsuz etkisi tüm bu verilere dayanarak değerlendirilmiştir.

2.1. Araştırmanın Konusu

Küreselleşmenin yarattığı ekonomik, siyasi, kültürel etkilerle birlikte milli kimliğin algılanmasını ne denli etkilediği, bireylerin kendilerini belli bir kimlikte konumlandırmasını ne yönde değiştirdiği bu çalışmanın temel konusunu oluşturmaktadır. Ülkeler arasındaki ulaşım ve iletişim maliyetlerinin düşmesi, teknolojik gelişmelerin hızını arttırması, yaygınlaşan sosyal medya kullanımı ile birlikte sınırlar büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Genişleyen iletişim ağı sayesinde

kilometrelerce uzaklıktaki iki insan birbirleriyle çok rahat görüntülü konuşabilir, küresel kapitalizm sayesinde dünyanın iki farklı noktasında olsalar bile aynı anda, aynı lezzetteki kahvelerini Starbucks'da yudumlayabilir bir ortam hazır hale gelmiştir. Artan mcdonaldlaşma ile birlikte dünya bir yandan tek biçimliliğe giderken bir yandan da küyerelleşme diyebileceğimiz yerelin ve küreselin bir arada olduğu bir durum ortaya çıkmaktadır. Toplumun hızla mcdonaldlaşmasına tepki olarak yerel yiyecekler, yerel kültürler pazara sunulmaktadır. Dünyanın pek çok yerinde Türk kebabının marka haline gelmesi ya da Türkiye'de suşi restoranlarının açılması aynı zamanda melezleşme adı verilen kavramın örnekleridir. Küreselleşme toplumları yalnızca kültürel olarak etkilememiş, toplumları siyasi ve ekonomik olarak da ulus üstü kurumların bağlayıcı ile karşı karşıya bırakmıştır. Ulus devlet kuruluş felsefesi gereği sınırları belli toprak parçası üzerinde egemenliğe sahipken, bugün AİHM hukuk düzleminde devletleri yargılayabilir, hatta yaptırım uygulayabilir hale gelmiştir. Birleşmiş Milletler (UN) gerekli gördüğü durumda, örneklerini de pek çok defa gördüğümüz şekilde ülkelere – ülkenin kendi iç meselesi olarak kabul etmeksizin- müdahale etme hakkını kendisinde görmektedir. Uluslararası firmalar ticaret ağını dünyanın dört bir yanına atmakta, ucuz iş gücü ve daha çok kar politikası ile hareket etmektedir. Bu ekonomik gelir dengesizliğini daha da arttırmakta, dünyanın zenginliğine dünya nüfusunun çok küçük bir bölümünün sahip olmasına sebep olmaktadır. Özellikle güney yarım küre ülkeleri, kuzey yarım küre ülkeleri karşısında her geçen gün daha da yoksullaşmaktadır.

Küreselleşme yaşamın her alanına sirayet ederken, milli kimlik algısında ne gibi değişikliklere yol açtığı önemli bir meseledir. Birey doğduğu ilk günden beri sayısız kimliğe sahip olmuştur. Birey sahip olduğu kimliği ile ne olduğu kadar ne olmadığına da vurgu yapar. Kimlikler hem psikolojik ihtiyaçlar, hem güvenlik ihtiyacı hem de çoğunluk olma istencinden kaynaklanabilir. Geleneksel dönemde bireyler içine doğdukları toplumların verili kimliklerine sahipken, modern dönemle birlikte bireyler çoklu kimliklere sahip olmuşlardır. Birey bir Müslüman, aynı zamanda Türk, öğretmen, ressam gibi birçok kimliğe aynı anda sahip olabilir. Bireylerin sahip olduğu kimlikleri arasından bir tanesini merkeze koyması yaşadığı tarihsel, kültürel, siyasi birçok faktörün etkisiyle değişebilmektedir. Bu nedenle zaman zaman bazı kimlikler radikalleşmekte bazıları da sönümlenmektedir. Milli kimliğin günümüzde bazı toplumlarda bütünleşme aracı olarak işlev gördüğü dile

getirilirken, bazı toplumlarda da çatışmaya sebep olduğu dile getirilmektedir. Özellikle küreselleşme ile birlikte ekonomik dengesizliğin oluşması zengin ve fakir arasında bir çatışma duygusu yaratırken, küresel dünyanın risklerle dolu olması milli kimliği bir birliktelik duygusunun yaratılması noktasında önemli kılmaktadır. Ulus devlet, milli kimlik ve milli kültürün küreselleşmenin baskısı altında olduğunu, hatta milli olan her şeyin küreselleşme içerisinde bir nevi eridiğini düşünenlerin aksine, milliyet duygusunun, milli kimliğin sosyolojik bir gerçek olduğunu, toplumun içinde bulunduğu şartlar ne olursa olsun milli kimliklerin varlığını koruduğunu düşünenler de vardır. Bu çalışmada da küreselleşmenin kültürel, ekonomik, siyasi başta olmak üzere tüm etkilerinin milli kimlik algısı üzerindeki yansımaları, değişimleri araştırılacak, ortaya atılmış tüm klasik ya da çağdaş paradigmalar çalışmanın ham maddesini oluşturacaktır.

2.2. Araştırmanın Amacı

Dünya küreselleşme ile birlikte daha sınırsız bir hale gelirken, bireylerin kendi kültürlerine ve kimliklerine verdikleri önem değişmektedir. Bir yandan küresel bir kültür yayılmaya çalışılırken, diğer yandan da yerel kültürler kendi kültürlerini korumaya çalışmaktadırlar. Bunun bir sebebi de günümüz toplumunun risklerle dolu olmasıdır. Güvenlik ihtiyaçları günümüzde daha farklıdır. Modern öncesindeki savaşlar, salgın hastalıklar ya da doğal afetler bugün de varlığını korurken, nükleer tehlikeler, siber saldırılar, iklim krizi gibi çok daha tehlikeli sorunlar eklenmiştir. Tüm bu risklerle mücadelede, toplumsal bütünleşmenin sağlanması, çatışma ortamının en asgari düzeye indirilmesi için kolektif kimliklere ihtiyaç vardır. Bu nedenle bireylerin kendilerini hangi kimlik kategorileri üzerinden tanımladıkları önemlidir. Milli kimlik de bireylerin kendilerini tanımlamakta kullandıkları bir kolektif bir aidiyeti teşkil eder. Milli kimlik, milletler kadar eskidir. Dolayısıyla milli kimlik bütün ulusların tarihlerinde yeri olan bir kavramdır. Bu çalışmanın temel amacı, yaşamımızı her açıdan kuşatan küreselleşme kavramı bizi baskı altında tutarken ya da tutmaya çalışırken, bireylerin kendilerini milli kimlik üzerinden tanımlamalarında ne gibi değişiklik olduğunu ortaya çıkarmaktır.

2.3. Araştırmanın Önemi

Küreselleşme devletlerin egemenlik alanını tehdit ettiği gibi, ekonomik ve kültürel olarak da bir standart sunar. Küreselleşmeyi destekleyenler için bu, tarihin

hiçbir döneminde görülmemiş bir durum, bir son noktadır ve bundan kaçış yoktur. Küreselleşmeye tepki gösterenler için ise bu durum, kültür emperyalizmi, Amerikanlaşma'dan başkası değildir. Küreselleşme tamamlanmamış bir süreçtir, etkileri güncelliğini korumaktadır. Bu nedenle hala tartışılan bir meseledir. Bireyler, tarih boyunca cemaatler, etnik topluluklar gibi kolektif bir yapı içinde yer almışlardır. Bu topluluklarda bütünleşmeyi sağlayan şey hep birlikte aidiyet kurdukları kolektif kimliktir. Küreselleşmenin standartlaştıran yapısı aidiyetlerde çözülmelere sebep olabilmektedir. Milli kültürü ya da milli kimliği biricik kılan şey, diğerlerinden olmamasıdır. Bu farklılık duygusu, küreselleşmenin sunduğu bir dünya vatandaşlığı, tüketim kültürü ile çatışmaktadır. Ayrıca dünya yalnızca aynı müziği dinleyen, aynı kıyafeti giyen bir küresel kültürün yanı sıra bir göç olgusu ile de karşı karşıyadır. BM'ye bağlı Ekonomik ve Sosyal İşler Organizasyonu (DESA) 'nın 2019 yılında yayınladığı raporda dünya genelindeki mülteci ve göçmen sayısının 272 milyon kişiye ulaştığını açıklamıştır. Aynı rapora göre bu sayının 5 milyon 679 bini Türkiye'de yaşamaktadır. Bu raporun üstünden geçen iki yılı ve kayıt dışı olan göçmen ve sığınmacıları da hesaba katarsak, ülkemizdeki göçmen ve sığınmacı sayısının ne denli önem arz ettiğini düşünebiliriz. Milli kimlik bir toplumsal bütünleşme aygıtıdır. Milli birliği sağlayamayan ve yerel kimlikleri küresel güçler tarafından radikalleştirilen toplumlarda yaşanan parçalanma süreçleri de yakın tarihimizin trajik örnekleridir. 21.yüzyılda teknolojinin, iletişimin geldiği nokta ve sosyal medya araçlarının günlük yaşamımızdaki dönüştürücü etkisi karşısında, bir kolektif kimlik türü olan milli kimliğin konumunu belirlemek açısından bu çalışmanın önem taşıdığı düşünülmektedir.

2.4. Araştırmanın Yöntemi

Küreselleşme Karşısında Milli Kimlik Algısı adlı bu tez çalışması nitel araştırma olarak hazırlanmış teorik bir çalışmadır. Araştırmada kullanılan yöntem tepkisiz araştırma tekniğidir. Tepkisiz araştırma tekniğinin içerik analizi ve mevcut istatistikler olarak iki alt türü bulunmaktadır. İçerik analizi, yazılı belgelerde ya da film, reklam gibi kitle iletişim araçlarındaki bilgileri ve sembollerin incelenmesini ifade eder. Araştırmacı öncelikle bir malzeme grubunu seçer, sonra da bir sistem dahilinde onu inceler. Tepkisiz araştırmanın ikinci türü olan mevcut istatistiklere dayalı yapılan araştırmada kullanılan malzeme, daha önce yayınlanmış kamuya ait

raporlar ya da taramalar olmaktadır. Araştırmacı topladığı bu kaynakları bir araştırma sorusu sorarak düzenler. Tepkisiz araştırmanın en önemli özelliği, araştırmadaki bireylerin ya da kurumların, kendilerinin bir araştırmada kullanıldığının bilgisine sahip olmamalarıdır. Bu nedenle bireyler ya da kurumlar araştırma boyunca bilinçli bir tepki veremezler (Neuman, 2016: 67-69).

Araştırmanın kuramsal inşası için birincil ve ikincil kaynaklardan yararlanılarak bir kaynak okuması yapılmış, küreselleşme ve milli kimlik kavramlarının teorik arka planı bu kaynak taraması ile elde edilmiştir. Küreselleşme kavramı, tanımı, tarihsel süreci, boyutları ve küreselleşmeye yönelik bakış açıları ile açıklanmıştır. Milli kimlik kavramı öncesinde kimlik kavramı incelenmiş, milli kimliğe zemin hazırlayan millet kavramına yönelik bakış açılarına yer verilmiştir. Son olarak küreselleşmenin hem milli kimlik hem de ulus devlet ile ilişkisi üzerinden, küreselleşmenin milli kimlik algısındaki etkisi belirlenmeye çalışılmıştır.

2.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma yapılırken öngörülemeyen bir durumdan dolayı, araştırma içeriğinde değişiklik yapılmıştır. Araştırma teorik ve uygulama kısmından oluşan bir nitel çalışma olarak tasarlanmıştı. İlk olarak küreselleşme ve milli kimlik ilişkisinin kuramsal olarak ele alındığı teorik çerçeve, sonrasında da Ankara ve İstanbul şehirlerinde yaşayan 18-25 yaş aralığındaki toplamda 40–50 katılımcı ile yüz-yüze ve ortalama 45-50 dakikalık görüşmelerden oluşacak olan bir uygulama kısmı planlanmıştı. Ancak Çin'de başlayan ve tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 pandemisinin, ülkemizde de etkisini göstermesi, saha araştırması yapılabilecek güvenli ortamı maalesef ki mümkün kılmamıştır. Bu nedenle uygulama kısmı tezden çıkarılmış, teorik kısım küreselleşmenin boyutları, bir kolektif kimlik türü olan milli kimlik, ulus devlet arka planı ile daha detaylı incelenmeye çalışılmıştır.

Küreselleşme üzerine çok fazla kaynak vardır. Bunların hepsinin incelenmesi mümkün olmadığından, araştırmada temel ve güncel kaynakların kullanımı tezin teorik çerçevesi temelinde sınırlandırılmıştır. Milli kimliğin küreselleşme bağlamında ele alınması ile ilgili az sayıda kaynak bulunması da araştırmanın yapılmasında karşılaşılan diğer bir zorluktur.

3. KÜRESELLEŞME VE KÜRESELLEŞME YAKLAŞIMLARI

3.1. Küreselleşme

Başta sosyolojinin kurucu babaları olmak üzere, sosyal bilimciler, toplumsal değişme kavramı ile ilgilenmiş ve içinde bulunduğumuz şartları göz önüne alarak bir sosyolojik bakış ortaya koymuştur. Auguste Comte'un üç hal yasası, Emile Durkheim'ın mekanik-organik dayanışma tezleri, toplumsal değişme üzerinedir. Tarihsel, ekonomik, siyasi olaylar toplumsal süreçler üzerinde her zaman etkili olmuştur. Dünyayı anlamlandırma çabası da bu etkenlerden bağımsız düşünülmemelidir.

Siyaset bilimci Fukuyama'nın 1989'da kaleme aldığı Tarihin Sonu Tezi'ne göre, tarih son merhalesine varmıştır. Çünkü tarih ona göre çelişkilerin tarihidir. İnsanlık yüzyıllar boyunca türlü çelişkileri ortadan kaldırmak için savaşlar yapmıştır. 89'da batı kapitalizminin Sovyetler karşısındaki nihai zaferi, tarihin son durağının kapısını açmıştır:

> *" Şu anda tanık olduğumuz sadece soğuk savaşın sonu veya savaş sonrası tarihin kısmen geçen bir dönemi değil, fakat tarihin sonudur: O da şudur, insanlığın ideolojik evriminin son noktası ve insanın yönetiminin son bir şekli olarak Batı liberal demokrasisinin evrenselleştirilmesi."* (Fukuyama, 1990:97).

Fukuyama'ya göre insanlık bir dizi aşamadan geçerek bugünkü haklarına kavuşmuştur. Köle-efendi diyalektiği ya da proleterya-burjuva arasındaki çatışma, yerini hakların evrensel olarak kabul gördüğü demokratik bir düzene bırakmıştır. Tarihin sonunda makro meselelerin yarattığı bir çatışma ortamı yoktur, dolayısıyla bu çatışma ortamını ortadan kaldıracak devlet adamları ya da askerlere ihtiyaç da yoktur. Fukuyama'ya göre önemli olan artık ekonomik etkinliktir (Fukuyama, 1990: 98).

Fukuyama tarihin sonunda, tarihin ya da insanlığın sonunu değil, ulusal ekonomilerin ve ulusal devletlerin sonunun geldiğini vurgulamaktadır. Marksizm defteri bir daha açılmamak üzere kapanırken, özelleştirme, serbest piyasa, liberal ekonomi ve uluslararası ticaretin gündemini belirlediği bir dünya medeniyeti otorite olacaktır (Güvenç, 2004: 73). Tarihin sonu olarak adlandırılan bu süreç küreselleşme kavramı ile yakından ilgilidir. Yani kapitalist bir ekonomi, demokratik bir siyasi düzen, pozitif hukuk ve homojen bir kültür (Şimşek&Ilgaz, 2007:189). İdeolojilerin

sonunun geldiği tezi, küreselleşmenin bir gerçeklik olarak öne sürülmesine sebep olmaktadır. Dünya üzerinde karşılık bulmuş her olay, belli bir kültür, ekonomik ve fiziksel durumun neticesidir. Küreselleşmeyi de ifade ederken, onu ortaya çıkartan olay ve olguların şahitliği gerekmektedir (Kesgin, 2011:336).

Sovyetler Birliği ve Doğu Bloku'nun dağılmasıyla birlikte liberal demokrasi ve serbest pazar ekonomisinin egemen olduğu yeni bir dünya düzeninin ortaya çıkacağı varsayılıyordu. Tarihin sonu olarak adlandırılan "yeni dünya düzeni" Amerikan hegemonyasını ve bir belirsizlik durumunu beraberinde getirdi. 1990'larda ortaya çıkan durum, gelişen uluslararası sermaye hareketleri, değişen uluslararası ilişkiler ile birlikte makro ve mikro meseleler üzerindeki denetimsizlik haliydi. Soğuk Savaş sonrasında dünyada düzen değil düzensizlik, güven değil güvensizlik, belirlilik hali değil, belirsizlik etkili olmaya başlamıştı. (Keyman, 2006: 2). İçinde bulunduğumuz durum tarihin sonu, liberalizmin zaferi, yeni dünya düzeni, modernliğin radikalleşmesi, kültürel emperyalizm veya türdeşleşme gibi hangi kavramlarla ifade edilirse edilsin merkezdeki unsur küreselleşmedir (Keyman, 2000:25).

Dünyanın yaşadığı bu yeni süreç, küreselleşme, gücünü iletişim ve enformasyon teknolojisinden alarak bilgi toplumunu hedeflemekteydi. Dil ve iletişim, toplumu ve kurumlarını birbirine bağladığı gibi, iletişim ve enformasyon teknolojisinin de farklı uluslararasında aynı bilinç ve birlikteliği sağladığı bir "Dünya Köyü" tasarımı sunulmaktaydı. Sovyet Bloku'nun dağılması ve beraberinde iletişim teknolojisindeki yenilikler, soğuk savaş döneminden kalan ideolojik kutuplaşmanın azalmasına, dünyanın daha bütünleşmiş bir noktaya evrilmesine sebep olmuştu. Endüstri Devrimi'nin toplumlar arasında yarattığı farklılıklar, teknolojinin dünya geneline yayılması ile birlikte kayda değer biçimde azalmıştı. Endüstri Devrimi'nin birbirine yabancılaştırdığı bireyler, iletişim ve ulaşım teknolojisindeki yeniliklerle beraber yeniden birliktelik sağlamaya başlamıştı. Böylelikle herkesin birbirleriyle kolayca iletişim kurabileceği "Dünya Köyü" tasarısı gerçekleşiyordu (Güvenç, 2004: 71).

Küreselleşme kavramının kökleri ilk olarak, Saint-Simon ve Karl Marx gibi modernitenin dünyayı daha homojen bir noktaya taşıdığını fark eden sosyologlarla birlikte Mackinder gibi jeopolitik ve coğrafya üzerine çalışmalar ortaya koyan

19.yüzyıl ve 20.yüzyıl başındaki entellektüellerin çalışmalarında bulunmaktadır. (Held&McGrew, 2014: 7-8). Küreselleşme bir kavram olarak ilk defa İngiliz İktisatçı W.Foter'in dünyadaki kaynakların nasıl kullanıldığı ve bu kaynakların nasıl dağıtıldığı ile ilgili 1833'de yazmış olduğu makalesinde kullanılmıştır (Kıvılcım, 2013: 221).

Haberleşme, enformasyon özellikle ekonomideki ve ulaşım teknolojisindeki yenilikler küreselleşmeyi 20.yüzyıl sonlarında popüler bir kavram haline getirmiştir. Küreselleşme kavramı bugünkü anlamı ile ilk olarak McLuhan'ın 1960'larda yazdığı ve bugün hala önemini koruyan Global Köy adlı eserinde kullanılmıştır. 1980'lere doğru küreselleşme kavramı Harvard, Stanford gibi önemli işletme okulları ve çevresindeki iktisatçılar tarafından da akademik literatüre katkı sağlayacak şekilde kullanılmaya başlanmıştır (Sarıtaş, 2009: 399).

3.1.1. Küreselleşme Tanımlamaları

Küreselleşme sayısız tanıma sahip olsa da, bugün kullanıldığı anlamıyla genç bir kavramdır. Daha önce farklı kaynaklarda, farklı şekillerde kullanılmış olsa da küreselleşme kavramı ancak 1980'lerin ikinci yarısı ile birlikte akademik literatürde bugünkü anlamıyla kullanılmaya başlanmıştır. Küreselleşme en genel ifadeyle, sınırlar arasındaki hareketliliğin hızının ve yoğunluğunun arttığı, sınırları birbirinden ayıran farkların azalmasıyla birlikte küresel bir bilincin oluşmaya başlaması sürecidir (Özdemir, 2006:174-175). Sermaye, mal ve hizmetlerin, teknolojik gelişmelerin, kültür ögeleri, toplumların kendi veri tabanında bulunan sosyolojik, ekonomik veya siyasi her türlü kodun, sınırları aşan, olumlu-olumsuz karşılıklı etkileşimi yarattığı bir süreç/süreçler topluluğu olarak karşımıza çıkmaktadır küreselleşme. Sürecin çelişkilerle dolu olması, ortaya çıkacak sonuçlardan nasıl etkileneceği ve etkilerinin nasıl olacağı kestirilemeyecek kadar sürprizlerle doludur (Şimşek&Ilgaz, 2007: 193). Sınır ve mesafelerin aşılarak toplumların etkileşime girmesi, tarihin her döneminde karşılaşılan bir durumdur. Bugün küreselleşmeyi geçmişten ayıran en temel fark, bu etkileşimin hızı ve yoğunluğunun artmasının yanı sıra, ekonomik ya da siyasi kurumları değişime zorlayacak, alternatiflerini yaratmak zorunda bırakacak itici güce sahip olmasıdır (Şahin, 2009: 37).

Küreselleşme, hem ortaya çıkış sebepleri hem de yarattığı etkilerle birlikte çok boyutlu bir kavramdır. Çok boyutlu bir kavram olması, onun yekpare bir şekilde

tanımlamayı da zorlaştırmıştır. Roland Robertson'a göre küreselleşme, "hem dünyanın küçülmesi aynı zamanda da bir bütün olarak dünya bilincinin güçlenmesini" ifade etmektedir. Robertson'a göre küreselleşmenin ortaya koyduğu argümanlar birkaç yüzyıldır gelişim evresini yaşamış olsa da, küreselleşmenin asıl merkeze aldığı tarihler yakın dönemlerdir (Robertson, 1999: 21-22).

Thomas Friedman'a göre küreselleşme, pazarların, ulus devletlerin ve teknolojinin daha önce hiç yaşanmadığı şekilde bütünleşmesini içeren ve bunları dünyanın her yerine hızlı, ucuz ve daha kolay taşınmasını sağlayan dinamik bir süreci ifade eder. Küreselleşme gelip geçici bir durumu değil, ülkelerin iç ve dış siyasetinin organize edilmesinde önemli etkileri olan uluslararası bir sistemdir (Kovancılar&Miynat, 2004: 232).

Yaşanılan dönemi "geç modernlik", "modernliğin radikalleşmesi" olarak gören Anthony Giddens, kapitalist dünya ekonomisi, uluslararası işbölümü, askeri dünya düzeni ve ulus-devlet sistemi olarak dört boyutta analiz ettiği küreselleşmeyi basitçe "zaman ve uzamın birbirinden ayrılması" olarak ifade eder. Premodern dönemde her toplumun kendisine özgü bir zaman hesaplama yöntemi vardı. Örneğin takvimin icadı, yazının bulunuşu tarım toplumunu diğerlerinden ayıran bir özellikti. Ancak zamanın uzama bağlı oluşu, değişken ve kesinliğe sahip olmayışı, premodern dönemdeki toplumların zamana yüklemiş olduğu anlamda ortaktı. "Ne zaman" sorusunun cevabı mutlaka "Nerede" sorusunun cevabı ile ilişkilendirilmekteydi. Çünkü zaman, bölgesel ve toplumsal bir işaretti. Giddens'a göre bu durum 18.yy'da mekanik saatin ortaya çıkışı ve günün saat ölçeğinde belli parçalara bölünmesinin toplumun geneline sirayet etmesine dek sürdü (Giddens, 2014: 24). Zaman ve uzam arasındaki ayrılma, yerel ve uzak yerleşimler arasında farklı bir etkileşime yol açtı. Yerel ve uzak yerleşimler, arada kilometrelerce mesafe olmasına rağmen birbirlerini etkileyebilir hale geldiler. Giddens'a göre bu, karşılıklı bağımlılığı yaratan diyalektik bir süreçtir. (Giddens, 2014: 67-68). Nerede olursak olalım bulunduğumuz yerden kilometrelerce uzaklıktaki ortama ve yaşananlara yabancı olmamız mümkün değildir. Teknolojinin getirdiği iletişim gücü çok uzakta olanı, bulunduğumuz ortama taşıyabilmektedir. Hatta şöyle ki artık telefonda konuştuğumuz kişi ile aynı odada bulunduğumuz kişiden daha yakın bir ilişki kurabilmekteyiz (Giddens, 2014:139). Bu tamamen zaman ve mekan kavramları ile ilgili algımızın değişmesi ile ilgilidir.

Meksika İspanya sınırına 8800 kilometrelik bir mesafededir. 16.yüzyılda aradaki mesafe, ıssız ve tehlikeli bir deniz parçası ile tasavvur edilirken, bugün ulaşım teknolojisi sayesinde bu mesafe rahatça aşılabilir durumdadır. Uzaklık artık 8800 kilometre değil, 11 saat uçuş mesafesindedir (Tomlinson, 2017: 15).

Uzaklık daraldıkça dünyanın herhangi bir yerinde yaşanan bir olayın etkileyebileceği alan genişler. Örneğin 11 Eylül 2001'de ABD'de yaşanan saldırının etki alanı ve akabinde bu konuyla ilgili verilecek kararların alınma sürelerindeki hız, küreselleşmenin fonksiyonu açısından önemlidir. David Held ve McGrew'e göre coğrafi mekanların önemsizleşmesi ve zamanın daralması ile birlikte küreselleşmenin burada yarattığı his, kamusal algıda bir "bilişsel kayma"dır. Dolayısıyla küreselleşme zaman ve mekan algımızda yıkıcı etkileri olmuş önemli bir süreçtir.

Ancak küreselleşme nihai hedefine ulaşmak için belli bir standart dahilinde işleyen bir süreç değildir. O, bir dünya toplumu, küresel bir medeniyet yaratımı gibi cetvelle koordine edilmiş bir mantıkla işlemez. Küreselleşmenin varoluşunu tamamlayacağı bir bitiş noktası da yoktur. Teleolojik ve determinist bakış açısı yerine, dinamik güçlerin bir araya geldiği, toplumu çatışmaya sevk ettiği kadar işbirliğine, uyumsuzluk kadar uyuma, düzen kadar düzensizliğe sevk eden diyalektik bir süreçtir (Held&McGrew, 2014: 10-15). Ulaşım ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler, dünyanın küçülmesine sebep olduğu gibi parçalanmasına, farklıların artmasına da sebep olmuştur. Küreselleşme bu anlamda dünyanın yekvücut olması kadar, toplumların siyasi, ekonomik, kültürel olarak ayrışmasını sağlayacak zemini de hazırlamaktadır (Sarıtaş, 2009:400). Toplumların tarih sahnesinde yaşamış olduğu kırılma noktaları gibi, küreselleşme de geri döndürülemez, bir nevi geri dönüşü olmayan bir yolculuktur (Kırdar, 2004: 106).

Martin Wolf'a göre küreselleşme bir seyahattir. Bu seyahatin hedeflediği nokta küresel bir dünyadır. Wolf'a göre insanlığın tecrübe ettiği bu seyahat, beş asır boyunca teknolojideki, ulaşımdaki gelişmelerle, uluslararasındaki birlikteliği besleyen ve yeni olmayan bir seyahattir. Ancak iletişim teknolojisinin geçirmiş olduğu -yelken gücünden buhara, telgraftan telefona ve bugün dünyayı etkisi altına alan internete dek süren- sayısız evrim bugünkü küreselleşme bilincini geçmişten ayırmakta ve farklı şekilde etki yaratmaktadır. Üretilen mal ve hizmetlerin tüm

dünyaya yayılması ve uluslararasını bütünleştirmesi bu farklılığın en önemli göstergesidir (Wolf, 2001: 211).

Küreselleşme, ulaşım ve haberleşme ağındaki gelişmeler sonucunda mekânsal uzaklıkların anlamını yitirdiği toplumsal bir süreçtir. Üzerinde yaşanan coğrafyanın, toplumların refleksleri üzerindeki etkisi azalmıştır. Çünkü etkileşimin dinamik hali toplumların siyasi, ekonomik, kültürel birçok alışverişini zorunlu kılmıştır. Bireyler farklı tercihlere sahip olsalar da farklı kültürlerle kaynaşma, kültürel çeşitliliği arttırmakta ve aynı zamanda bir türdeşleşmeye de sebep olmaktadır (Kutlu, 2018: 164). Dünya hızlı bir şekilde aynı yemekleri yiyen, aynı marka kıyafetleri giyen ortak bir kültüre doğru gitmektedir. İletişim teknolojisinin etkisiyle farklı kültürler arasında paylaşılan değerler artmaktadır. Bu değerler daha çok Anglo-Amerikan kültüründen beslenen yeme-içme, eğlenme tarzı, İngilizce'nin kullanımı, ortak davranış kalıpları ve Batı'nın öncülüğünü yaptığı kadın hakları, serbest ticaret ve çoğulculuk gibi meselelerdir. Bu değerlerin evreselleşmesi küresel kültür kodlarının doğuşu olarak gözükmektedir. Modernleşmeyle beraber batılı kurumların batılı yaşam tarzını dünya geneline yayıp, bunu küresel bir kültür haline getirmesi bir dünya toplumunu öngörenler açısından önemlidir (Şahin, 2009: 93).

Bu durum, küreselleşmenin bir nevi Amerikanlaşma olarak anılmasına da sebep olmaktadır. Kültürel teorisyen ve sosyolog Stuart Hall, küreselleşmenin nereli olduğu sorusunu doğrudan "Amerikan" olarak cevaplar. Kitle iletişim araçlarının sınırlar üzerindeki galibiyeti, batı kültürünün diğer kültürler üzerindeki hakimiyetini kolaylaştırmıştır. Kültürel üretimin modern araçları, küresel bir kültürün yaratılmasına destek olmuştur. Hall'a göre küresel kitle kültürü, kitle iletişimin ve onun yarattığı dilin egemenliği altındadır. Küresel kitle kültürü İngilizce konuşur. Hall, kültürel olarak türdeşleşmenin tamamlanmadığının ve tamamlamak gibi bir çabanın da olmadığından bahseder. Burada küresel kitle kültürüne özgü bir türdeşleşme modelinden bahseden Hall, yapılan şeyin farklı kültürlerin üstüne Batı kültürünü balyoz gibi indirmek ya da her yerde küçük küçük Amerikancılığı, İngilizliği oluşturmak yerine, onları özümseyerek Amerikanvari bir potada eritmek ister. Küresel kitle kültürü bir yandan sistemin polisliğini yaparken, bir yandan da gücünü pekiştirir (Hall, 1998a: 47-48).

Küreselleşmeyi bir ideoloji, gerçekleştirilmesi gereken bir proje olarak gören kesimler, bir dünya devleti kurulabileceği fikrini öne sürmektedirler. Amerika ve Batı merkezli uluslararası kuruluşların, ulus devletin konumuna ikame edilebileceği düşünülmektedir (Atasoy, 2018: 149). Günümüz toplumunu risk toplumu olarak tanımlayan Ulrich Beck de küreselleşmeyi ulus devletlerin gerilediği, uluslararası aktörlerin ekonomik, politik, kültürel birçok alanda güç kazandığı çok boyutlu bir süreç olarak görmektedir. Bu süreçte toplumlar, bir dünya toplumu olma yolunda farklı ilişki ağları ile birlikte birbirlerine bağlanmış bulunmaktadırlar. (Şimşek&Ilgaz, 2007: 191). Beck'göre kurulan bu uluslararası temaslar uzun yıllardır mevcuttur. Ancak küreselleşmenin daha geniş bir coğrafyada etkili olması, yarattığı etkinin uzun yıllar boyunca aynı şiddetle hissediliyor olması ve kurduğu ilişkinin daha çeşitli ve yoğun olması onu daha önceki toplumsal ilişkilerden ayırt etmektedir. Beck küreselleşme ile ilgili şu saptamaları yapmaktadır:

-Sermaye ve emek mekansızlaşmaktadır.

-Uluslararası kurumların varlığı ve gücü artmaktadır.

-Dünyanın genelini bekleyen ekolojik felaketlerle ilgili birliktelik bilinci oluşmuştur.

-Birey gündelik yaşamında kitle iletişim, tüketim kültürü gibi uluslararasılığın önemli silahlarını şiddetli bir şekilde hissetmektedir (Ritzer, 2011a: 444-445).

Sosyolog Martin Albrow için küreselleşme moderniteden bir kopuştur. Küreselleşme, daha önce eşi benzeri görülmemiş dünyalar açmaktadır önümüzde. Albrow'a göre modern olanın tahayyülünden kurtulmak, modernliği unutmak gerekmektedir. Küreselleşme modern çağın yerini alan "küresel çağ" olarak ele alınmalıdır (Tomlinson, 2017: 55). Modernite düzen vurgusu yapar. Her şey o kadar rasyoneldir ki aklın yaşamın her alanında üstün kılınması karşısında bir düzensizlik mümkün değildir. Ancak küreselleşme tüm bunları tersine çevirir. Bauman'a göre küreselleşme ile ifade edilen şey, "şeylerin kontrolden çıkması"nın yarattığı rahatsız edici duygudur. Küreselleşme, dünya meselelerinin belli bir merkezden yönetilebilir, kontrol edilebilir durumunu kaybetmesidir. Kısacası küreselleşme "yeni dünya düzensizliğidir" (Bauman, 2018: 75).

Bauman küreselleşmeyi mekan savaşları üzerinden değerlendirir. Ona göre toplum içinde bir sınıfsal farklılık yaratan itici güç, bireylerin dünya üzerinde özgürce hareket edebilme kabiliyetidir. Özgürce hareket edebilen, bu hareket ile kendilerine bir anlam yaratabilenler Bauman'a göre mekan savaşını kazananlardır (Ritzer, 2011a: 446). Bauman'a göre zaman-mekan ayrışması ve hareket özgürlüğü iki farklı tipoloji yaratır:

> *"Birinci dünyanın sakinleri zaman içinde yaşarlar; mekan onlar için önemli değildir, çünkü her mesafe anlıktır. İkinci dünyanın sakinleri ise mekan içinde yaşarlar. Onların zamanı boştur; onların zamanında hiçbir şey olmaz. Birinci dünyanın –küresel iş insanlarının, küresel kültür yöneticileri ya da küresel akademisyenlerin giderek daha fazla kozmopolit hale gelen yersiz yurtsuz dünyasının –sakinleri için, devlet sınırları yerle bir olmuştur; çünkü bu sınırlar dünya malları, sermayesi ve finansı için kaldırılmıştır. İkinci dünya sakinleri için ise göç kontrolü, oturma izni yasaları, "temiz sokaklar" ve "sıfır hoşgörü" politikalarıyla örülmüş duvarlar giderek yükselmektedir, onları arzuladıkları yerlerden ve düşledikleri kurtuluştan ayıran hendekler giderek derinleşmekte, üzerinden geçmeye kalkıştıkları her köprünün aslında açılır kapanır olduğu meydana çıkmaktadır."* (Bauman,2018: 109-110).

Küreselleşme toplumun geneli üzerinde aynı etkiyi yaratmamıştır. Toplumun bir bölümü küreselleşme sayesinde zenginleşirken, bir bölümü olumsuz etkilenmiştir. Küresel ekonomiye yatırım yapanlar hızla nüfuzunu arttırırken, kayıt dışı ekonomide çalışanlar yoksullaşmaktadır. Küreselleşmenin yarattığı bu ikilik sonucunda ülkeler ve toplumlar arasındaki ekonomik varlık ciddi farklılıklar oluşturmaktadır (Kırdar, 2004: 106).

Bauman soğuk savaş döneminde ABD-Rusya arasındaki çatışma halinin dünyada bir denge yarattığını ancak bu durumun Rusya'nın dağılmasından sonra bozulduğunu söyler. Soğuk savaş dönemindeki denge hali, dünyanın iki güç iki ayrı merkez tarafından idare edilmesi, tahakküm altında tutulmasından kaynaklanır. Bu çatışma hali esasen alışılmış bir durumdur. Ancak 1989'da Sovyet Rusya'nın dağılmasıyla beraber bu denge hali bozulmuş, dünyanın geri kalanı daha sürprize açık, daha belirsiz ve risklerle dolu daha güvensiz bir ortama dönüşmüştür. Bu nedenle Bauman küreselleşen toplumları "güvensizlik, emniyetsizlik, belirsizlik" kavramları ile ifade eder. Küreselleşmenin yarattığı hissi, boş bir kokpit ile seyahat eden yolcuya, önceden kaydedilmiş pilot sesinin dinletilmesi ile yaratılan o

"güvensiz güvenlilik hali" ile öyküler. Bauman'a göre küreselleşme dünyayı anlama ve kavrama biçimlerimizi topyekun yıkmıştır (Duman, 2008: 7-8).

Yaşamımız gittikçe küreselleşirken, devletlerarasındaki ilişkiler eskiden olduğu gibi devlet merkezli kurumlar tarafından yönetilememektedir artık. Bugün çok uluslu şirketler, medya, sivil toplum kuruluşları toplumlar arasındaki ilişkilerin dizayn edilmesinde önemli rol oynamaktadır (Kırdar, 2004: 104-105) G-8(Sekizler Grubu), IMF(Uluslararası Para Fonu), EU(Avrupa Birliği), Dünya Ticaret Örgütü(WTO), Dünya Bankası(WB) gibi uluslararası kuruluşlar, dünyanın başta ekonomik olmak üzere, siyasi, sosyal, demografik şekillenmesinde belirleyici konumdadırlar. Küreselleşme devletlerin izole bir yaşam sürerek dahil olabileceği ya da dışında kalabileceği bir süreç değildir. Küreselleşme tüm aktörlerin bir arada ilişki kurduğu, çok merkezli bir süreçtir. Dolayısıyla devletler de dünya genelinde söz sahibi olabilmek ve küresel aktör olabilmek için bu uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapmaktadırlar. Davos'ta toplanan ve küresel meselelerin tartışıldığı Dünya Ekonomik Forumu(WEF), bu işbirliğine örnektir (Özdemir, 2006:177-178).

Siyaset bilimci George Modelski, küreselleşmeyi "dünyanın büyük medeniyetleri arasında artan bağlantının tarihi" olarak tanımlar. Küreselleşme, uluslar, siyasi topluluklar, medeniyetler arasındaki dayanışmanın genişlemesine ve derinleşmesine işaret etmektedir (Held&McGrew, 2014:71). Tomlinson küreselleşmeyi, modern yaşamı karakterize eden, karşılılıklı bağlar ve bağımlılıklar yaratan " karmaşık bağlantılılık" kavramı ile metoforize ederken, McGrew "karşılıklı küresel bağlanmışlığın yoğunlaşması ve bu bağlantıların çokluğu" olarak ifade eder. Sosyal bilimcilerin küreselleşme ile ilgili yapmış olduğu karşılıklı etkileşim fonksiyonu önemlidir. Yalnızca para hareketi değil, suç unsurları, dini tercihler, cinsellik bir toplumun sosyolojisini besleyen her olay ve olgu sınırlar arasında akıp gitmekte, etki alanını genişletmektedir (Tomlinson, 2017: 12-13).

Küreselleşme kimisine göre tarihin son merhalesi (Fukuyama), kimisine göre coğrafyanın sonu (Virilio) kimisine göre ise medeniyetler çatışmasına sebep olacak (Huntington) bir süreci temsil eder. Tüm bu tespitlere baktığımızda ortaya çıkan resim dünyanın hızlı bir değişim yaşamakta olduğudur (Duman, 2008: 10). Farklı küreselleşme tanımlarının hepsinde hemen hemen bir geçirgenlik, daha kuvvetle sınırsızlık hali mevcuttur. Yaygın küreselleşme tanımları, mekan mefhumunun

önemini yitirmesi, enformasyonun çok hızlı ve yoğun bir şekilde dünyanın geneline yayılıyor olması ve bunun bir dünya bilinci yaratması ekseninde oluşmaktadır. Bu tanımlar arasında ortak bir nokta daha vardır: O da küreselleşmenin yaratmış olduğu sürprizlerle dolu kaygan zemine gönderme yapmalarıdır. Hem değişimin çok hızlı olması hem de bu değişimin etkilediği alanın her geçen gün genişlemesi, bir belirsizlik ve risk ortamına yol açtığı konusunda pek çok ortak görüş vardır.

3.1.2. Küreselleşmeye Zemin Hazırlayan Tarihsel Süreç ve Gelişimi

Küreselleşme kavramının tanımı kadar başlangıç noktası da tartışmalı bir meseledir. Kimi düşünürler küreselleşme tarihini coğrafi keşifler ile başlatırken, kimisi de Sovyetler Birliği'nin dağıldığı dönemi küreselleşmenin başlangıç noktası kabul eder. Küreselleşmeye zemin hazırlayan ve gelişimini hızlandıran dört dinamikten bahsedilmektedir; bunlar, teknolojik gelişmeler, ticarette serbest piyasanın tercih edilmesi, neo-liberal politikaların hız kazanması ve dünyanın genelini ilgilendiren küresel nitelikli meselelerin ortaya çıkmasıdır (Şahin, 2009: 41). Bu çalışmada küreselleşmeye zemin hazırlayan tarihsel süreç ve gelişimi ekonomik, kültürel ve siyasi etkenleri merkeze yerleştirerek, çok boyutlu olarak incelenmeye çalışılacaktır.

Küreselleşme tarihi bir toplumsal dönüşüm tarihidir. Elbette tarih sahnesinde her toplumu kendi içinde farklı şekilde etkilemiş olay ve olgular mevcuttur. Ancak insanlığın tümünü etkileyen dönüşüm sıçramaları bütün toplumlar için bir kader birliği yaratmaktadır. Günümüzde her ne kadar farklı yorumlara sahip olsa da evrensel olarak da kabul gören bir takvim sistemi vardır. Bu da evrensel bir geçmiş anlayışını sağlamaktadır (Giddens, 2014: 27). Sosyoloji literatüründe toplumsal dönüşümün ilk basamağı ilkel toplumdan tarım toplumuna geçiş olarak kabul edilmektedir. İlkel toplumun avcı toplayıcı karakteri doğada hazır bulunanın tüketilmesini mümkün kılarken, tarım toplumuna geçiş ile birlikte insanlık sahip olduğu toprağı işleyerek bir üretim yapmayı, hem doğayı hem de doğa tarafından dönüştürülmeyi mümkün kılmıştır (Atasoy, 2018: 159).

Küreselleşmenin yeni bir süreç olup olmadığı konusunda farklı görüşler vardır. Örneğin Wallerstein için küreselleşmenin temelleri 16.yüzyılda atılmıştır. Dünyanın ekonomik ve siyasi olarak batı ekseninde organize edilmesi ve sömürgeciliğin başlangıcı kabul edilmesinden dolayı, 16.yüzyıl küreselleşmenin

başlangıç noktası olarak kabul edilebilmektedir. Ancak bu konuda hakim ortak bir fikir yoktur. Coğrafi keşifler, sanayi devrimi, modernleşme hareketleri, 20.yüzyılın son çeyreği gibi farklı tarihsel süreçler söz konusu edilmektedir (Şimşek&Ilgaz, 2007: 193). David Held ve McGrew de modernite öncesinde dünya dinlerinin varlığına gönderme yaparak, küreselleşmeyi modernite ürünü kabul etmez. Ancak 20.yüzyılın sonlarında büyük imparatorlukların dağılıp, devletlerin uluslararası arenada bağımsız temsilini, gerçek anlamda küreselleşmeyle ilişkilendirmektedirler (Held&McGrew, 2014: 14-18).

Küreselleşme ideolojik olarak tartışmalı bir kavramdır. Batı ülkelerinin hem ekonomik ve siyasi olarak dünyayı tahakküm altına aldığı, hem de kendi kültürünü dünyaya yayma çabasının olduğunun iddia edilmesinden ötürü belli eleştirilerin odağındadır. Ancak somut bir gerçeklik vardır ki o da küreselleşmenin kapitalist gelişme süreci ile ilişkisidir. Küreselleşmenin ne zaman başladığı ile ilgili yorumlar üç varsayım etrafında şekillenmektedir:

-Küreselleşme tarihin başından beri vardır, yalnızca hızı artmıştır.

-Küreselleşme modernleşme ve kapitalizm ile yaşıttır.

-Küreselleşme endüstri toplumu ve kapitalizmin etkisiyle son yıllarda ortaya çıkmış yeni bir süreçtir (Kutlu, 2018: 192).

Bir görüşe göre küreselleşme geçmişten bugüne değin iki evre yaşamıştır. İlk küreselleşme evresi ham madde ve pazar arayışlarıyla 1870'lerde başlayıp, 1914'de I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla noktalanmıştır. 45 yıl süren bu süreçte ulaşım ve taşımacılık maliyetlerinin ucuzlaması, demiryolları gibi yeni teknolojilerin kullanıma girmesiyle tarımsal ihracatın önemli kazanımlar elde ettiği bir süreçtir. Birincil tarımsal üretimin önem kazanması Kuzey Amerika, Avustralya gibi verimli tarım topraklarına Avrupa'dan göçlere sebep olmuştur. 1914'den 1950'ye kadar ülkeler 1929 ekonomik krizi ve iki ayrı dünya savaşının etkisiyle daha çok bir içe kapanma durumu yaşamıştır. Küreselleşmenin ikinci evresi ise II. Dünya Savaşı'ndan sonra 1980'li yıllarla birlikte IMF, Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların söz sahibi olduğu, daha çok neo-liberal politikaların süreci organize ettiği evredir. Bu evrenin hız kazanmasındaki en önemli olay 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasıdır. Washington Consensus'u ile birlikte ABD ve beraberindeki ülkeler ucuz işgücü ile elde ettiği malları kolayca satabilmenin adımını atmış ve böylelikle yeni dünya

düzeni başlamıştır. İlk evre -Sanayi Devrimi'nin İngiltere'ye sağlamış olduğu güçten ötürü- Avrupa merkezli gelişmişken, ikinci evre ise 1980'den sonra ABD merkezli ve Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların önemli aktör olduğu bir evredir. Bu evre daha kurumsal ve daha geniş alanda etkinliğini sürdürmektedir. İkinci evrede yalnızca küresel değil, Avrupa Birliği (EU), Kuzey Amerikan Serbest Ticaret Antlaşması (NAFTA), gibi bölgesel oluşumların varlığı da önemlidir. Birinci evrede yaşanan gelişmeler ticaretin liberalleşmesini sağlamışken, ikinci evrede daha neo-liberal politikalarla ekonomik etkinliğin önündeki tüm engeller kaldırılmıştır (Kovancılar&Miynat, 2004: 225-230).

Siyaset bilimci Manfred Steger ise küreselleşme tarihini beş başlıkta açıklar. Steger'ın öne sürmüş olduğu küreselleşme kronolojisinde "**Tarih Öncesi Dönem**" olarak adlandırdığı ilk dönemde, avcı toplayıcı olarak yaşayan kitle arasındaki iletişim, rastlantısallık üzerinden işleyen sınırlı bir iletişimdi. Bu dönemde ulaşım ve iletişim teknolojilerinin henüz mevcut olmaması, farklı coğrafyaların keşfinin mümkün olmaması, toplum içinde kısıtlı bir etkileşimin sağlanmasına sebep olmuştur. Küreselleşme kavramının bugüne uzanan hikayesi, birçok teknik becerenin gelişmesi, icatların yapılması ve insanın doğaya karşı verdiği mücadeleden aldığı bir dönüttür. Steger'ın "**Modern Öncesi Dönem**" olarak adlandırdığı, küreselleşme kronolojsinin ikinci evresi, insan yaşamında büyük sıçramalara sahne olmuş, Mezopotomya, Mısır ve Orta Çin coğrafyalarında, M.Ö 3500 ile 2000 yılları arasında yazının icadı ve yine ortalama aynı döneme denk gelen tekerleğin icadı, toplumsal yaşamı başka bir boyuta taşımıştır. Daha öncesinde sınırlı bir yaşam alanında, sınırlı bir faaliyete sahip olan insan yaşamı, tekerleğin icadı ile birlikte faaliyet alanını genişletmiş, hayvan gücüne dayanan taşımacılık yerine tekerlekli araba önemli bir alternatif oluşturmaya başlamıştır. Yazının icadı, birçok buluşa zemin hazırlamış, zihinsel faaliyetler hız kazanmıştır. Ayrıca yazının toplumsal organizasyonları da kolaylaştırması sonraki dönemlerde büyük devletlerin oluşması ve varlığını sürdürmesi konusunda da büyük rol oynayacaktır.

15. ve 16. yüzyıllarda meydana gelen coğrafi keşifler, rönesans ve reform hareketleri ile 18.yüzyıl Avrupa aydınlanması arasında kalan dönem de küreselleşme tarihinde dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Moderniteye de zemin hazırlayan bu süreci Steger "**Erken Modern Dönem**" olarak adlandırmaktadır. Matbaa ve posta

sisteminin ortaya çıkışı haberleşme ve iletişimin daha hızlı ve sağlıklı olmasını sağlarken, rüzgar ve su değirmenlerinin icadı tarımsal hayatı büyük ölçüde etkilemiştir. Ayrıca denizcilik alanında ortaya çıkan yenilikler deniz seferlerinin artmasına ve farklı coğrafyaların keşfedilmesine sebebiyet vermiştir. Tüm bu yenilikler ticari faaliyetlerin artmasına daha sonrasında da bir tüccar sınıfının oluşmasına sebep olmuştur. Denizaşırı seferlerin yapılması, kıtalararasına yayılan ticaret ağları, daha çok kar endeksli bir ticari politika meydana getirmiştir (Steger, 2013: 41-52).

Kemal Karpat'a göre küreselleşmenin temellerinin atıldığı süreç burada başlamaktadır. Karpat'a göre Amerika'nın ve Asya'nın keşfi merkantilist bir ekonomi yaratmış, 18. Yüzyılın sonu 19.yüzyılın başında bu merkantilist ekonominin yol açtığı kapitalist ve sömürgeci zihniyet İngiltere, Fransa ve Hollanda'yı Asya ve Afrika'da genişletmiştir. Küreselleşmeye hız kazandıran süreç bu emperyalist ve kapitalist süreç olmuştur (Karpat, 2011: 93).

Tüm bu gelişmeler dünyayı farklı bir düşünsel atmosfere sokmuştur. Rasyonelleşmenin hız kazanması, 16.yüzyıl sonlarında Francis Bacon'ın "Bilgi Güçtür." söyleminden 18.yüzyılda Immanuel Kant'ın "Bilmeye cüret ediniz!" söylemine uzanan büyük bir düşünsel sıçramaya sebep olmuştur. Elde edilen yeni teknik beceriler, ulaşım ve iletişimde katedilen büyük bir yol her şeyin sorgulama nesnesi haline gelmesine yol açmıştır. Martin Wolf'a göre ortaya çıkan bu teknolojik faaliyetler küreselleşmeyi kaçınılmaz yapmaktadır. Ancak bu yenilikler bir yandan da devletin gözetim kabiliyetini arttırmaktadır. Şöyle ki ulaşım olanakları arttıkça ticari ağlar güçlenmiş, sömürgeci zihniyeti de beraberinde getirmiştir. Fakat toplumun serbestçe dolaşımı devlet tarafından gözetlenmektedir (Wolf, 2001: 215).

Steger dördüncü aşamayı "**Modern Dönem**" olarak adlandırmaktadır. 1850 ve 1914 yılları arasında ticaret dünya çapında bir yayılma göstermiştir. Sterlin, pound gibi para birimlerinin ticari alışverişlerinde kullanıyor olması, çokuluslu bankaların piyasalarda etkili olmaya başlaması ekonomik anlamda küreselleşmeyi tetiklemiştir. Tahıl, pamuk gibi hammaddeler standart bir fiyatlandırma sistemine tabi tutulmuştur. Bugün halen daha varlığını koruyan küresel markalar, içecek üreticisi Coca-Cola, diş makinesi üreticisi Singer, daktilo üreticisi Remington bu dönemde ortaya çıkmıştır. Reklam ajansları uluslararası arenada bu gibi markaların tanınırlığını

artırmak için faaliyet göstermiştir. Elbette bu durum kapitalizmin küreselleşmesini sağlayacaktır. Ulaşımın deniz, hava ve karaya yayılması ulaşım maliyetlerini düşürmüş ve bu durum da ticari faaliyetleri teşvik etmiştir. Ambalajlı küresel markaların dünyanın farklı yerlerine taşınabilir hale gelmesi, aralarında kilometrelerce mesafe olan insanların aynı ürünleri kullanabilir, tüketebiliyor hale gelmesi küreselleşmenin insan yaşamında varlığını daha net göstermeye başladığının en büyük somut örneğidir.

Steger son aşamada "**Çağdaş Dönem**"den bahseder. Çağdaş Dönem 1970'lerde başlayıp bugüne uzanmaktadır. Küreselleşmeyi çok boyutlu bir süreçler topluluğu olarak ifade eden Steger, Çağdaş Dönem'in ayırıcı özelliğini karşılıklı bağımlılık, iç içe geçmişlikle oluşan bir mozaikte resmeder (Steger, 2013: 52-59).

Küreselleşmeye zemin hazırlayan tarihsel sürece bakıldığında batı uygarlığının etkisi görülmektedir. Modern toplum ve geleneksel toplum arasındaki farkları öne süren görüşler, küreselleşmenin de ne gibi etkilerle şekillendiğinin cevaplarını vermektedir. Bu nedenle de küreselleşme modernitenin ilerlemiş, hatta üst bir aşaması olarak da değerlendirilmektedir (Kesgin, 2011: 335).

Sosyolojik hiçbir mesele farklı disiplinlerden yalıtılmış değildir. Küreselleşme kavramının tarih sahnesindeki yolculuğunun fotoğrafını çekmek için tarih, felsefe, antropoloji, ekonomi gibi temel disiplinlerdeki yansımalarına bakmak gerekmektedir. Küreselleşme bugün hayatımızın merkezindedir ve küreselleşme yukarıda bahsi geçen tüm gelişmelerin bir neticesidir. Roland Robertson küreselleşmenin maddi-tarihsel gelişimini beş ayrı evrede açıklamaktadır. "**Oluşum Evresi**" adını verdiği birinci evre 15.yüzyılın başlarından 18. Yüzyılın ortasına kadar varlığını sürdürmüştür. Ulus devletlerin ortaya çıkmaya başladığı bu tarihsel aralık, modern coğrafyanın kurulması, miladi takvimin yapılması ve güneş merkezli dünya kuramının geliştirilmesi ile birlikte daha çok sorgulayıcı bir dönemi kapsamaktadır. Aydınlanma Felsefenin etkin olduğu bu dönem, birey kavramının değer kazandığı ve Katolik kilisesinin iktidarını güçlendirdiği bir dönem olarak kayıtlara geçmektedir. (Robertson, 1999: 99).

Roland Robertson için küreselleşmenin ikinci evresi "**Başlangıç Evresi**"dir. 18.yüzyılın ortalarından 19.yüzyıl sonuna doğru süreci kapsayan "Başlangıç Evresi"nde üniter devlet çerçevesinde uluslararası ilişkilerde de değişiklikler

meydana gelmiş, uluslararası sözleşmeler ve yasal düzenlemeler bu dönemde artış göstermiştir. Robertson bu değişiklikleri Avrupa coğrafyası çerçevesinde dile getirmektedir. Avrupa dışındaki toplumların uluslararası toplum içine nasıl bir dizayn ile yerleştirileceği yine "Başlangıç Evresi" içerisindedir. (Robertson, 1999: 100). Dolayısıyla küreselleşmeyi bütün hatlarıyla hissettiğimiz yakın tarihimizde, dünyanın geri kalanı ya da bir kısmı için merkez-çevre, üçüncü dünya ayrımlarının temellerinin Robertson'ın "Başlangıç Evresi"nde atıldığını dile getirebiliriz.

Robertson'ın üçüncü evresi 1870'lerden 1920'lerin ortasına dek süren "**Yükseliş Evresi**"dir. Robertson'ın bu dönemi yükseliş olarak değerlendirmesinin elbette belli sebepleri vardır. Bu süreçte küresel iletişim araçları fonksiyonel ve sayısal olarak gelişme göstermiştir. Ulus aşırı etkinlik olarak adlandırabileceğimiz olimpiyat oyunları modern anlamda ilk kez 1896 yılında yapılmaya başlanmış, nobel ödülleri de ilk kez 1901 tarihinde verilmeye başlanmıştır. Farklı coğrafyalar arasında etkileşim yaratması açısından bu organizasyonlar oldukça önemlidir. Miladi takvimin dünya çapında belli oranda bir standart elde edilecek şekilde benimsenmesi ortak zaman anlayışını getirmiş, küresel zaman algısının yaratımına vesile olmuştur (Robertson, 1999: 100).

Okyanus ötesi inşa edilen ilk telgraf hattı 1866 yılında döşenmiştir. İki farklı yer arasında iletişim kurmak aylar sürüyorken, dakikalara düşmüştür. Bu iletişim maliyetlerinin düşmesine de sebep olmuştur. 1930'da NewYork ve Londra arasında yalnızca üç dakika iletişim kurmanın maliyeti 250 dolarken, bugün ise çok daha uygun fiyatlara iletişim sağlanabilmektedir. (Wolf, 2001: 213). İletişim maliyetlerinin düşmesi, bilgi akışını da şüphesiz kolaylaştıran bir döneme kapıyı aralamıştır. Artan sanayileşme, kendi kültürünü yaratırken, 20.yüzyıl başlarında göç dalgaları, işçi hareketleri ve işçilerin örgütlendikleri sosyalist siyasi parti ve STK'lar ortaya çıkmıştır.

Robertson'un dördüncü evresi "**Hegemonya İçin Mücadele Evresi**"dir. 1920'lerin ortalarından 1960'ların sonuna kadar sürdüğünü düşündüğü bu evre, Robertson'a göre küreselleşmenin baskın karakterini göstermesi neticesinde ortaya çıkmıştır. Şöyle ki dünya bu süre zarfında iki büyük savaş yaşamış, bloklar oluşmuştur. 20.yüzyılın ilk çeyreğinde I.Dünya Savaşı yaşanılmış ve etkileri henüz devam ederken, dünya ekonomisi 1929 ekonomik krizi ile sarsılmıştır. 1939'da

dünya ikinci büyük savaş ile karşı karşıya kalırken, modern aklın ürünü gaz odaları, atom bombaları savaş dilinin bir parçası haline gelmiştir. Robertson'a göre Milletler Cemiyeti, Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütlerin kurulduğu bu dönem "Hegemonya için Mücadele Evresi"dir. Ulusal bağımsızlık ilkesi kabul görmeye başlamış, 2.Dünya Savaşı'nda müttefik ve mihver olarak ikiye ayrılan ülkeler bloğuna karşılık, tüm bu taraflardan azade bir üçüncü dünya fikri ortaya çıkmıştır. (Robertson, 1999: 100-101).

Savaş trajedilerinin etkilerinden kurtulmak ve bir daha aynı şeylerin yaşanmaması için, batı Avrupa sosyal devlet anlayışı ve liberal ekonominin merkezi haline gelmiştir. 1952 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, 1957 yılında – daha sonra Avrupa Topluluğu'na dönüşecek olan- Avrupa Ekonomik Topluluğu kurularak, bugün 27 ülkeyi içine alan Avrupa Birliği'nin temelleri de bu süreçte atılmıştır (Aktaş, 2012: 827).

Robertson'un "**Belirsizlik Evresi**" olarak adlandırdığı bu dönem küreselleşme kronolojisinin beşinci ve son aşamasıdır. Robertson küreselleşmenin 1990'ların başlarında kriz belirtileri gösterdiğini iddia etmektedir. İkinci Dünya Savaşı'nda atom bombasının kullanılması, sonraki dönemlerde nükleer ve termonükleer silahların kullanımına kapı aralamıştır. Robertson'a göre küresel kurumların ve küresel iletişimin artması 1960ların sonlarında küresel bilincin de artmasına sebep olmuştur. Yine bu dönemde bir üçüncü dünya fikri yerleşirken, çok kültürlülük ve çok etniklik toplumların karşı karşıya kaldığı meseleler haline gelmiştir. Yıkıcı bir savaştan çıkan dünya toplumu, insan hakları, toplumsal cinsiyet, etnik ve ırksal düşünceler gibi daha makro meseleler ile tanışmıştır (Robertson, 1999: 101).

Bugün küreselleşmenin geldiği nokta, hangi evre olarak adlandırılırsa adlandırılsın, teknolojinin getirdiği imkanlarla küreselleşme altın çağını yaşamaktadır. Elbette insanlığın yaşamakta olduğu ortak süreçler vardır. Bilimsel ve teknolojik gelişmeler insanlığın tümünü etkileyip, ortak bir tarihsel sınıflandırma ortaya çıkarmaktadırlar. Nasıl ki sanayi devrimi sonrasında, devrimin etkileriyle şekillenmiş topluma "sanayi toplumu" denilmişse, 21.yüzyılda ulaşım ve teknolojinin enformasyonda yarattığı ivmenin etkisinde kalan topluma da "bilgi toplumu" denilmiştir (Atasoy, 2018: 183). Küreselleşmenin hızlanmasında bilgi

teknolojilerinin etkisi çok büyüktür. 1997 yılında tüm internet kanallarından bir ay boyunca aktarılan bilgi, 2001 yılında bir saniye gibi kısa bir zamanda gönderilmiştir. Yalnızca bilginin ulaşım hızı değil, maliyeti de düşmüştür. Teknolojik gelişmeler teknolojiye ulaşımı da kolaylaştırmış, bu da her geçen yıl daha çok insanın dahil olduğu küresel bir ağı örmüştür. Dünya genelinde internet kullanabilen insanların sayısı 1995'de 20 milyon iken, bu sayısı 2000 yılında 400 milyon kişi olmuştur (Kırdar, 2004: 112).

We Are Social ve Hootsuite'in birlikte yayımlamış olduğu "2021 Dünya İnternet Kullanımı ve Sosyal Medya İstatistikleri raporuna göre, bugün dünyada internet kullanıcılarının sayısı 4.66 milyardır, bu sayı dünya nüfusunun %59'unu oluşturmaktadır. Yine bu rapora göre dünya genelinde internet kullanıcılarının günlük internet kullanım oranı 7 saattir (We Are Social, 2021). Bilgi teknolojilerinin geldiği nokta, hayatımızdaki önemi, küreselleşmenin sınırsızlık zırhını daha kuvvetle kuşandığı durum ortadadır. Küreselleşmenin oluşum ve gelişim süreci farklı evrelerle anlatılmış olsa da öne sürülen kırılma noktalarının birbiri ile ilintili ve esasında birbirine davetiye çıkaran olaylardan oluştuğu görülmektedir. Bugün anladığımız şekli ile küreselleşme kavramının tarihi, kavramın kendisinden çok daha eskidir.

3.2. Küreselleşme Kuramları

3.2.1. Radikaller

Hiperglobalistler, aşırı küreselleşmeciler ya da radikaller olarak adlandırılan ve Appadurai, Fukuyama, Hardt&Negri, Hobsbawn ve K.Ohmae gibi isimleri içinde barındıran bu grup, küreselleşmeye olumlayıcı bir pencereden bakmaktadırlar. Onlara göre küreselleşme engel kabul etmez bir gerçekliktir. Küreselleşmenin getirmiş olduğu makro ya da mikro değişimler hayatımızın her alanında etkili hale gelmiştir, bu nedenle radikaller, bununla yaşamanın ve bu sürece uyumlanmanın gerekliliğine vurgu yaparlar. Radikallere göre küreselleşme toplumsal tarihimizde bir dönüm noktası olmuştur. Dünyanın toplumsal, siyasi ya da ekonomik olarak doğu-batı, merkez-çevre, üçüncü dünya, gelişmiş-az gelişmiş olarak sınıflara ayrılması küreselleşme ile birlikte etkisini yitirmeye başlamış, ülkeler birbirleri ile daha bütünleşik, birbirlerine karşı daha açık hale gelmiştir. Radikaller dünyanın geneli için bir ortak kader, ortak gelecek tasarımı ortaya koymakta, bunun da teknoloji, ulaşım

ve haberleşme ağındaki gelişmelerin mutlak bir sonucu olarak görmektedirler (Şen, 2008: 149).

Radikallere göre küreselleşme, toplumların refah seviyesini arttıran, dünya genelinde daha özgür ve müreffeh bir yaşam standardı geliştirme imkanını elinde bulunduran bir süreçtir. Aynı zamanda küreselleşme, dünyayı ulus merkezli sistemden çıkartarak küresel bir birlikteliğe yol açmaktadır. Radikaller bu fikirlerinin temeline neoliberalizmi koymakta ve bu doğrultuda fikirlerini öne sürmektedirler. (Şahin, 2009: 64) Radikaller, dünyadaki ekonomik gelişmeyi, tek bir küresel pazarın yaratılması olarak görürler. Kurulan bu küresel pazarda, sermaye hareketliği, serbest ve rekabete dayalı bir ticaret hakimdir. Bu ekonomik refleksleri gelişme ve modernleşme olarak değerlendiren radikaller, küresel ekonomiyi önceki dönemlerden tarihsel biçimiyle ayırır. Onlara göre küresel sistemdeki büyük ekonomiler küresel çağa uyum sağlayarak dönüşmüş ve sanayi ekonomilerinden sanayi-sonrası ekonomilere evrilmişlerdir (Held&McGrew, 2014: 37-41).

Ohmae gibi aşırı küreselleşme teorisyenleri, ulus aşırı şirketleri ve küresel piyasa güçlerini dünya ekonomisinin temel taşları olarak görürler. Onlara göre kamu politikalarının dünya ekonomisindeki etkisi zayıftır. Çünkü küresel ticaret rekabet ilişkisi üzerine kuruludur. Hiçbir hükümet bu rekabet ortamında kendi kamu politikaları ile mücadele edemez, bu nedenle de zayıf kalır. Radikaller bu nedenle milli hükümetleri, küresel sistemin yerel bir temsilcisi olarak görmektedir (Hırst&Thompson, 2001: 136-137). Küreselleşme engellenemez bir süreçtir. Radikallere göre ulus devletlerin ekonomik teminatı, küreselleşmenin ilkelerine harfiyen uymaktır. Bu yolda atılacak en önemli adım da esnek bir çalışma prensibinin benimsenmedir. Ulus devletin ekonomisini ve yerel kültürünü kendi kamu politikaları ile muhafaza etmesi mümkün görünmemektedir. Radikaller bu konuda ulus devletlere ancak, küresel sermayenin pratikleriyle hareket edildiğinde, serbest ticareti destekleyip, ucuz iş gücü ile kar odaklı rekabete girildiğinde alternatif bir güzergah çizer. Onlara göre dünyanın girdiği bu döngüye dahil olmak yerine karşısında duranlar kaybetmeye mahkumdur (Sarıtaş, 2009: 406).

Radikallerin uzlaştıkları en temel nokta küreselleşmenin insanlık tarihi için yararlı bir dönüm noktası olduğudur. Küreselleşme yeni toplumsal örgütlenme biçimlerini yaratmış, dünya toplumu kavramı ulus merkezli yapılanmayı tartışılır

hale getirmiştir. Radikaller dünyanın içinden geçtiği bu dinamik sürece radikal bir tavır koymuşlardır. Onlara göre küreselleşmiş ekonomi ve sosyal süreçler karşısında ulus devletlerin direnme gücü düşük, hatta şansı yok denecek kadar azdır. Dünya genelinde artan ekonomik bağlılık, kültürel olarak türdeşleşme, ülkelerin birbirlerine kültürel olarak yakınlaşması ve dünyadaki bloklaşmanın yerini daha kozmopolit bir dünya devleti alacağı öngörüsü ile hareket eden radikaller, milli sınırların giderek anlamsızlaşacağı, hükümetlerin otoritelerinin ulusaşırı kurumlar karşısında ikincil planda kalacağını savunurlar (Şahin, 2009: 65-67). Radikallere göre ulus devletler kendi ekonomilerini, küresel piyasalar karşısında domine edemez. Çünkü ulus devlet, uluslararası ya da yurtiçinde, ekonomik ya da siyasi karar alma süreçlerinde artık bağımsız değildir (Held&McGrew, 2014: 23). Uluslarası kuruluşlar, uluslarası ticaret hacminin genişliği küreselleşmenin "sınırsızlık" ütopyasını realize etmiştir radikallere göre. Bu nedenle iktidar ve hükümet kavramları küreselleşmenin olağan bir sonucu olarak gücünü kaybetmiştir. Aynı şekilde insanların siyasetçilerle ve ortaya koydukları politikalarla daha az ilgilenmesinin sebebi de ulusal ölçekte ortaya koyulan politikaların uluslararası arenada yetersiz kalmasıdır.

Yeni küresel uygarlığın başlangıcı olarak gördükleri küreselleşmenin kazanımları radikaller için şu şekilde özetlenebilir:

-İki kutuplu merkez-çevre yapısı yerine, küresel bir işbölümü anlayışı ortaya çıkmıştır.

-Ülkeler arasındaki işbirliği ve uyum artmıştır.

-İletişim ve haberleşme ağındaki gelişmeler, farklı ülkelerin toplumları arasında ortak haklar üzerinde birliktelik sağlanmasına ve tüm dünyayı ilgilendiren sorunlarla kolektif bir şekilde mücadele edebilme isteğini oluşturmuştur (Bozkurt, 2000: 2-3).

Özetle radikaller, ulusal egemenliklerin ortadan kalkacağı, uluslararası örgütlerin temelde siyasi ve ekonomik olarak yegane güç olacağı yeni bir dünya devleti, küresel bir uygarlık yaratımını savunmakta ve küreselleşmeyi de bu yolda başlangıç adımı olarak kabul etmektedirler.

3.2.2. Kuşkucular (Şüpheciler)

Şüpheciler ya da kuşkucular olarak adlandırılan bu grup, küreselleşmeye eleştirel bir bakış sunmakta, küreselleşmeyi teknolojik ve ekonomik gelişmelerin nihai bir sonucu olarak gören radikallerin aksine, küreselleşmeyi ideolojik bir tutum olarak değerlendirmektedirler. Küreselleşmeye mal edilen sınırsızlık hissiyatı şüphecilere göre yeni bir durum değildir. 19.yüzyılda dünyadaki para hareketi bugüne kıyasla azımsanmayacak durumdadır. Bugün ülkeler arasında pasaport kontrolü varken, 19.yüzyılda daha özgür bir seyahat ortamı vardı. Şüphecilere göre duvarların kaldırılmasıyla ekonomik serbestliğin sağlanması, özgürlük ve sınırsızlık fikri, dünya toplumunun daha önce tecrübe ettiği bir durumu tekrarlamasından başka bir şey değildir. (Kaya, 2009: 7) Son yıllarda uluslararası ticaret hacmindeki artış ile birlikte ülkeler arasında karşılıklı bağımlılık artmıştır; ancak uluslararası bağımlılık bugüne has bir durum değildir (Kovancılar&Miynat, 2004: 234).

Chomsky, Huntington, Wallerstein gibi isimleri içinde bulunduran şüpheciler, küreselleşmeye yarattığı sorunlar silsilesinden bakmaktadır. Şüphecilere göre küreselleşme insanlığın büyük bir kısmını olumsuz etkilemiştir. Radikallerin küreselleşme ile ilgili iyimser tavırlarını ütopik bulan şüpheciler, küreselleşmeyi belli gelişmeler neticesinde ortaya çıkan olağan bir süreç olarak değil, ekonomik ve siyasi olarak güçlü olanın gücünü daha da pekiştirdiği emperyal ve kapitalist bir süreç olarak görmektedirler (Şahin, 2009: 69).

Şüphecilerin küreselleşmeyi emperyalizm ile ilişkilendirmesi Marksist ideoloji ile bir birliktelik sağlamaktadır. Marksizm de kapitalizmi, sermayeyi elinde bulunduranların daha çok kar elde etme isteğiyle yeni sömürü alanları yarattığı emperyal bir süreç olarak görmektedir. Kapitalizm ayakta kalabilmek için ülkeler arasındaki ekonomik ilişkileri arttırmayı hedefler. Bugün dünyanın ulusal ya da bölgesel olarak (G8, EU, IMF, WB gibi) belli kurumlar tarafından yönetilmesi ve dünya siyaset ve ekonomisinde bu kurumların söz sahibi olması Marksist ideolojiye göre kapitalizm ile ilişkilendirilir. Marksist ideolojiye göre bugün küreselleşme olarak aksettirilen süreç batı emperyalizminin yeni bir yüzüdür (Held&McGrew, 2014: 12-13).

Şüphecilere göre günümüzün burjuvası çokuluslu şirketlerdir. Merkez-çevre ilişkisinde çevrede kalan ve merkezdeki ülkeler tarafından sömürülen fakir ülkeler de günümüzün işçi sınıfı konumundadır. Çevre ülkeler ekonomik olarak merkeze

bağımlıdır, ulusal hükümetler bu nedenle uluslararası sermaye gücü karşısında yetersiz kalır. Küreselleşmeye yönelik tepkilerin başlıca sebebi burada yatmaktadır. Dünyanın büyük bir kısmı, çok küçük bir kısmı tarafından tahakküm altına alınmış ve siyasi, kültürel ve ekonomik açıdan onun kurallarına tabi olmaktadır (Sarıtaş, 2009: 424). OECD ülkeleri kendi aralarında ticaret hacmini arttırırken, dünyanın geri kalanına bu pastadan pay alma hakkı verilmez. Ortaya çıkan manzara ülkelerin birlikte hareket ettiği bir ekonomik işbirliği değil, küresel eşitsizliktir (Held&McGrew, 2014: 43). Küreselleşmenin kazanımları adaletsizce bölüşülmektedir. Küreselleşme kuzey yarım küredeki ülkelere daima kazandırırken, güney yarım küredeki ülkeler giderek daha da yoksullaşmaktadır (Sarıtaş, 2009: 414). Küreselleşmenin emperyalizmle ilişkilendirilmesinin en temel gerekçesi bunlardır.

Küreselleşme, sermayeyi elinde bulunduran kapitalist devletlerin, merkez-çevre arasındaki bağımlılığı daha da güçlendirerek, kendi hakimiyetlerini devam ettirebilecekleri bir ideoloji haline gelmiştir. Şüphecilere göre bu durum, ekonomik olarak güçlü devletler ile diğer ülkeler arasındaki çıtayı daha çok açmakta ve kutuplaşmaya yol açmaktadır. Bu nedenle şüpheciler, radikallerin bir dünya medeniyeti, homojen bir toplum varsayımının karşındadır (Şahin, 2009: 70).

Küreselleşme ekonomik olarak iki kutuplu bir dünya yaratırken, kültürel olarak türdeş bir dünya ortaya koyar. Amerikan kültürünün tüm dünyaya yayılması, medya sektöründe yalnızca batılı yaşam tarzının sunulması, yiyecek içecek ya da moda dünyasında Batı kültür ve değerlerinin merkezde gösterilmesi, batı dışı toplumları Batılılaştırma faaliyeti güder. Bu batı merkezcilik karşısında toplumların kendi gelenek ve görenekleri kaybolma tehlikesi yaşamaktadır (Şen, 2008: 151-152). Ayrıca küreselleşme ortak bir tüketim kültürü de yaratır. Mcdonalds, Starbucks gibi çokuluslu şirketler, sahip oldukları ekonomik güçle birlikte dünya geneline ortak bir tüketim biçimi sunar. Şüphecilere göre oluşan bu standardizasyon kültürel çeşitliliğin ortadan kalkmasına yol açmaktadır (Özel, 2011: 93). Küreselleşmenin bu kültürel emperyalizm işlevi milli devletler için bir tehdit oluşturmakta ve emperyalizmin elini güçlendirmektedir. Ancak küreselleşmenin türdeşleştirici tüm olanaklarına rağmen şüpheciler, yerel (ulusal) kültürlerin varlıklarını sürdürdüklerini savunmaktadırlar. Şüphecilere göre ulusal kültürler, milletin kendi kaderini tayin hakkı ortadan

kaldırılması zor, aynı zamanda da siyasi olarak bir yönlendirme araçlarıdır ve bu işlevi görmeye devam edeceklerdir. Ulus kavramının yarattığı etki gücünü korumakta hatta ulusal kültür kodları Amerika, Asya, Afrika kıtalarına ve Ortadoğu'ya kadar genişleme göstermiştir. Birçok devletteki ulusal kurumların bireyler için merkezi bir önem arz etmesi, devletlerin ulusal radyo ve televizyon kanallarının hala önemli bir dinleyici kitlesine sahip olması, yabancı kültürel öğelerin ülkelerin diline özgü okunup yorumlanması buna örnek gösterilebilir. Ayrıca ulusal kültürün sahip olduğu kolektif bellek ve toplumlar için ortak bir düşünme tarzı vardır. Küreselleşme toplumları bir arada tutacak küresel bir düşünme tarzı, kültürel hafıza havuzu ve ortak bir geçmiş anlayışından yoksundur (Held&McGrew, 2014: 25-26).

Şüpheciler, radikallerin ulus devletlerin küreselleşme ile birlikte etkisini yitirdiği ve önemsizleştiği fikrine katılmaz. Şüphecilere göre ulus devlet, gerek siyasi kimliğiyle gerek dünya ekonomisindeki otoritesi ile varlığını korumaktadır. Çünkü ulus devletin, -küresel şirketlerin ekonomik gücü ne olursa olsun- siyasi otoriteye sahip olmak gibi önemli bir ayrıcalığı vardır. Ülkeler işbirliklerini küresel şirketler üzerinden değil, sahip oldukları siyasi otorite üzerinden yürütür. Ayrıca şüphecilere göre küresel sermayenin adaletsiz paylaşımını ve bu adaletsiz paylaşımdan kaynaklanan sorunları çözecek tek güvenli liman yine ulus devletlerdir (Held&McGrew, 2014: 33-45).

3.2.3. Dönüşümcüler

Küreselleşmeye yönelik kuramlardan üçüncüsü olan dönüşümcüler, küreselleşmenin siyasi ve ekonomik alanda ciddi değişikliklere yol açtığını kabul etmekle birlikte, küreselleşmenin küresel bir uygarlık yaratacağı varsayımına katılmaz. Dönüşümcülere göre şüpheciler ve radikallerin tavrı küreselleşme hakkında doğru bir yorum elde etmeyi zorlaştırmaktadır (Şahin, 2009: 64-65). Çünkü dönüşümcüler, radikaller gibi küreselleşmenin doğrudan savunucusu ya da şüpheciler gibi doğrudan muhalifi olmak yerine, küreselleşmeyi fırsatlar yarattığı kadar riskler de yaratan, olumlu gelişmelere sebep olduğu gibi olumsuzluklara da yol açan bir süreç olarak değerlendirirler. Bu nedenle dönüşümcülerin küreselleşme tavırları daha çok uzlaşı üzerinedir (Şen, 2008: 152).

Friedman, Giddens, Hırst&Thompson ve Habermas gibi isimler dönüşümcüler içerisinde yer almaktadır (Şahin, 2009:78-78). Bu teorisyenlere göre küresel ilişkilerin hızı ve yoğunluğu daha önce olmadığı kadar artmıştır. Ülkeler arasındaki etkileşim daha önceki dönemlerle kıyaslanamayacak kadar geniştir. Dünya çok büyük değişikliğe sahne olmaktadır ve bunu reddetmek, etkisini hafife almak yanlıştır. Dönüşümcülere göre küreselleşme benzeşmeye yol açtığı kadar farklılığa da yol açmaktadır. Küreselleşmeyi bu nedenle yalnızca ekonomik bir etkinlik olarak değil, toplumsal yapı üzerinde etkili olan bir gerçeklik olarak kabul edip onun kazanımlarından yararlanmak gerektiğini savunurlar (Sarıtaş, 2009: 406-407). Bu anlamda atıl durumdaki jeopolitik durum, genç işgücü, kültürel ve beşeri sermaye gibi varlıklar, küreselleşme ile birlikte belli bir dinamizm yakalayabilir. Dönüşümcülere göre küreselleşme ticaret hacmini genişletmek isteyenler için de yeni fırsatlar doğuracak bir süreçtir (Şen,2008: 153).

Dönüşümcülere göre küreselleşme, modern toplumu ve dünya düzenini yeniden şekillendiren, sosyal, ekonomik kültürel birçok değişmeye sebep olan bir süreçtir. Ekonomik hareketlilik yalnızca yüzyıl öncesi ile değil, otuz kırk yıl öncesi ile de ciddi farklılıklar taşımaktadır. İthalat ve ihracatın hiç olmadığı kadar artması, küreselleşmenin küresel pazarı yaratması sonucundadır. Dönüşümcülere göre ekonomik etkinlik küreselleşme sayesinde hizmet sektörüne bağlı hale gelmiştir. İletişim teknolojisindeki değişmeler, ekonomik talepleri değiştirmiştir. Küreselleşme bu nedenle yerleşik alışkanlıkları dönüştüren de bir süreçtir. Dönüşümcüler genel çerçevede şüphecilerden çok radikallere daha yakın durmaktadır (Kartal, 2016: 312-313).

Dönüşümcüler küreselleşmenin ulus devletin nüfuzunu güçlendirdiği ve yeniden yapılandırdığını kabul ederler. Ancak radikallerin ulus devletle alakalı "ulus devletin sonu geldi" veya şüphecilerin "küreselleşmenin ulus devlet üzerinde bir etkisi olmadı" kabullerini reddederler (Bozkurt, 2000: 5). Dönüşümcülerin bu konudaki tespiti ulus devletin yeniden inşa ve bir dönüşüm içinde olduğudur. Dönüşümcü teorisyenlerden Giddens ulus devletlerin küreselleşme karşısındaki varlığı hakkında şu tespiti yapar:

> "*Ulus-devletler ve buna bağlı olarak ulusal siyasi liderler hala güçlü müdürler, yoksa dünyayı şekillendiren güçler karşısında büyük ölçüde eli kolu bağlanmış bir konuma mı gelmişlerdir? Ulus-devletler*

gerçekte hala güçlüdür ve siyasal liderlerin de dünyada oynayacak büyük bir rolleri vardır. Ama aynı zamanda, ulus-devletin gözlerimizin önünde yeniden şekillenme sürecini de kimse yadsıyamaz. Ulusal ekonomik politika artık eskisi kadar etkili olamaz. Daha önemlisi, jeopolitiğin geçmişteki biçimleri eskidiğine göre, uluslar kimliklerini yeni baştan düşünmek zorundadırlar." (Esgin, 2001: 189-190).

Dönüşümcü teorisyenlerden Hirst ve Thompson da Ohmae gibi radikallerin artan uluslararası ekonomik hareketlilik neticesinde ulus devletin miadını doldurduğu düşüncesine şiddetle karşı çıkarlar. Küreselleşmeyi çok boyutlu olarak analiz eden Hirst ve Thompson için küreselleşme ekonominin bir fonksiyonudur (Tomlinson, 2017: 31-32). Hirst ve Thompson'a göre radikallerin küreselleşme varsayımı bir mittir. Bu konudaki iddiaları şu şekildedir:

1-Bugünkü uluslararası ticaret ve ekonomik hareketlilik, küreselleşmeyle birlikte başlayan bir süreç değildir, bir geçmişi vardır. 1860'lardan beri modern endüstriyel teknoloji, uluslararası ekonomik etkinliği olumlu olarak etkilemektedir.

2-Çoğu şirketler ulus merkezlidir. Bu şirketler ticaret hacmi ve gücüne göre çokuluslu ekonomik ilişki kurmaktadırlar. Uluslararası şirketlerin büyümesi noktasında önemli bir değişiklik bulunmamaktadır.

3-Sermaye akışı sonucunda gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere doğru bir istihdam gerçekleşmiyor. Bu sermaye hareketliliği büyük oranda gelişmiş ülkeler arasında oluyor. Üçüncü Dünya ülkeleri bu hareketlilikte saf dışı kalıyor.

4-Radikallerin kabul ettiği şekliyle dünya ekonomisi küreselleşmiş değildir. Dünyadaki ekonomik etkinlik büyük oranda Avrupa, Japonya ve Kuzey Amerika arasında sürmektedir. Dolayısıyla küreselleşmiş bir finans hareketinden bahsetmek mümkün değildir. (Hırst&Thompson, 2003: 27-28).

3.3. Küreselleşmenin Boyutları

Küreselleşmeye bir olgu olarak bakıldığında ekonomik, siyasi, kültürel olarak birçok boyuta sahip olduğu görülmektedir. Bu alanlardaki etkisi onu değiştirecek, hatta dönüşüme zorlayacak boyuttadır. Olumlu ya da olumsuz da olsa küreselleşmenin etkilemediği hiçbir alan yoktur (Şimşek&Ilgaz, 2007: 192-193).

Küreselleşme genel hatlarıyla bakıldığında, Avrupa kültürünün ekonomik, siyasi kültürel olarak yayılma çabasının bir sonucudur. Elbette küreselleşmeyle beraber her ülkenin Batılılaşacağı düşünülmemelidir, ancak batı ülkeleri tüm

dünyaya bir küreselleşme modeli sunmakta ve dünyanın geri kalanını –ekonomide ve teknolojideki üstünlüğünü kullanarak- kendi modeline uydurmaktadır (Kutlu, 2018: 164).

Küreselleşmenin çok boyutlu olması onu yaşamımızın her alanında hissetmemize neden olur. Uluslararası çalışan bir firma herhangi bir ülkedeki işletmesini kapattığında binlerce insan aynı anda işsiz kalabilmektedir. Herhangi bir süpermarkette Japon mutfağına ait suji'yi paketlenmiş halde temin edebilmekteyiz. Medya sayesinde hiç gitmediğimiz ülkelere dair gündelik hayatı sanki oradaymışçasına tecrübe edebilmekteyiz. Bu küreselleşmenin dünyayı tek bir yer haline getirme misyonunun bir sonucudur. Küreselleşmenin üç ana boyutu olduğundan bahsedebiliriz:

-Teknolojik araçlarının kullanım oranı ve etkinliğinin artması.

-Üretim alanları ve tüketim kültüründeki değişimlerle birlikte hayat tarzının belli bir standart yakalaması.

-Ekonomik, siyasi ve sosyal kurumların küresel bir ağa dahil olmaya başlamaları.

Küreselleşme olgusunun ABD ve onun dünyaya servis ettiği kapitalizm ile ilişkisi su götürmez bir gerçektir. Özellikle sosyalist bloğun dağılmasıyla beraber, ABD'nin uluslararası arenada gücü eline alma çabası gözükmektedir. Bu siyasi bir çaba gibi gözükse de ekonomik güce atfedilen önem büyüktür. Dolayısıyla küreselleşmenin başta siyasi ve ekonomik olmak üzere kültürel boyutları vardır (Kesgin, 2011: 337-339).

3.3.1. Küreselleşmenin Siyasi Boyutu

Küreselleşmenin siyasi boyutu, siyasi arenada güç, otorite, yönetim şekillerindeki değişim olarak kendini göstermektedir. Küreselleşmenin siyaset üzerindeki zorlayıcı etkisi çok açıktır. Geleneksel yönetim anlayışlarından uzaklaşılıp, kendisini sürekli revize eden bir yönetim anlayışı kabul edilmektedir. Küresel siyaset, ulus devlet, uluslararası kurumlar, yerel yönetimler ve sivil toplum örgütlerinin katılımı ve tüm tarafların etkileşimiyle organize edilmektedir. Küresel siyasetin tüm aktörleri ile birlikte etkin olduğu bu süreç "küresel yönetişim" olarak adlandırılmaktadır. Küreselleşme, iç ve dış politika arasındaki ayrımı azaltan,

ülkeleri karşılaşabilecekleri ekonomik, ekolojik ve güvenlik sorunlarıyla daha örgütlü olmaya zorlayacak sürece sevk etmiştir. Güvenlik kavramı tarihsel perspektifte ülkelerin kendi sorumluluğunda olan bir alandır. Ancak teknolojinin geldiği nokta, uluslararası güvenliği tehdit eden unsurların (uluslararası organize suç örgütleri, uyuşturucu ticareti, nükleer silah kullanımı) ortaya çıkması, devletlerarasında bir örgütlülüğü zorunlu kılmıştır (Bayar, 2008: 28-29).

Giddens'a göre günlük hayatta karşılaştığımız tehlikeler artık -birincil olarak- doğadan kaynaklanan kasırga, deprem gibi doğal afetler değildir. Elbette bu doğal afetler varlıklarını sürdürmektedir. Ancak endüstrinin gelişmesi, karşılaşacağımız ekolojik felaketlerin boyutunu başka bir noktaya taşımaktadır. Savaşın endüstrileşmesi, nükleer çatışma olasılıkları risk'e yüklediğimiz anlamı değiştirmiştir (Giddens, 2014: 110). Günümüz toplumunu risk toplumu olarak değerlendiren Beck, bu durumu, "ayrıcalığa sahip olanlar ve olmayanların arasındaki sınırın ortadan kalkması" olarak ifade eder (Giddens, 2014: 124-125). Dünyayı küresel olarak algılama fikri bize artık eylemlerimizin küresel sonuçları olduğuna ikna etmiştir. Evlerimizdeki plastik ve cam atıkları evsel atıklardan ayırarak geri dönüşüme kazandırma çabamız, aslında dünyayı gelecekte bekleyen tehlikelerden bir nebze olsun koruyabilmek içindir. Bugün karşılaşılan sorunlar (COVİD-19 pandemisinde olduğu gibi) artık hepimizi ilgilendiren meselelerdir. Küresel sorunların çözümü için işbirliği zorunlu hale gelmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünya üç ayrı bloğa ayrılmıştı. Bir yanda liberal ekonomiyi benimsemiş batı ülkeleri, diğer yanda sosyalist doğu bloğu, son olarak da bu iki bloğa dahil olmak istemeyen üçüncü dünya ülkeleri. Soğuk savaşın sona ermesi, ülkelerin çıkarlarındaki benzerliği de ortaya çıkarmıştır. Çünkü söz konusu işsizlik, fakirleşme, kente göç, terör gibi meseleler her ülkenin çözmek zorunda olduğu meselelerdir. Sorunlara ortak çözüm getirme fikri, küresel dünyanın yeni aktörü uluslararası örgütleri daha da önemli hale getirmiştir. Elbette bu başlı başına yeterli değildir, teknolojinin getirdiği yenilikler, medya, iletişim ve ulaşımın kazandığı ivme bu sürece destek olmaktadır (Kırdar, 2004: 101-102).

Yeni küresel yönetişim biçimi, ülkeleri birbirine bağladığı gibi, iktidarın da egemenlik üzerindeki gücünü pekiştirmiştir. Bunu yaparken, bölgesel ve uluslararası alanda hukuki bir temelin oluşmasını da sağlamıştır. Uluslararası örgütlerin varlığı,

küresel siyasetin yeniden dizayn edilmesi sürecidir. Birleşmiş Milletler, G8, IMF, Dünya Bankası, Avrupa Birliği, NATO zirveleri ve diğer önemli resmi/resmi olmayan toplantılar önemli bir faaliyet sahası oluşturmaktadır. 1909'da 37 olan uluslararası kuruluş sayısı 2000'de 6743'e olurken, 176 tane sivil toplum örgütü sayısı da 47098 olmuştur (Held&McGrew, 2014: 20-21). Ülkemiz İçişleri Bakanlığı bünyesindeki Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün ülkemizde faaliyetine izin verdiği yabancı sivil toplum kuruluşu sayısı 2021 mayıs ayı itibariyle 140'dır. Bu da uluslararasında yalnızca sivil toplum kuruluşu bazında bile örgütlülüğün ne denli arttığının önemli bir göstergesidir. (Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, 2021).

Bunlar bir devlet mekanizması değildir, ancak birçok toplumsal meselede, ekolojik tehlikelerde önemli rol oynamaktadırlar. Örneğin; Greepeace, balina avıyla ilgili uluslararasındaki süreci kontrol etmektedir. Farklı yardım kuruluşları Afrika gibi açlık ve yoksullukla boğuşan bölgelerde yardım faaliyetleri düzenlemektedir (Hırst&Thompson: 2001: 143). Birleşmiş Milletler öncülüğünde 2012 yılında organize edilen "Sürdürülebilir Kalkınma Hedefler"i, küreselleşmenin beraberinde getirdiği salgın hastalık, ekonomik dengesizlik, yoksulluk gibi dünyanın genelini ilgilendiren birçok sorunun çözüme kavuşturulması için atılacak adımları kararlaştırmıştır (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, 2021). Uluslararası hatta ulus üstü denilebilecek olan bu küresel örgütler, bu sorunların çözüme kavuşturulması için belli tedbirleri sunmakta hatta toplumsal yaşamın dizayn edilmesinde görev almaktadırlar. Uluslararası örgütler bir anlamda devletlerin yetersiz kaldığı durumları -hareket alanlarının genişliği ve hareket özgürlüklerinin de etkisiyle gidermektedirler.

Küreselleşme bu noktada egemenlik ve ulus devlet kavramlarını tartışmaya açmaktadır.1648 Westphalia Antlaşması ile egemenlik ulus devletin taşıyıcı kolonu olarak belirlenmiştir. Bu anlaşmayla birlikte devlet kendi toprak parçası üzerinde tek hakim güç kılınmıştır. Ancak küreselleşmenin etkisiyle, başta egemenlik olmak üzere ulusal olarak kodlanmış birçok unsur, ulusal sahadan çıkarak küresel bir nitelik kazanmıştır. Çok-uluslu şirketler, ulus devletin egemenlik sahasına rakip çıkmakta, bu nedenle de bazı siyasi ve ekonomik meseleler ulus devlet sınırları içinde çözüme kavuşturulamamaktadır. (Sarıtaş, 2009: 408).

Küreselleşmenin siyasi alandaki etkileri devletlerarasındaki iletişimi değişime zorlayacak bir boyuttadır. Devletlerin sahip olduğu ulusal sınırların önemsizleşmesi, ticari her türlü faaliyetin hız kazanmasıyla birlikte ülkelerin sağlık, turizm, ekonomik ya da siyasi birçok alanda işbirliğine açık olmaya teşvik etmektedir. Küreselleşmenin siyasi boyutu ulus devlet otoritesini tartışmalı hale getirmiştir. Uluslararası firmalar, sahip oldukları ekonomik nüfuzu kullanarak, ülkelere kendi yayılma alanlarını genişletecek kararlar almaya zorlayabilmektedirler. Dolayısıyla bu da ekonomik küreselleşmenin siyaset üzerinde ne denli etkili olduğunun göstergesidir (Elçin, 2012: 14).

Ulus devletin eski ekonomik gücünü kaybettiği, kimyasal, nükleer, biyolojik silah gibi yıkıcı etkisi çok yüksek silahların ortaya çıkışıyla birlikte askeri olarak da denetimini yitirdiği doğrudur. Birçok devletin bütçesini aşan devasa ulus ötesi şirketlerin kurulması, siyasi ve askeri bloklarla çok uluslu yapıların oluşması en güçlü devletlerin dahi askeri yapılanmasını etkilemiştir. Ulus devletin hem iktisadi, hem ekonomik hem de savunma gibi birçok açıdan aşındırıldığı gözükmektedir. Ancak ulus devletin yurttaşları adına yeni işlevler edinmesiyle bu aşınma giderilmeye çalışılmaktadır (Smith, 2013: 170).

3.3.2. Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu

Toplumların ekonomik etkinliklerinde ve üretilen ürünlerin mübadele araçlarında yaşanan değişim küreselleşmenin ekonomik olarak yaşadığı süreci sergilemektedir. Ekonomik küreselleşme en kısa tabirle devletlerin ekonomik ilişkilerinin karşılıklı olarak yoğunlaşma ve hızlanma sürecini ifade etmektedir. Küreselleşmenin getirdiği olanaklarla piyasaların dünya genelinde kendisine alan açması, ulusal ekonomiler arasında işbirliğine ve uluslararası şirketlerin güçlü organizasyonlar kurmasına yol açmıştır (Steger, 2013: 61). Küreselleşmenin ekonomik temelli kavramsallaştırılması, tüm küresel süreçleri ortaya çıkaran temel unsurun ekonomik etkinlikler olmasından kaynaklanmaktadır. Teknolojik gelişmeler ve neo-liberal politikalarla desteklenen uluslararası ticari etkinlikler artmakta, uluslararası şirketlerin yatırım hacimleri genişlemektedir (Şahin, 2009: 81-85).

İlk olarak II.Dünya Savaşı'nın ardından çağdaş ekonomik küreselleşmenin ilk adımı sayılan, 1944 Bretton Woods anlaşması uluslararası ticaretin geliştirilmesi mottosu ile küresel ticari faaliyetlerin belli bir standarda bağlanmasını sağlamıştır.

Bu anlaşma Dünya Bankası ve IMF'nin kurulmasına yol açmış, açık veren ya da ödeme fazlası olan ülkelerin alacağı önlemlerde IMF karar mercii olarak görev yapmıştır (Kutlu, 2018: 178-179). 1980'lerden itibaren hem telekomünikasyon teknolojilerindeki gelişmeler hem de doğu bloğunun dağılma süreci, dünyayı bir sistem değişimine zorlamış, neo-liberal politikalarla hızlıca kapitalistleşme adımları atılmıştır. Serbest piyasa ekonomisinin tercih edilmesi esnek çalışma, devlete ait kurumların özelleştirilmesi, ticari liberalleşme ve ucuz iş gücü tercih edilmiştir (Kovancılar&Miynat, 2004: 229).

Uluslararası ekonomik bütünleşme, devletleri bir rekabetin içine sokmakta ve devletleri zorunlu olarak ekonomik mücadeleye dahil etmektedir. Doğu bloğunun dağılması, ekonomik olarak izole toplumların ve bu piyasa savaşına dahil olmayan ülkelerin ayakta kalamayacağını göstermiştir (Wolf, 2001: 219) Bugün dünya nüfusunun yarısı ve dünyadaki her üç devlet yapılanmasından ikisi IMF ve Dünya Bankası'nın politikalarına tabiidir. Bu ekonomik gücün yetersiz olması ile ilgili bir durum değildir, ekonomik olarak güçlü ülkeler de uluslararası ekonomik kurumların tahakkümü altındadır (Held&McGrew, 2014: 43).

İnternet çağında piyasaların yirmi dört saat boyunca işlemesi, dünyayı sürekli olarak bir ekonomik hareketliliğin içinde kılmaktadır. Bu aynı zamanda ekonomik etkileşimin boyutunu arttıran bir etkendir. Tokyo ya da New York borsasındaki olumsuz bir hareketlilik, küresel bir krize neden olacak güçtedir. Ticari eylemlerin küresel bir dünyada etkileme ve etkilenme alanları çok genişlemiştir. Devletlerin ekonomi politikaları, özellikle çokuluslu firmaların ekonomik hamleleri birbirinden yalıtılmış değildir (Şen, 2008: 154-155).

Avrupa'daki tüketiciler için Zimbabwe'de üretilen bezelyelerin ya da İngiltere'ye 27 bin kilometrelik yolculuktan sonra ulaşacak yabanhavuçlarının Avustralya'da üretilmesi, küreselleşmenin ticari ilişkiler üzerinde yarattığı sınırsızlığın örneklerindendir. Bir ürünün üretim yeri bu ekonomik küresel şartlarda "tüketilmek için" hiçbir şekilde engel kabul etmemektedir (Tomlinson, 2017: 42). Ayrıca ekonomik küreselleşmenin etkisiyle çokuluslu firmalar dünya pazarına sundukları ürünlerini üretmek için gelişmekte olan ülkeleri tercih etmekte, ucuz işgücü-kar endeksli hareket etmektedirler. Örneğin, Reebok tenis ayakkabılarını üretmek için Kore'yi, Spaulding futbol toplarını üretmek için de Pakistan'ı tercih

etmektedir. Herhangi bir makine, ulaşım aracı, teknolojik alet farklı ülkelerdeki farklı fabrikalarda belli parçalarının üretilmesiyle bir araya getirilmektedir. Ulaşımın ucuzlaması, ekonomik etkinliğe dünyanın her yerinde hareket edebilme kabiliyetini sunmaktadır (Kovancılar&Miynat, 2004: 222).

Hırst ve Thompson'a göre milli devletler ekonominin küreselleşmesi karşısında yalnızca idari bir makam haline gelmiştir. Milli devlet artık ülkesindeki istihdam alanını koordine etmek, ekonomiyi şekillendirmek yerine, ülke içindeki bir belediye gibi görev yapmaktadır. Ekonomik küreselleşme etkisini öylesine arttırmıştır ki, devlet mekanizması belli kamu hizmetleri ve sosyal hizmetleri karşılayan küreselin yerel temsilcisi haline gelmiştir (Hırst&Thompson, 2001: 130).

Son yüz yıl içinde sağlık hizmetindeki iyileşmeler yaşam kalitesini arttırmış, ortalama yaşam süreleri uzamıştır. Daha modern tarım sistemlerinin kullanılmaya başlanması, tarımsal verimliliği arttırmıştır. Toplu ölümlere yol açan salgın hastalıklarla mücadele yöntemlerinin geliştirilmesi ülkelerin demografik durumlarına katkı sunmaktadır. Teknolojik, bilimsel, her türlü yeniliğin, dünyanın daha küresel, daha benzeşmiş bir noktaya taşınmasında olumlu katkıları açıktır (Sarıtaş, 2009: 416).

Ancak dünyadaki ticaret hacminin büyük bir kısmını kuzey yarım küredeki ülkelerin yönetmesi dünya genelinde iktisadi bir eşitsizliğe yol açmaktadır. Amerikalı sosyolog Wallerstein da kapitalist dünya sistemi analiziyle dünyadaki iktisadi eşitsizliğe vurgu yapmaktadır. Kapitalist dünya sistemi merkez, çevre ve yarı çevre adını verdiği üç hiyerarşik yapıdan oluşmaktadır. Tarihsel olarak bir sınıflandırma yapan Wallerstein, ilk olarak Kuzeybatı Avrupa'nın merkez konumuna geldiğini düşünmektedir. Günümüzde ise merkez konumunda sayılabilecek ülkeler Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve Japonya gibi sanayisinde endüstrileşmeyi sağlamış ulus devletler vardır. Wallerstein'a göre dünya zenginliğinin, ham madde stokunun büyük bir kısmı merkezin kontrolü altındandır. Merkez sahip olduğu iş gücünü ücret politikaları ile denetim altında tutar. Merkez sahip olduğu siyasi ve ekonomik gücü kullanarak çevreyi kontrol altında tutmaktadır. Bugün dünyada geri kalmış olarak sınıflandıracağımız, yoksul kategorisinde bulunan ülkeler çevre ülkeleridir (Yeşildal, 2012: 179).

Küreselleşmenin ekonomik etkenli tepki alması bu eşitsizliğin getirdiği durumdur. Yüksek gelirli yani merkezdeki ülkeler dünyadaki nüfusun yalnızca %15'ini oluştururken, dünyadaki tüm gelirin %60'ını almaktadırlar. Dünyadaki yoksul ülkeler ise dünya nüfusunun %35'ini oluştururken, dünyadaki gelirin %10'una sahip olmaktadırlar. Küreselleşme ülkeler arasında ciddi bir gelir eşitsizliğine sebep olmaktadır. Giddens'a göre batılı ülkeler bu eşitsizlikle birlikte hem ekonomik nüfuzlarını arttırmakta hem de kültürel olarak güçlenmektedirler. Küreselleşme küçük bir kitleye kazanma şansı sunarken, dünya nüfusunun büyük bir kısmına kaybetme rolü biçilmiştir. Bu nedenle Giddens küreselleşmeyi "global köyden ziyade, global bir yağmaya benzetmektedir (Sarıtaş, 2009: 415-417). Ekonomik ve siyasi gücü elinde bulunduran G-8 ülkeleri yoksullukla mücadele eden güney yarı kürenin ekonomik olarak desteklenmesi gerektiğini dile getirseler de bunu devletler bazında değil, daha çok Birlemiş Milletler, Dünya Bankası, IMF gibi uluslararası örgütler ile sağlamaya çalışmaktadırlar (Güvenç, 2004: 76-77).

3.3.3. Küreselleşmenin Kültürel Boyutu

Küreselleşmenin kültür üzerindeki etkisini anlatmadan önce, kültürün sınır hatlarını belirlemek gerekmektedir. Kültür, ilk anlamıyla Latince'de "toprağı işleme" anlamına gelse de Batı Avrupa dillerindeki anlam değişimi ile birlikte Türkçe'ye "yüksek umumi bilgi" olarak girmiştir. Kültür, millet olma bilincinin yegane unsurudur. Bilgi, sanat, inanç, örf-adetler, insanın içinde yaşadığı toplumdan kazandığı tüm davranış tarzları, alışkanlıklar, atalarından kalan maddi-manevi mirasların yekpare bütününe kültür denilmektedir (Kafesoğlu, 2015: 15).

Küreselleşme bir toplumun ekonomik ya da siyasi karakterini değiştirdiği gibi kültürel olarak da belli değişimlere zorunlu ya da gönüllü olarak sebep olmuştur. Küreselleşmenin getirdiği olanaklar herhangi bir şeyin ithalatını ve ihracatını kolaylaştırmıştır. Kapitalizmin bu denli yayılma bulduğu alanda bir şeyi alıp satmak önceki dönemlere göre daha kolaydır. Kültür de küreselleşme sayesinde bir pazarlama nesnesi haline gelmiştir. Toplumun düzinelerce kültür kodları ile örülü olması, onu küreselleşme karşısında hem eyleyen hem de buyuran bir noktada tutmuştur. Kültür, küreselleşme karşında etkilendiği gibi etki de yaratmıştır.

Küreselleşmenin en büyük itici gücü her zaman modern iletişim ve ulaşım sistemleri olmuştur. Modern iletişim sistemleri farklı toplumlarda yaşayan insanları

aynı hedef ve sorunların çözümü noktasında bir birlikteliğe bağlamış ve uluslararası bir sivil toplumun oluşmasına önayak olmuştur. Uluslararası medya aracılığıyla servis edilen popüler ve elit kültür, küreselleşmenin tüm dünyaya sunduğu davranış, inanç, değer kalıplarıdır (Hırst&Thompson, 2001: 134).

Küreselleşmenin kültür üzerindeki etkisi modern iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle başlayan bir süreç değildir, çok daha eskidir. Endüstri Devrimi'nden ekonomik olarak kazançlı çıkan batı ülkeleri, yeni pazar ve hammadde arayışları ile birlikte sömürgecilik faaliyetlerine başlamış, milli birlik sağlayamayan toplulukları kendilerine bağımlı hale getirmişlerdir. Bu ülkelerde etkin olabilmek isteyen emperyal ülkeler, yolladıkları misyonerle kendi kültürlerini, kendi dillerini sömürgesi altında bulunan topluluklara yaymaya çalışmışlardır. Bu açıdan bakıldığında kültürel küreselleşme tarihi sömürgecilik tarihiyle özdeştir. Kültürel küreselleşme 20.yüzyılın ikinci yarısı itibariyle teknolojinin getirdiği yeni imkanlarla apayrı bir boyut kazanmış, şiddetini arttırmıştır. Ekonomik ve siyasi olarak güçlü ülkeler, kendi kültürlerini yaymak için misyonerlerini değil, kitle iletişim araçlarını kullanmaya başlamışlardır. Görsel-işitsel medya olağanüstü etkiler yaratan, çok işlevsel bir konum elde etmiştir. Ülkeler kendi kültürlerine ait her türlü değeri medya aracılığıyla sunmaktadır (Mahiroğulları,2005:1277-1278). Dolayısıyla küreselleşmenin kültür üzerinde -sömürgecilik faaliyetlerinden 21.yüzyılın akıllı telefonlarına kadar uzanan, grafiğini devamlı arttıran- uzun bir etkileşim tarihi bulunmaktadır.

Küreselleşmenin kültürel boyutu, dünyadaki kültürlerin yayılım ve birbirini etkileme hızlarının artmasını ifade etmektedir. Küreselleşmeye olumlu bakanlar tek bir dünya kültürü varsayımını ortaya koysa da, küreselleşme karşısında yer alan eski dünya ve medeniyetler de bu yeni dünya düzeni içinde kendilerine yer temin etmeye çalışmaktadırlar (Tuna, 2003: 8).

Küreselleşme kültürel olarak hem türdeşleşmeyi hem de farklılaşmaya yol açmaktadır. İki ayrı ucun bir arada bulunması kültür emperyalizmi, melezleşme, yerelleşme, kültürel karşılıklı bağımlılık gibi süreçlere sebep olmaktadır. Küreselleşmenin kültürel boyutlarını ana hatlarıyla ifade edersek;

-Tüketim kalıplarıyla yaşam tarzlarının standart bir hal alması

-Her türlü üretim modelinde dünyanın her yerinde rasyonalitenin baz alınması

-Yerelliğin, otantikliğin, eski olanın tüketim kültürü içinde yeniden üretimi

- Uluslararasında bir elit tabakasının oluşması

-Eğlence anlayışına yönelik turizm mekanlarının dünyada belli bir standart dahilinde oluşturulması

-Tüm kültür öğelerinin yayılımında İngilizce'nin evresel dil olarak kabul görmesi gibi süreçleri içermektedir (Özyurt, 2002: 64-65).

Peter Berger'e göre küreselleşmenin yükselen kültürü, popüler araçlarla yayılmaktadır. Bu kültür, dünya ekonomisini yöneten, uluslararası işbirliğini organize eden, teknolojinin seyrini dizayn eden Davos kültürüdür. Küreselleşmenin etkisindeki bu kültür, kendisini günlük yaşamda popüler kültür ile göstermektedir. Adidas marka ayakkabı giyen, yemeğini Mcdonalds'ta yiyen, evinde MTV izleyen insanlar bu popüler kültür birlikteliğinin yansımasıdır (Berger, 2003: 11-15).

Küreselleşmeyi sınırların anlamsızlaşmasıyla coğrafyanın sonu olarak gören Paul Virilo'ya göre küresel mekanlar mekânsal boyutlardan azadedir. Bu noktada insanların arasına fiziksel ya da zamansal uzaklıklar girememektedir. Küresel enformasyon ağları, toplumları burası ya da orası şeklindeki ayrımlardan kurtarmıştır (Bauman, 2018: 27). Küresel kültür, başka herhangi bir coğrafyaya ait unsurları, o coğrafyaya binlerce kilometre uzaklıkta olsak da tüketebilmeyi sağlamaktadır.

Televizyon, internet gibi kitle iletişim araçlarıyla, dijital teknolojinin sağladığı imkanlarla anlık olarak dünyanın herhangi bir yeri ile irtibat kurulabilmektedir. Toplumlar bu olanaklar karşısında etkileşime açık hale gelmiştir (Held&McGrew, 2014: 27). Farklı dine inanmamız, farklı dili konuşmamız belki de atalarımızın geçmişte düşman olmasının bir önemi yoktur artık. Kültürel etkileşim her geçen gün hızını ve kapsam alanını genişletmektedir.

Dünyanın her yerine kitlesel kültürün, yeni davranış kalıplarını getirmesi küreselleşmenin en temelde ekonomik boyutu ile ilgilidir. Neo-liberal politikalarla birçok firma daha çok kar elde edebilmek, ticaret hacmini genişletebilmek için, uluslararası arenaya, belirledikleri tüketim alışkanlıklarını pazarlamışlardır. Bu firmalar medyayı kullanarak, reklamlar aracılığıyla toplumları yeni tüketim biçimlerine teşvik etmişlerdir. Küresel ekonomiyi yönetenler tarafından markaların bir sosyal statü biçimi olarak kullanılması, tüketicileri bir anlamda sosyal pasaport

kazanmak için güdülemiştir. McDonald's, Coca Cola, Adidas, Nike, Levis, Starbucks gibi markalar tüketim kültürünün küreselleşmesinin en yaygın örnekleridir. Bu firmaların ürünleri dünyanın dört bir tarafındaki insanlar için arzu nesnesi haline dönüşmüştür. Herhangi bir dünya markasının aynı ürününü, Orta Doğudaki bir köylü ya da Avrupa'da bir beyaz yakalı aynı zaman dilimlerinde tüketebilmektedir (Mahiroğulları, 2005 :1282-1283).

Bu, George Ritzer'in Mcdonaldlaşma olarak kavramsallaştırdığı süreçtir. Mcdonaldlaşma ünlü fast-food zinciri McDonalds'ın işleyiş prensiplerinin, önce Amerikan toplumunu sonrasında da dünyanın bütününü etkileme sürecidir. Mcdonaldlaşma'nın etkileri yiyecek sektörü ile sınırlı değildir, o iş, sağlık, seyahat, eğitim, turizm gibi toplumun tüm yaşamsal aktivitelerinin içeriğini kendi dinamikleri ile belirlemiştir. Diğer toplumlarla arasına mesafe koyup, etkilerinden kaçınan tüm kapalı toplumlara McDonaldlaşma kendi kültür kodlarını sızdırmayı başarmıştır. Verimlilik, hesaplanabilir, öngörülebilirlik, denetim ilkeleriyle işleyen McDonaldlaşma, küresel çağın her şeyi kontrol etme, kontrol altında tutma, sürprizden kaçınma istençlerle dolu, rasyonel bir süreçtir (Ritzer, 2011b: 23).

McDonaldlaşma'nın kapsam alanını genişleterek, dünyanın dört bir yanına yayılması mekan kavramını daha az önemli hale getirmiştir. Aynı kültüre sahip insanlar bir sınıf duygusunu paylaşmaktadırlar. Bütün kültürler tarih boyunca belli mekanlarla özdeşleşmiş, kültür o mekanın ayırt edici özelliği olmuştur. Küreselleşmenin etkisi kültür dinamiklerinin kolay ve yoğun yer değiştirmesini, neticesinde de kültür-mekan özdeşleşmesinin kaybolmasına yol açmıştır (Yıldız&Demir, 2003: 18).

Toplumların birbirlerinden haberdar olması günümüz teknolojisinde artık daha kolaydır. Teknolojinin sürekli olarak kendisini yenilemesi kültür sınırlarını belirsizleştirmektedir (Atasoy, 2018: 13). Küreselleşmenin kültür üzerindeki etkisini Kenichi Ohmae, bir "sınır-aşan medeniyet" üretimi olarak değerlendirmektedir. Küreselleşmenin tüketim kültürü üzerinde yarattığı standartlaşma, sınırlar arasında ortak bir payda, hayata ortak bir bakış yaratmaktadır. Aynı tüketim kalıpları ile yoğrulan toplumlar benzer özellikler göstermeye başlamaktadır. Örneğin 1990'lı yılların Japon gençliğinin daha önceki nesillerinden farklı değer anlayışlarına sahip oldukları, geleneksel Japon kültüründeki otorite ve uyumluluğu benimsemekte

zorlandıkları ve ailelerine göre daha sorgulayıcı ve eleştirel oldukları görülmüştür. Teknolojinin başka bir toplumda yaşananı bulunduğumuz ortama getirebilme becerisi, farklı toplumlardaki davranış şekillerini de görme şansı vermektedir (Tomlinson, 017: 30-31).

Küreselleşme günlük yaşam üzerinde yaptığı değişimlerden dolayı Amerikanlaşma olarak algılanmaktadır. Küreselleşmenin Amerikanlaşma olarak da algılanmasının sebepleri özetle şu şekildedir:

-Anglo-Amerikan kültürü tüm dünyaya medya aracılığıyla yayılmaktadır. Anglo-Amerikan kültürünün günlük hayatına dair yemek-içmek, giyim, müzik zevki gibi kültürel kodlar medya aracılığıyla servis edilip, türdeşlemeyi sağlamaktadır.

-İngilizcenin evrensel bir dil olarak kabul görmesi, dünya genelinde milyonlarca kişiyi İngilizce öğrenme ve konuşmaya zorlamaktadır.

-Uluslararası firmalar teknolojinin sağladığı tüm olanakları kullanıp, kültürel her türlü davranış biçimini pazarlama nesnesi haline getirmektedir. Kültür alınıp satılabilen, karlı bir pazarlama malzemesi haline gelmiştir. Kültür endüstrisi de bu imkanlardan yararlanıp, tüm dünyaya ortak tüketim kalıpları, tek boyutlu bir kültürel kimlik sunmaktadır (Şahin, 2009: 94-95).

Küreselleşmenin kültürler üzerindeki etkilerine yönelik tepkiler yalnızca Amerikanlaşma olarak gözükmesi ile sınırlı değildir. Bir de yakın tarihimizle ilgili olarak, bu durumun bir de sosyal medya ayağı vardır. 21.yüzyıl başlarında internet kullanımının yaygınlaşması, sanal bir dünyanın varlığını da beraberinde getirmiştir. 2004'te Facebook, 2005'te YouTube, 2006'da Twitter, 2010'da Instagram'ın kurulmasıyla, sanal dünyanın en çok ziyaret edilen sanal mekanları yaratılmıştır. Sosyal medya hayatımızın her alanında vardır. Herhangi bir alanda kamuoyu tepkisinin oluşturulması, siyasi propaganda aracı olarak kullanılması, bir markanın satış hacmini arttırmaya yönelik reklamlar vermesi, her türlü etkileşime sosyal medya ev sahipliği yapmaktadır. Yine We Are Social ve Hootsuite'in birlikte yayımlamış olduğu "2021 Dünya İnternet Kullanımı ve Sosyal Medya İstatistikleri raporuna göre, bugün dünya genelindeki sosyal medya kullanıcı sayısı 4.20 milyar yani dünya nüfusunun %53'üdür (We Are Social, 2021). Dünya genelinde ekonomik gelir eşitsizliğinin olması ve herkesin aynı teknolojik imkanlara sahip olmamasına

rağmen bu çok büyük bir sayıdır. Sosyal medya günlük yaşamın fizyolojik ihtiyaç boyutunda ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.

Sosyal medyanın reklam, pazarlama, bilgi alışverişinde sunduğu katkı, haberleşme becerisi, kısacası bugünkü küreselleşmenin teknolojik katkıları, 20.yüzyılın son çeyreğinde, doğu bloğunun dağılması, neo-liberal politikalarla kapitalizmin yayılma alanını genişletmesi ile kıyaslanamayacak kadar etkilidir. Bu nedenle kültür üzerinde yarattığı olumlu/olumsuz etki çok keskindir.

Sosyal medyada oluşturulan hesaplar bireylerin vitrinleri haline gelmiştir. Daha çok beğenilme, takdir edilme duygusu ile kullanıcılar o vitrinlerini çevrimiçi olarak gösterişli, süslü, tutmak zorundadırlar. Daha çok takipçi kazanmak, sosyal medyanın bir nevi 21.yüzyılının "sanal kanaat önderi" olan "fenomen" olabilmek için kullanıcılar birbirleriyle yarışmaktadırlar. Bu, Erving Goffman'ın günlük yaşamda benliğin sunuş biçimini "dramaturji" olarak kavramsallaştırmasının bir örneğidir. Günlük yaşam sürekli olarak bir tiyatro sahnesinde olduğu gibi, perde arkasında kurgulanan oyunun perde önünde sahnelenmesini içermektedir. (Goffman, 2016, 13). Sosyal medya kullanıcıları da başkalarında oluşturacakları izlenimleri denetim altında tutabilmek için, yapmacık bir tiyatro sergilemektedir.

Sosyal medya araçlarının kültür yaratması ve bir posta sistemi gibi kültürleri taşıması, kültür üzerindeki etkilerinin olumlu olumsuz değerlendirilmesine neden olmaktadır. Farklı kültürdeki insanların rahatça iletişim kurması, birbirlerinin kültürlerini kolayca öğrenebilmesine, bir kültürel etkileşime sebep olduğu gibi bu aynı zamanda kültürler arasında bir rekabet duygusunun oluşmasına da zemin hazırlamaktadır (Uluç&Yarcı, 2017: 96-97). Sosyal medya araçları kolay yoldan para kazanmanın aracı haline gelmiş, bu da kültürel deformasyona yol açmıştır. Bireylerin kendilerini sürekli olarak sergileme isteği neticesinde mahremiyet kavramının içi sosyal medya aygıtları ile birlikte boşaltılmıştır. Sosyal medya günümüzün en etkin kültür kırıcısıdır.

Küreselleşmenin kültür üzerindeki bu etkileri yerel kültürleri de etkilemiş, bir yerelleşme dalgası yaratmıştır. Öncelikli olarak yerelleşme kavram olarak iki anlamda kullanılmaktadır. İlk olarak devletin iç işleyişinde devletin üst yönetim birimleri ve yerel yönetim birimleri arasındaki işbirliğinde yerel yönetimlerin daha baskın hale gelmesidir. İkinci olarak da küreselleşmenin etkisiyle, ulus devletin

dışında, yerel yapıların kendi kültürleri çerçevesinde bir birliktelik oluşturması durumudur. Küreselleşme sürecinde yerel iki anlamıyla da varlığını korumaktadır. İlk anlamıyla küreselleşen dünyada ulus-devletler yerel özellikler taşımaktadır. İkinci anlamıyla da ulus devlet içerisinde etnik gruplar ve milliyetçilikler yereli temsil etmektedir (Gelekçi, 2005:269).

Stuart Hall'a göre küresel olarak tanımladığımız şey, belli bir sistem dahilinde mevcut olanı yıkan ya da mevcut olanlar arasında bir aynılaşma sağlamasından çok, tikellik eliyle işleyen, tikelliği dinamik tutan hatta tikelliği besleyen bir şeydir. Hall'a göre yerel ve küresel arasındaki diyalektiğin dinamik kalmasının sebebi küreselleşmenin iki ayrı yüzüdür (Hall, 1998b: 88). Keyman ve Sarıbay'a göre küreselleşmenin bu iki ayrı yüzü toplumsal yaşam içinde yeni bir durumu ortaya çıkartmaktadır: Küreselleşme ve yerelleşme süreçlerinin birbiriyle etkileşime girmeleri sonucunda toplumsal yaşamın kurucu öğesi olma durumudur bu. Çünkü küreselleşen kültürel yapılar ile yerelliği ve tikelliği besleyen itici güç, aynı zaman diliminde ve birlikte varlığını sürdürmektedir (Keyman&Sarıbay, 1998: 9-10).

Bauman'a göre küreselleşme birleştirdiği kadar bölmektedir de. Küreselleşen bir dünyada yerel kalmak Bauman'a göre toplumsal olarak sefaletin göstergesidir. Çünkü yerel birimler, anlam üretme kabiliyetlerini, küresel karşısında kaybetmektedirler. Yerel gittikçe küresele ve küreselin yorumuna daha bağımlı hale gelmektedir (Bauman, 2018: 8-9).

Giddens'a göre yerel ve küresel birbirine geçmiş durumdadır. Yerele olan aidiyet duygusu bugün de vardır, ancak bu duygu dönüşmüştür. Yerelin sunduğu şey, salt yerel kaynaklı değildir, uzakta olanın etkisi de vardır artık. Bunu küçük bir semt satıcısının tezgahında dünyanın farklı noktalarından gelen ürünleri satması ile örneklendirebiliriz. Giddens yerelin durumunu şu şekilde özetler: Yerel topluluk bilindik, kabul edilmiş kodlarla harmanlanmış bir ortam değildir, yerel topluluk büyük oranda uzaklaştırılmış temasların yerel düzlemdeki bir anlatımıdır. (Giddens, 2014: 109).

Robertson'a göre küresel kültür kodları yereli pasifleştirmektense, yerel kültüre hareket edecek sahayı açmaktadır. Bu nedenle Robertson kültürel türdeşleşme tezlerinin tektipleştirici doğasına inanmaz. Kültürel türdeşleşmenin de

yerel bağlamda gerçekleştiğini öne süren Robertson, küresel ve yerelin karmaşık etkileşimini, küreselleşmenin heterojen yönünü "küyerelleşme" kavramı ile açıklar. (Steger, 2013: 105-106).

Küyerelleşme ile ifade edilen şey, yerelin ve küreselin iç içe geçip, küreselleşmenin yerelleştiği gibi yerelleşmenin de küreselleşmesidir. Evrensel-tikel ilişkisinde yerel, küreselin hegomanyası altında homojenleşmeye boyun eğmez, ona tepki gösterir, meydan okur, evrensel-tikel ilişkisine katkıda bulunur. Küresel-yerel ilişkisinin değişmesi melezleşme gibi farklı sentezleri doğurmaktadır. Küreselleşmenin teknolojinin tüm aygıtlarını kullanması karşısında yerelin değişimlerden etkilenmemesi mümkün değildir. Yerel ifade aracı olarak küreselin mekanizmalarını kullanmaktadır (Şen, 2008: 159).

Küyerelleşme küresel kültür ve yerel kültürün birbirlerini etkilemesiyle farklı coğrafyalarda oluşan bir mozaiktir. Küyerelleşmeyi savunanların temel tezleri şu şekildedir:

- Farklı coğrafi mekanlar arasındaki farklılıklar küyerelleşme için önemlidir. Dünyada çoğulculuk artmaktadır.

-Toplumların küyerelleşmiş bir dünya içinde aktif olmak, refleks geliştirmek için büyük olanakları vardır. Küyerelleşme kuramına göre yerel kültür temsilcileri yaratıcıdırlar.

-Medya ve meta zorunlu değildir, ancak küyerelleşmiş coğrafyalarda toplumsal yapılanmanın oluşturulmasında yardımcı olur (Ritzer, 2011a: 455-456).

Farklı kültür kodlarının birbirine karışması, birbiri içinde erimesi ve aynı zamanda birbirini besleyen sürece kültürel melezleşme adı verilmektedir (Steger, 2013, 22). Kültürel melezleşme tezi kültürlerarasındaki ortalığı merkeze almaktadır. Nasıl ki biyolojik melezleşme farklı genetik unsurları bir araya getiriyorsa, sosyal pratikler de birçok ayrı kaynaktan gelen kültürel unsurları bir araya getirir. Kültürel Antropolog Ulf Hannerz melezleşmeyi "kültürel etkileşim ve mübadelenin sürdürüldüğü bir bölge" olarak tarif eder. (Holton, 2013: 70). Hannerz'e göre melezleşme insanların kendi sentezlerini oluşturmaya çalışmalarının bir sonucudur. Melezleşme kaybetmeyi de kazanmayı da içermektedir. Hannerz'e göre kültürel melezleşmede, merkez ve çevre arasındaki kültürel uzaklığı azalttığı düşünülen hiç

aksamamış bir süreklilik nosyonu, yani yaşayan sentezlerin bir ardıllığı söz konusudur (Hannerz, 1998: 161).

Melezleşmenin toplumsal yaşamdaki yansıması sosyolog Janet Abu-Lughod'un bir İslam kentine ait özellikleri barındıran Tunus'un merkezindeki Büyük Zaytuniya Camii'nin çevresindeki iki farklı kültürel kodlara sahip, iki ayrı pazar yerindeki gözlemlerinden çok net anlaşılmaktadır. Birinci pazar yeri Tunus'a ait el sanatlarının satıldığı, geleneksel motiflerin sergilendiği, Arap müziğinin yankılandığı otantik bir pazardır. Bu pazarın ziyaretçisi Avrupalı turistlerden oluşmaktadır. Satıcılar dışında yerli halka rastlanmamaktadır. İkinci pazar ise Janet-Abu Lughod'un deyimiyle " telaşın hüküm sürdüğü bir tımarhanedir". Burası kısmen Arap'a özgü kıyafetli kadınlar ve bluz ve etekli gençler, değişik tarzlarda pantolon, gömlekli erkeklerle kalabalık bir insan topluluğunu barındırmaktadır. Buradaki kalabalık yabancılardan değil, yerli halktan oluşmaktadır. Diğer pazar yerindeki Arap tınılarının aksine, buradaki müzik batıya özgü rock'n roll, geleneksel öğelerden ziyade kot pantolon, lüks sabun gibi ihraç edilmiş kültür kodları ile bezenmiştir Birkaç metrekarelik alanda, böylesi iki farklı kültürün bir arada yaşaması, bir yanda otantikliğin bir yanda küreselleşmenin zirvede yaşanması küreselleşmenin yarattığı bir durumdur. Ancak çevre merkeze tamamen duyarsız değildir. ABD'deki popüler müziklere bakıldığında ya da New York caddelerinde gezildiğinde üçüncü dünya olarak kabul edilen kültürün yansımaları da görülmektedir (Abu-Lughod, 1998: 168-170).

Robian Williams da küresel kültür tarifi ile küreselleşmenin toplumsal yaşam üzerindeki yansımasını şu şekilde hikayeleştirmektedir:

> *"Merkezi Amerika'da bulunan uluslararası bir şirketin Londra'daki bürosunda çalışan genç İngiliz işi bitince Japon yapımı arabasına binerek evine döndü. Alman mutfak gereçleri ithal eden bir firmada çalışan eşi eve ondan önce gelmişti, çünkü küçük İtalyan arabasıyla trafikte daha kolay ilerleyebilmişti. Yeni Zelanda pirzolası, California havucu, Meksika balı, Fransız peyniri ve İspanyol şarabından oluşan yemeklerini yedikten sonra, Fin yapımı televizyonda İngilizlerin Falkland adalarını alışına dair bir program seyrettiler. Program sonrasında ne kadar İngiliz olduklarını hissederek mutlu oldular."* (Uluç, 2002: 90).

Bu hikaye kültürel melezleşmesinin duru bir fotoğrafıdır. Günlük hayatımızda da gerek yemek kültüründe gerek televizyon programlarında, farklı kültürlerin bir harmanı mevcuttur. Küreselleşme ile birlikte toplumlar kültürel olarak

yeniden düzenlenirken, bir yandan da farklı kültür öğelerini bir arada toplayıp melezleşmektedirler.

Ritzer'e göre melezleşmenin kendisi tek biçimliliğe karşıt olarak, küresel ve yerelin eşsiz karışımıyla artan çeşitliliği vurgular. Kültürel bir melez, dünyanın farklı coğrafyalarından, en az iki öğenin karışımını içerecektir. Ritzer , Thai boksu yapan iki Faslı kadını izlemek için Amsterdam'a gelen Ugandalıları, Londra'da Arap birinin sahip olduğu mekanda Asya rapını izlemeye gelen Arjantinlileri, Çin takosu yiyen Amerikalıları melezleşmeye örnek olarak vermektedir (Ritzer, 2011a, 456).

4. MİLLİ KİMLİKLER VE KÜRESELLEŞME

4.1. Kimlik ve Kimlik Mitleri

Bir kimlik tanımı yapmak için, onun etimolojik kökenindeki karşılığına bakmak yeterli olacaktır. İngilizcede 'identity', Fransızca'da 'identité' olarak karşılık bulan kimlik kavramı, Latince idem kökünden gelmektedir. İdem, aynılık, süreklilik, benzerlik anlamlarını içermektedir (Vatandaş, 2020: 223)

Kimlik, en yalın haliyle bireylerin, toplulukların "Kimsiniz, kimlerdensiniz?" sorusuna verdiği cevaplar bütünüdür. Bir telefon konuşmasında kendisini "Ahmet'in oğlu", "Doktorun kardeşi" şeklinde tanıtan kişi, bu kimlikleriyle, kendisini ötekilerden ayıran özelliklerden çok, diğerleriyle aralarındaki benzerlik ya da ortaklık duygusuna vurgu yapar. Buradaki vurgu farklılıklara değil, benzerlikleredir. Birey kendisinin kim olduğunu, kim olmadığına bakarak ifade eder. Antropolog Levi-Strauss bu durumu "Ego versus entre" (ötekilere karşı ben) şeklinde açıklar (Güvenç, 1995: 3-4).

Nuri Bilgin kimliği, "bir birey ya da topluluğun kendisini tanımlaması ve kendisini diğer birey ve topluluklar arasında konumlandırması" olarak ifade etmektedir. Bilgin buradaki kimlik tezahürünü, adres ve resim metaforlarıyla açıklar. Diğer birey ve topluluklar arasındaki konumu adresini, birey ve toplulukların gözünde canlanması da resmini ifade etmektedir. Bu resim objektif karelerden oluşturulmuş bir çerçeve sunmaz, bu çerçeve diğerlerinin bireye yüklediği anlam ve bireyin ait olduğunu düşündüğü cephe ile aradaki etkileşim ve gerilimin ürünüdür (Bilgin, 2007: 11).

Gordon Marshall'ın hazırlamış olduğu Sosyoloji Sözlüğü'nde kimlik: "Geniş kapsamda ve esnek biçimde, insanın kendi benlik duygusuna, kendisi hakkındaki duyguları ve fikirlerine (örneğin "toplumsal cinsiyet kimliği" ya da "sınıf kimliği" terimlerindeki gibi atıf yapılarak kullanılmaktadır. Bazen, kimliğimizin, içinde bulunduğumuz ve daha sonra içselleştirdiğimiz, toplumsallaşma süreciyle şekillenmiş olan toplumsal rollere atfedilen beklentilerle oluştuğu varsayılmıştır." ifadeleriyle açıklanmaktadır (Marshall, 2005: 407-408). Kimliğin oluşma sürecinde sosyalizasyon büyük önem taşımaktadır. İçine doğduğumuz toplum ve şartları kimliğin biçimlenmesine büyük katkı sağlar.

Kimlik, sosyal sistemin en temel kökenini oluşturmaktadır. Bireylerin içinde bulundukları toplumdaki konumları ve statüyü ifade eden, inanç, tutum gibi gündelik yaşama dair bulguları karakterize eden bir kavramdır. "Ben kimim" sorusuna verilen cevap, kişinin kim olduğuna dair soruların tümünü içeren, kişisel bilgiler toplamıdır. Bireyin kendisinin ne olarak/neye dayanarak, kendisini diğerlerinden farklı kılan özelliklerin ne olduğu soruları, kimlik sorununun cevaplarını aralamaktadır. Kimlik başka bir gruba, başka bir birliğe ait olma istencinin bir sonucudur. Bu nedenle kimlik meselesi en temelde "mensubiyet" ya da "ait olma" meselesidir (Yıldız, 2007, 9-10).

Kimliğin kavramsal tarihine baktığımızda, insanlık tarihi ile özdeş olduğunu görmekteyiz. Bireyin ve toplumun olduğu her yerde kimlik daima olmuştur. Kimliklerin gösterge alanları (cinsiyet, yaş, sosyo-ekonomik durum, statü, din gibi) zaman içerisinde çeşitlenmeye ya da daralmaya gitmiştir. Ancak kimlik kavramı 20.yüzyıla, hatta ikinci yarısına kadar, sosyal bilimlerin öncelikli meselelerinden biri olmamıştır. Kimlik kavramının tartışılabilir hale gelmesi yakın dönemlerdedir. Özellikle antropoloji, psikoloji gibi sosyolojiye yardımcı disiplinlerin de kimliği problematikleştirmesi, sonrasında II.Dünya Savaşı ile soykırımın etnisite ve çokkültürlülüğü tartışmaya açması, bireyciliğin yaygınlaşması kimlik/kimlikler sorununu çerçevelendirmeyi zorunlu kılmıştır (Vatandaş, 2020: 229-230).

Kimlik hem kültür temsilcisi hem de teknik bir anlamda günümüzde de tartışma konusu yapıldığı şekliyle 1980'li yılların başında sosyoloji ve sosyal antropoloji literatürüne girmiştir.1980'ler sonrasında batı sosyolojisinde kimlik sosyolojisi adında bir yan disiplin olarak yer alan kimlik kavramı, önceleri psikoloji ve sosyal psikoloji alanı içerisinde yer alırken, bugün daha çok toplumsal ve siyasal yapı içerisinde tartışma konusu yapılmaktadır (Yıldız&Demir, 2003: 2). 1980'lerin başında kimliğin kuramsal çerçevesinde iki ayrı bakış ortaya çıkmıştır. İlk olarak mikro düzeydeki analizde kimlik, bireyin konumuna, davranış kalıplarına, hayatı anlamlandırma bakımından yapılaşmış tutumlara bağlı olarak çeşitlilik gösteren çoklu bir ben ve öteki sınıflandırması şeklinde değerlendirilmiştir. Bu sosyal psikologların katıldığı bir bakış açısıdır. İkinci bakış ise daha makro düzeyde, kimliği toplumsal yapıdaki görevi ile sorunsallaştıran bir bakış açısıdır. Makro analizciler bu nedenle din, meslek, aile gibi toplumsal sistemin temel kurumlarını merkeze alarak,

kimliği, bireyi bu sisteme bağlayan kültürel kodlar bütünü olarak görmüşlerdir (Yıldız, 2007: 11).

Kimlik algılamaları zaman içerisinde dönüşüme uğramıştır. Modern ve postmodern toplumdaki kimlik algılamaları birbirinden farklıdır. Modern toplumda kimlik bireysel bir forma bürünüp sürekli yenilenirken, postmodern toplumda kimlik sabit kalma durumunu fazlasıyla yitirip, parçalı ve kırılgan bir hal almıştır. Modern toplumda artan kimlik arayışları, postmodern toplumda çok daha şiddetlenmiştir. Bu durum, postmodern toplumun kabuk değişimini çok daha kısa vadede sağlayan dinamiklerinden kaynaklanmaktadır. Modern toplumda yeni kimliklerin inşa süreci ve bu kimliklerin korunması durumu söz konusuyken, postmodern toplumda kimlik özne olma özelliğini kaybedip, birbirleriyle çelişen kimlikler ortaya çıkmıştır. Postmodern toplumda kimlik türleri zenginleştiği gibi birey de birden fazla kimliğe duyarlı hale gelmiştir. Kimlik sorunu modern ve postmodern toplumun bir sorunudur. Çünkü geleneksel toplumlarda kimlik, verili bulunan, içinde yaşanan toplumun bireye sunduğu sabit kimliklerdir (Özdil, 2017: 389-390).

Geleneksel toplumda kimlik kavramı vardı, ancak bir sorun teşkil etmiyordu. Töre, gelenek gibi kültürel öğelerin tümü bireyin kimliğini inşa ediyordu. Sosyo-kültürel süreçlerde yaşanan değişim kimliği bir sorun, tartışmalı bir mesele haline getirdi (Güvenç, 1995:5) Geleneksel toplumda hali hazırda sınırlı sayıda kimliğe sahip olunabiliyorken, bugün teknolojinin, iletişiminin geldiği nokta ile birlikte bireyler çeşitli kimliklere sahip olmakta ve bu kimliklerin üstüne eklemeler yapabilmektedirler. Modern çağın geldiği sosyo-kültürel nokta bireye derin bir kimlik havuzunun imkanını sunmaktadır (Yıldız&Demir, 2003:4) Sınıf, ırk, ulus ve batı gibi kolektif kimlikler modern öncesi dönemde bireye sundukları kimlik kodlarını artık sunamıyorlar, modern dünyada bireyin kendini konumlandırma, aidiyet hissetme duygusu daha çok “ben teknolojileri” ile işlemektedir (King, 1998:33).

Ancak geleneksel topluma özgü durum, günümüz kırsal toplumlarında varlığını kısmen de olsa sürdüren bir durumdur. Kırsalda yaşayan insanların kendilerini bir kimlikle tanımlamaya ihtiyacı yoktur, çünkü yaşadıkları toplum onlara muhtarın oğlu, topal Fatma'nın gelini veyahut İdris'in dünürü gibi akrabalık ilişkileri

üzerinden bir kimlik tanımlaması yapar. Geleneksel, küçük toplumlarda hala mühim olan bireyin kendi kimliği değil, bağlı olduğu topluluğun kimliğidir.

Stuart Hall'a göre kimlik daima öteki'nin referansıyla ifade edilir. Bu nedenle kimlik bir anlatı, bir temsildir. Kimlik dışarıda oluşturulan ve sonra bizim onun üzerine bir kurgu yaptığımız şey değildir, kişinin bizatihi kendi benliğinde kurgulanan bir şeydir. Frantz Fanon'un Siyah Deri, Beyaz Maskeler kitabında Antilli bir gencin Parisli bir anne ve çocukla ile karşılaştığında, çocuğun "Anne bak siyah bir adam." cümlesine karşılık gencin, "İlk kez kim olduğumu anladım. İlk kez öteki'nin bakışlarında başka biri olarak yeniden oluşturulduğumu hissettim." iç sesi, kimliğin öteki'nde yeniden üretiminin bir örneğidir (Hall, 1998b, 71). Roland Robertson da kimliğin kültürel ayrımı ifade edebilmek için öteki'ni konumlandıran bir araç haline geldiğini belirtmektedir (King, 1998: 33).

Kimlik yalnızca kim ve kimler sorularına cevap üreten bir kavram değil, aynı zamanda içinde bulunulan din, millet, cemiyet gibi unsurların, toplumdaki sosyal bütünleşme ve kutuplaşmaya sundukları katkının da bir çözümlemesini sunmaktadır (Özdil, 2017: 384). Bu nedenle kimlik ve kimlik sorunundan kaynaklanan tüm meseleler, sosyolojik analizde bir turnusol kağıdı işlevi de görmektedir.

Kimlik kavramının bireysel ve kolektif olarak iki görünümü vardır. Bireysel kimlik bireyin içinde bulunduğu topluma karşı yaklaşımını ve nasıl bir konumda bulunacağını belirleyen aidiyet ve inanışlarıdır. Her birey özgün kimlik köklerine sahiptir. Ancak kimlik kazanıldığı şekliyle ebediyen varlığını koruyan kalıcı bir protez değildir, sık sık değişime ve dönüşüme uğrar. Yaşanılan tecrübeler, sosyo-kültürel durum, toplumsal değişmeye neden olan tüm etkenler, kimliği aktif, değişmeye hazır bir konumda tutar. Bireysel kimlikler, birey için bir eylem rehberi sunar. Gelecek planlaması, başkaları ile kurulan sosyal ilişkiler, bireysel kimliklerin çizdiği doğrultuda gerçekleşir. Bireysel kimlikler, bireylerin tüm tercihlerini belirlemede iktidar görevi görür (Vatandaş, 2020: 237-238).

Birey dışarıdan gelen etkilerle şekillenen pasif bir aktör değildir, insanlar kendi bireysel kimliklerini oluştururken, eylemleri yerelden etkilense de, sonuçları ve içerimleri bakımından küresel düzeyde toplumsal yansıma yaratırlar. Toplumların yaşadıkları deneyimler hem bireysel kimlikleri hem de toplumdaki ilişkiler ağını etkilemektedir. İletişim araçlarının katettiği yol, benlik-gelişimi ve sosyal sistemlerin

karşılıklı etkileşimi arttırmıştır. Günümüzde yaşadığımız mekan birçok açıdan daha önceki tarihsel dönemlerdeki mekan anlayışından farklıdır. İçinde yaşadığımız yeni dünya hem birleştirici hem de parçalayıcı dinamikleri olan bir yapıdadır. Bu nedenle içinde yaşadığımız yeni dünyanın karakteri, toplumsal hayatın açıklığı, otoritelerin çeşitliliği gibi etkenler, bireysel kimlikleri, gündelik hayatta daha önemli yerde konumlandırmaktadır (Giddens, 2010: 12-16).

Bireylerin sahip olduğu kimlikler, resmi kayıtlarla çevrelenemeyecek kadar bir sınırsızlığa sahiptir. İnsanların büyük bir kısmı bir ulusa, bir dine, bir etniğe, bir aileye, meslek grubuna ya da bir kuruma bağlıdır. İnsan kendisini bir sosyal çevre içerisinde bir ya da birden çok gruba (bir futbol takımı, bir siyasi parti, bir meslek kuruluşu vs.) ya da birden çok kimliğe aidiyet hissedebilir. Tüm aidiyetler kişiler için aynı değeri taşımasalar da kişiliğe değer katan unsurlardır hepsi. Aynı aidiyet duygusu her bireyde bireyin kişiliğine has farklı yansıması, bileşimi olan bir zenginlik meydana getirmektedir (Maalouf, 2012: 16).

Kimlik kavramının ikinci yüzü olan kolektif kimlik, bireyin kendisini içinde konumlandırdığı, aidiyet hissettiği bir topluluk bilincidir. Tüm kimlik türleri toplumdan ve değerlerinden beslenir. Kimlik türü bireysel de olsa o kimliğin inşa süreci, toplumun dinamikleriyle gerçekleşmektedir. İnsan günümüz toplumunda ne kadar bireyselleşmiş olsa da sosyal bir varlıktır. İçinde bulunulan ilişkiler ağı, ortaklık duygusu bireyi bir kolektif kimlik şemsiyesi altında tutar. Bu bir kabile, bir etnik kimlik olacağı gibi meslek grubu, hemşehri topluluğu ya da bir taraftar grubu şeklinde de olabilir. Kolektif kimlik çatısı altında birey, o topluluğa bir aidiyet, bağlılık hisseder (Vatandaş, 2020: 238). Bireyin bu aidiyeti devamlılık arz ettikçe o kimlik duygusu, bireyin maddi varlığının ötesinde bir toplumsallaşma sürecini de sağlar. Bu aynı zamanda kolektif kimliğin değerlerinin kendi içinde koordine olması demektir (Ergun, 2000: 80-81).

Kolektif kimlik, bir kültüre ait değerler sisteminin tamamı, din, milliyet, ideoloji gibi, grup kimlikleri ile kurulan aidiyeti ifade etmektedir. Kolektif kimlik ile kurulan ilişki özdeşleşmenin getirdiği bir aynı tarafta olma durumudur. Kolektif kimlik, sınırları belli olan bir kültürel topluluğa vurgu yapar. Etnik kimlik, dini kimlik, ulusal kimlik gibi ortak bir geçmiş, paylaşılan ortak konum gibi birtakım benzerliklerle inşa edilen kolektif kimlikler, sosyal bütünleşmenin sağlanmasında da

önemli bir rol oynamaktadırlar. Kolektif kimlikte grup aidiyetinin oluşturulmasında kolektif belleğin (tarihsel miras, kültür ögeleri vs.) tüm unsurları kullanılmaktadır. Geleneksel toplum yapısında kolektif kimlikler, bireysel kimliklere nazaran daha büyük önem taşımaktadır. Özellikle milli ve dini kimlikler geleneksel toplumlarda sosyal bütünleşmenin en önemli aracıdır. Ancak modern ve postmodern dönemde toplumsal değişimlerin daha radikal gerçekleşmesi, kolektif kimlik algılamalarında da değişikliğe sebep olmuştur(Özdil, 2017: 391-395).

Bireyin birden çok kolektif kimliği olabilir, hem Türk hem Müslüman hem de Trabzonsporlu olması gibi. Ancak bireyin kolektif kimliğine verdiği önem, zaman zaman değişebilir. Bu önem sırasını dünyadaki siyasi, iktisadi, toplumsal güncel şartlar değiştirebilmektedir.

Bu değişimi Amin Maalouf, yakın tarihimizde bir parçalanma süreci yaşayan Yugoslavya'dan şu örneği verir:

> *"Sokakta elli yaşlarında bir adamı inceleyelim. 1980'e gelirken, bu adam şöyle derdi: "Ben Yugoslavım!", gururla gönül koymadan; daha yakından sorular sorulduğundaysa Bosna-Hersek Özerk Cumhuriyeti'nde yaşadığını ve bu arada Müslüman geleneği olan bir aileden geldiğini belirtirdi. On iki yıl sonra, savaşın en şiddetli günlerinde aynı adam, hiç duraksamadan ve bastırarak şöyle cevap verirdi: "Ben Müslümanım!" Hatta belki de şeriat kurallarına uygun bir sakal bırakmış bile olurdu. Hemen arkasından Boşnak olduğunu ve bir zamanlar gururla Yugoslav olduğunu vurguladığının kendisine hatırlatılmasından hiç hoşlanmadığını eklerdi. Bugünse adamımızı sokakta çevirsek önce Boşnak, sonra Müslüman olduğunu söyleyecektir; düzenli olarak camiye gittiğini de belirtecektir; ama ülkesinin Avrupa'nın bir parçası olduğunu ve bir gün Avrupa Birliği'ne katılmasını umut ettiğini söylemeden geçemeyecektir. Aynı insana yirmi yıl sonra aynı yerde rastlasak, acaba kendini nasıl tanımlardı? Aidiyetlerinden hangisini en başa koyardı? Avrupalı mı? Müslüman mı? Boşnak mı? Başka bir şey mi? Belki de Balkan mı?"* (Maalouf, 2012: 17).

Kimliklerin zaman zaman radikalleşmesi, önem sırasının değişmesi, kimliğin en temelde bir sorun teşkil etmesi bireyin kimliğini bir tehdit altında hissetmesinden kaynaklanmaktadır. Bir kimliği en yukarı taşımak, Maalouf'un örneğinde olduğu gibi, bireyin o kimliğini güvence altına almak istemesinden kaynaklanmaktadır.

Bireylerin kendilerini tanımladıkları kimlik türlerinin çeşitlenmesi, toplulukların kendilerini ait hissettikleri kimliklere duyulan ihtiyacın belli sebepleri vardır. Kimlikçi dalganın yükselmesi sosyo-kültürel, psikolojik, ekonomik, politik

birçok bileşenin katkısıyla olmuştur. Nuri Bilgin kimliklerin yükselişini beş olgu ile açıklar:

a)Toplumdan Sosyal Sisteme Geçiş: Toplum gittikçe makine gibi işleyen mekanik bir yapıya bürünmektedir. Birey bu yapı içinde bütüne katılma, eylemleri ve sonuçları arasında bağ kurma kapasitesini yitirmektedir. Bu öznenin ölümü ya da post-modern dünyanın oluşumu ile ifade edilen şeydir. Bu nedenselliğin gevşemesi karşısında birey karizmatik ilişki ya da birliktelik ihtiyacı ile cemaatçi arayışlara girmektedir.

b)Modernleşmenin Başarısızlığı veya Laneti: Bazı ülkeler kontrolsüz bir şekilde modernleşirken, bazı ülkeler modernleşmede başarısız olmuşlardır. Bu ülkelerde toplumsal değerler ve toplumu bir arada tutan bağlar zarar görmüş, bir anomi durumu ortaya çıkmıştır. Bu anomi durumunda cemaatler, sistem dışında kalan bireyler için bir destek noktası oluşturmuştur. Kolektif kimlik arayışları, yoksul, marjinal, dışlanmış, merkez-çevrede diyalektiğinde çevrede kalanların kendi durumlarına bir anlam yükleme çabası olarak ortaya çıkmıştır.

c)Küreselleşmenin Etkileri: Küreselleşmenin yarattığı köklü dönüşümler, sınırların pratikteki işlevini yitirmesi, toplumlara ait kültürel değerlerin tek bir potada eritilmesine sebep olmuştur. Küresel bir yurttaşlık tanımı, küresel bir dünya anlayışı bireyleri güvenliksiz, kontrolsüz, sınırsız bir alanla karşı karşıya bırakmaktadır. Bu nedenle bireyler sınırları belli, daha güvenlikli, bilindik yapılara ihtiyaç duymaktadırlar. Küreselleşme şiddetini arttırdıkça, bireyler küresel bir uygarlığın atomu olmaktansa, aşiret, tarikat gibi mikro yapıların parçası olmayı tercih ediyor.

d)Psikolojik Nedenler: Bireysel ya da kolektif kimlikler bireyin en temelde psikolojik ihtiyaçlarından kaynaklanmaktadır. Birey tek başına bir konunun mücadelesini vermektense, başka insanlarla birlikte bu mücadeleyi vermek istemektedir. Buradaki en büyük neden, bir çoğunluğa sahip olmanın getirdiği güç faktöründe yatmaktadır. Kimlik burada aynı zamanda birey için bir güvenlik çeperi görevi de görüyor.

e)Komünizmin Çöküşü: Komünist düşünce 20.yüzyılda yoksul ve devrimci kitleleri hareket ettirebilme kapasitesine sahipti. Ancak komünist ideolojinin liberal düşüncenin ve serbest piyasa ekonomisinin yükselmesi karşısında güç kaybetmesi,

taraftarlarının yeni dünya düzeninin şartları karşısında öngörüsüz kalmasına neden oldu. Bu da yeni kimlik ihtiyaçlarını beraberinde getirdi (Bilgin, 2007: 19-24).

Bu beş olgu gösteriyor ki gerek bireysel gerek kolektif kimlikler olsun, yaşamın tüm dinamiklerinden etkilenmektedirler. Bu nedenle kimlikler kırılganlığa uğradığı gibi, reflekslerinin şiddetini arttırabilmektedirler de. Kimlikler kimi zaman yaşanılan şartlara bir gard alma istenciyle, kimi zaman da etnisite gibi doğuştan sahip olunabilmektedir. Ancak kimlik hangi gerekçeyle inşa edilmiş olursa olsun bir toplumsallaşma sürecinin sonucudur.

Kimlik bir özdeşleşme sürecini ifade eder. Bu özdeşleşme süreci biz hepimiz aynıyız ya da ben onunla aynıyım şeklinde bir aidiyetlik duygusuyla işler. Ancak kimlik, bireysel ya da kolektif olsa da belli bir standardı olan davranış biçimleri sunmaz. Çünkü kimlikler devamlı inşa halindedirler, tamamlanmış bir proje değildir. Kimlik daima hareket halindedir (Hall, 1998b, 71).

Çağdaş Çek yazar Milan Kundera, kimlik sorunu için "İnsanın kendi varlığıyla ilgili karmaşık ve çetin tutumundan kaynaklanıyor." demiştir. İnsanın kendi kimliğini arayışı, kimliklerin bir sorun haline gelişi çağımıza ait bir meseledir(Güvenç, 1995: 3-4). Küreselleşme ve küreselleşmenin şiddetini arttıran etkenleri var oldukça kimlik tartışılan bir mesele olmaya devam edecektir.

4.2. Milli Kimlik

Kimlik, içinde bulunulan toplumsal, iktisadi, kültürel şartlarla geçmişin ilişkisinde şekillenir. Bütün bireyler yalnızca bu etkileşimin ürünü değil, aynı zamanda bu etkileşimin tarihinin de bir sentezidir. Dolayısıyla birey geçmişin bir unsuru, özetidir. Kimliklerin inşa edilmesi, bu etkileşimin tüm parçalarıyla birlikte, günlük yaşama dair davranışlar, siyasi egemenlik anlayışı, ekonomik durum gibi birçok faktör çerçevesinde izah edilebilir (Yeniçeri, 2005: 28). Toplumsal, siyasal, kültürel, teknolojik alanda yaşanan değişimler özellikle Batı'da kimlik, etnisite ve millet kavramlarına ilgiyi arttırmıştır. Evrensel kültür, yerel kültür, küreselleşme, ırkçılık, azınlıklar gibi sorunsallar bu ilginin temel meselelerini oluşturmaktadır. Kimlik bir toplumsallaşmanın ürünüdür. Tarihselliği ve toplumsallığı hesaba katmadan bireyi ya da topluluğu düşünmek mümkün değildir. Birey toplumsal bir varlıktır ve tarihin farklı merhalelerinde bireylerin birbirleriyle ilişkileri bir davranış kalıpları oluşturur. Kimliklerin şekillenmesi ya da inşa süreçleri bu tarihsellik ve

toplumsal arka planıyla düşünülmelidir (Yanık, 2013: 226). Milli kültür ve milli kimliğin oluşumu tarihsel süreç içerisinde yaşanmıştır, ancak bunlar oluşumunu tamamlamış, son halini almış kavramlar değildir. Milletler de bir canlı bir organizma gibi hareket halindedir. Milleti bir topluluk olarak tanımlasak da o topluluk yeniden tanımlanmayı gerektirecek bir hareketlilik halindedir (Öz, 2021).

Bir kolektif kimlik türü olarak milli kimlik, hem oluşum süreci hem karakteri hem de işleyiş biçimi ile uzun yıllardır tartışma konusudur. Milli kimlik ideolojik olmaktan ziyade sosyolojik bir kavramdır. Bazı toplumlarda bütünleşmeye bazı toplumlarda kutuplaşmaya yol açtığına yönelik görüşler, onu titizlikle incelenmesi gereken bir mesele haline getirmiştir. Özellikle 21.yüzyılda kültür alışverişinin süratle yaşandığı, sınırların teknolojik olarak ortadan kalktığı, aidiyet duygusunun kırılganlaştığı, bireyselleşmenin hız kazandığı bir dünyada milli kimlik meselesi, bireyin devletle ve milletle arasındaki rabıtayı anlama noktasında önemlidir. Bu nedenle milli kimliği sosyolojik bir güç olarak idrak etmeden, onun gücünü anlamamız mümkün değildir.

Milli kimlik kavramını tanımlamadan önce millet kavramının ne anlama geldiğine bakmak gerekmektedir. Anthony D.Smith milleti "Anavatan olarak kabul görülen yerde yaşayan, ortak mitlere, ortak tarihe, tek bir ekonomiye, ortak yasalara ve göreneklere sahip topluluk." olarak tanımlamaktadır. Millet, bir devlet örgütlenmesi ya da etnik bir topluluk değildir. Devlet örgütlenmesi değildir, çünkü devlet kurumlarıyla işleyen bir yapıdır. Oysa millet yalnızca bir topluluğu ifade eder. Devletin yasalarla belirlenmiş sınırları ve birey üzerinde yasalarla güvence altına alınmış otoritesi vardır. Oysa millet aynı kültürü, ortak değerleri paylaşan bir topluluktur. Ruslar, İngilizler, Fransızlar milletleri oluştururken, Fransa, Rusya devlet yapılanmalarına örnektir. Millet etnik bir topluluk değildir, çünkü etnik topluluk çoğunlukla bir ülke oluşturma amacı gütmez. Bu nedenle bir halk kültürüne sahip olmayabilir. Milletin bir millet olma istenci, anavatan olarak kabul gördükleri yerde ortak bir kültürle yaşama ve kendi geleceklerine kendileri karar verme durumu onu etnik topluluktan ayırmaktadır (Smith, 2013: 23-25).

Sadri Maksudi Arsal'a göre milletlerin oluşmasında önemli olan husus antropolojik anlamda ırk değil, etnolojik anlamda ırktır. Irk, milleti oluşturan temel unsur değildir. Milletin oluşmasında önemli olan hususlar dil birliği, kültür birliği,

karakter, davranış birliği gibi milleti ortak paydada tutan değerlerdir. Millet aynı dili konuşan, aynı tarihi mirasa, aynı milli istek ve arzulara sahip birey ve ailelerden oluşan topluluktur. Antropolojik manada ırk ise bunları değil, yalnızca fiziksel özellikleri irdeler. (Arsal, 2018: 38-41).

Milletlerin oluşum süreci ile ilgili farklı görüşler vardır. Bu görüşlerin tarafları ilkçiler, modernistler ve etnosembolcüler olarak ayrılmaktadır. İlkçilere göre milletler çok eski çağlarda doğal olarak var olmuş ve varlığını koruyan yapılardır. Bu yaklaşımın temsilcilerinden Clifford Geertz'e göre, insanlar arasında ilksel bağlar vardır ve bu bağlar zaman içinde ortaya çıkmış suni bir bağ değil, aynı topluma doğmakla elde edilmiş, kan bağı, dil, inanç, ortak davranış kalıbı gibi doğal unsurlardır. Geertz'e göre ilksel bağlar modern toplumda da varlığını sürdüren bir sürekliliğe sahiptir. Modern toplumun getirmiş olduğu ekonomik ilerleme, vatandaşlık, toplumsal yenilikler gibi meselelerde avantajları elde etme istediği içinde olan topluluklar arasında çatışmalar yaşanmaktadır. Geertz'e göre bu çatışmanın sebebi toplulukların sahip olduğu din, dil, örf gibi farklı ilksel bağların olmasıdır. Modern öncesinde de modern sonrasında da toplumsal bütünleşmeyi sağlayan şey ilksel bağlardır. Bu yaklaşımın diğer bir temsilcisi olan Walker Connor'a göre milletler çok eski çağlardan beri devamlılığını sağlayan ve ortak bir atadan geldiklerini kabul eden topluluklardır. Bu nedenle etnik bağları, ulusal bağlardan daha bağlayıcı bulmaktadır (Çoban, 2012: 345-346). İlkçilere göre millet de milliyetçilik de doğal oluşumlardır. Milletler tarih içinde her zaman var olmuşlardır. Modern millet ve milliyetçiliğin daha mikro örnekleri antik ya da orta çağda da vardır. Bu nedenle kolektif bir birliktelik duygusu doğal bir durum olmakla kalmayıp, evrensellik de taşımaktadır (Yıldız, 2007, 14).

Milleti doğal bir oluşum olarak gören ilkçilerin aksine modernistler milleti milliyetçilerin kurguladığı yapay bir oluşum olarak görmektedirler. Gellner, Hobsbawn, Anderson gibi isimler modernistler arasındadır. Modernistlere göre milletler modern çağın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Sanayileşme, kapitalizm, merkezi devletlerin ortaya çıkması gibi gelişmeler, milletlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Milliyetçilikler milleti yaratmıştır. Milletlerin oluşumunda modernist bakış açısına sahip isimlerden biri olan Gellner'a göre, milletler doğal bir oluşuma sahip değildir. Milletler devletler gibi belli koşullar sonucunda ortaya çıkmıştır,

ancak milletleri ve devleti yaratan koşullar farklıdır. Modernitenin bir sonucu olarak ortaya çıkan sanayileşme süreci milliyetçiliklerin de ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Gellner'a göre toplumda homojen ve standart bir yüksek kültür gerekliliği olduğunda orada milliyetçilik oluşmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Gellner'a göre milliyetçilik kültürel projeden başka bir şey değildir (Akıncı, 2014: 141-142). Gellner milletlerin sonradan icat edildiğini ifade etmektedir. Ancak Benedict Anderson bu icat fikrine karşı çıkar. Ona göre milletler icat edilmiş değil, geçmişten günümüze varlığını sürdüren hayal edilmiş bir siyasal topluluktur. Anderson'a göre eski tarz cemaatlerin oluşum süreci nasıl ki hayal edilmesine bağlıysa, milli cemaatlerin kabulü de hayal edilmesine bağlıdır. Milli cemaatin üyeleri, diğer üyeleri tanımasa da hepsinin zihninde aynı hayal vardır. Modernistlere göre milli kimlik de millet de milliyetçilik tarafından yaratılmıştır. Milliyetçilik onlara göre 19.yüzyılda Avrupa'da doğmuş bir yaklaşımdır. Oysa milleti oluşturan etnik ve kültürel kökler modern öncesinde de mevcuttur (Atasoy, 2018: 91-92)

Milletlerin oluşumu ile ilgili olarak ilkçiler ve modernistler arasında bir köprü kurmaya çalışan etnosembolcülerin en önemli temsilcisi Anthony D.Smith'dir. Smith'e göre kapitalizm ve endüstri devrimi milletlerin oluşmasına sebep olmuştur, ancak daha önce toplumların sahip olduğu kimliği ve kültürleri yok edememiştir. Bu kimlik ve kültür kodları milletlerin oluşmasında önemlidir (Çoban, 2012: 349). Smith'e göre millet, 19.yüzyıl sonrasında ortaya çıkan modern bir kavramdır. Ancak Avrupa ve Orta Doğu'da çok eskiye dayanan etnik toplulukların modern milletle ilişkisi su götürmez bir gerçektir. Smith milleti modern bir kavram olarak görse de etnik topluluklarla ilişkisini kabul etmektedir (Akıncı, 2014: 143). Milletlerin oluşum süreçleri ile ilgili bir mutabakat sağlanamasa da gerçek olan bir şey vardır ki o da milletlerin sosyal bir gerçeklik olduğudur. Bu sosyal gerçeklik milli kimliğin toplumdaki karşılığının anlaşılması açısından önemlidir.

İnsanlar tarih boyunca, içinde yer aldıkları siyasal yapıdan etkilenmişlerdir. Bu durum, farklı toplum yapıları ve kültür öğeleriyle yaşamaya başladıklarından beri böyledir. Milli kimliğin ve milli farklılaşmanın fark edilir olması modernite ile gerçekleşmiştir. Orta çağın siyasi yapılanmaları (krallıklar ya da imparatorluklar) bireylerin bir millet bilinci ile bütünleşmesini gerektirmiyordu. Orada birlikteliği sağlayan güç otoritenin gücüydü ve dini kimlikleri özdeş ise bu da manevi

bütünleşmeyi sağlıyordu. Milli kimlik, bir grubun kendisine has sembol, gelenek, davranış kalıpları, kahramanlar, benzer giyim kuşam gibi birçok unsurun bir araya gelmesiyle inşa edilmektedir. Milli kimlik daha sıklıkla milli karakter olarak 18.yüzyılda Rousseau ve Montesquie gibi dönemin yazarları tarafından kullanılmaktadır. Örneğin Rousseau, milli karakterle ilgili olarak, her toplumun bir karaktere sahip olması gerektiğini, eğer buna sahip değilse bunu gidermesini gerektiğini söylemektedir (Atasoy, 2018: 85-86).

Aydınlanma ile birlikte dinin toplumsal yaşam üzerindeki etkisinin azalması bir toplumsal bütünleşme sorununu da beraberinde getirmiştir. Millet bilinci bu aşamada ortaklık duygusunu sağlayan bir bütünleşme aracı olarak faaliyet vermiştir (Şahin, 2009: 153). Milli kimlik düşüncesi Fransız Devrimiyle birlikte kendisini göstermeye başlamıştır. Ulus devletlerin ortaya çıkışıyla birlikte, sınırları belli bir toprak parçası üzerinde yaşayan bireylerin kimlikleri milli kimliği oluşturmaya başlamış, dini ve etnik kimlikler önemlerini kaybetmişlerdir. Ulus devlet de dil ve kültür politikaları ile otoritesi altında yaşayan herkesin ortak bir kimliğe sahip olmasını amaçlamıştır (Şimşek&Ilgaz, 2007: 193-194).

Devlet yapılanması modernite öncesinde meşruiyetini bireylerin sahip olduğu bir ortak kimlikle sağlamamaktadır. Bu meşruiyet daha çok geleneksel bir düzlemde oluşmaktadır. Geleneğin işleyişini meşru kılan bir hukuk değil, akrabalık ilişkileri dini otoriteyle uyum gibi olgular meşruiyetin kaynağıdır. Ancak modern dönemle birlikte siyasi otoriteler, bireylerin sadakatine, bağlılığına ihtiyaç duymaya başlamışlardır. Bu süreçte devletin kimliği ile devlet çatısı altında yaşayan vatandaşların kimlikleri örtüşmüştür. Ulus-devlet yapılanmasına kadar bireylerin kendilerini kolektif bir kimlik altında aidiyet kurma ihtiyacı olmamıştır. Kimlik modern öncesinde tamamen geleneksel, cemaatsel bir olgudur (Yıldız, 2007: 12). Bu nedenle milli kimlik kavramı yakın tarihlerde popüler bir kavram haline gelmiştir. Daha önce 18, 19 ve 20.yüzyıl başlarında milli karakter ya da milli bilinç olarak sıklıkla kullanılan kavramların yerini milli kimlik kavramı almıştır (Smith, 2013: 31).

Milletler birbirinden farklı toplumsal grupları, farklı geleneğe ve hayat tarzına sahip insanları bir araya getirebilme ve ortak bir kimlik inşa edebilme fikriyle var olurlar. Milletler tarihsel, sosyo-kültürel nedenlerden dolayı, farklı unsurlar

temelinde kendi özgün kimliklerini oluşturlar. Bu nedenle milletler tarih içinde çeşitli safhalardan geçerek oluşan ve yine tarih içinde gelişen bir sürecin birikimdirler. Modern devletin teritoryal (ülkesel) yapısı, içerideki ve dışarıdakiler arasında kültürel etkileşimin otorite tarafından denetlenmesini mümkün kılmıştır. İçeride olanlar için bütünleştirici politikalar, dışarıdakilere yönelik ise farklılaştırıcı kimlik politikaları, devletin eylemlerine meşruluk kazandırmıştır. 19.yüzyılda siyasi sınırlar içerisinde kalanlar için bir bütünleşme aygıtı olarak işlev gören milli kimlik, yüzyılın sonuna doğru toplumun yönetilmesinde, koordine edilmesinde güçlü bir şekilde kullanılmıştır (Özyurt, 2002: 97-98).

Milletler hem bir kolektif kimliği hem de siyasi olarak ortak bir gelecek duygusunu paylaşır. Milliyetçilik devlet ile ulus arasında güçlü bir bağ kurulmasını sağlar. Milliyetçilik hem birey-devlet ilişkisinde diğer ulusal kimliklere karşı bir sadakati, hem de ulus temelli bir devletin varlığını kanıtlar (Held&McGrew, 2014: 24-25).

Devletler milli kimlik inşasında iki ulus modeli kullanmaktadırlar. Bunlar Fransız ve Alman kimlik modelleridir. Fransız modeli milli kimlikte birey devlete yurttaşlık bağıyla bağlıdır. Ulus içinde yaşayan bireylerin etnik kökenleri ne olursa olsun bireylerin millet bilinciyle birleşmesi beklenir. Devlet eğitim ve dil politikalarıyla millet bilincinin gelişmesine katkı sunar. Alman modeli kimlikte ise önemli olan bireyin taşıdığı kan, geldiği etnik kökendir. Bireylerin aynı ulusun parçası olması için soy birliği gerekmektedir. Millet içindeki yabancılar ya da azınlıklar, bir tehdit unsuru olarak kabul edilip, ulusal bütünlüğün sağlanması için etnik temizliğe varan insanlık dışı yöntemlere başvurulur (Özyurt, 2002: 98-99). Alman modeli kimlik ırk temelinde etnik kökene vurgu yaparak kimliği tanımlamaktadır. Fransız modeli kimlikte ise etnik kökene bir vurgu yoktur, burada önemli olan yasalar önünde aynı ulusa aidiyetini kabul etmektir (Özdil, 2017: 393).

Nevzat Köseoğlu'na göre mili kimlik, milli kültürün ferdi ve içtimai planda ortaya çıkan üslubudur; bireyi ve toplumu farklı kılan, diğerlerinden ayıran özellikleridir. Bu farklılıklar yaşayış tarzının toplumun kendisine has olmasıdır. Milli kimlik, düşünme tarzından, giyim kuşama, davranış kalıplarından eğitim ve eğlenme kültürüne kadar yaşamın tüm alanlarında belirleyici roldedir (Köseoğlu, 2018: 17). Milli kimlik ulus ve devletle ilişkisinde bireye, algılayış, duruş ve hareket etmede

ortak bir karakter sunar. Milli kimlik, milletin ve milli devletin dil, kültür ve aidiyet zemininde harmanlanmasıdır. Milli kimlik yarattığı aidiyet duygusu ile diğer kimlik türlerini bastıran ve modernitenin etkisiyle yalnızlaşan bireye sığınacağı bir liman, güçlü bir alternatif oluşturmaktadır (Şimşek&Ilgaz, 2007: 194-195).

Anthony D. Smith milli kimliğin iki unsuru olduğunu söylemektedir. Bu unsurlar:

1-Siyasi topluluk

2-Patria(vatan fikri) 'dır.

Milli kimlik için bir siyasi topluluğun varlığı gerekmektedir. Burada siyasi topluluk, sınırları belli bir alanda bireyler için ortak kurumlar ve ortak bir yasanın varlığıdır. Bu siyasi topluluk içinde bireyler belli karşılıklı hak ve sorumluluklara sahiptir. Siyasi topluluğun işlemesi için mahkemeler, yerel yasalar gibi düzenleyici aygıtlar vardır. Siyasi topluluk içinde yasal eşitliğe sahip olan bireyler, gelenek ve ortak bir ideoloji ile bütünleşmeyi sağlamakta, çekirdek bir topluluk oluşturmaktadır.

İkinci olarak, bireylerin kendilerini ait hissedecekleri, sınırları belli bir toprak parçası da milli kimliğin olmazsa olmazıdır. Ancak buradaki toplumsal mekan, herhangi bir toprak parçası değil, bireylerin onunla bir duygusal ilişki kurduğu, "tarihi bir toprak", "anavatan", "yurt" olarak kabul edilen yerdir. "Yurt", tarihi bellek ve çağrışımları içerisinde barındıran, bilgelerin, azizlerin, kahramanların üzerinde savaştıkları yerdir. Bu öğelerin hepsi o toprak parçasını bireyler için dünyada eşi benzeri olmayan bir yer haline getirir. Denizleri, dağları ile birlikte bütün tabiatı yalnızca milletin öz evlatlarınca anlaşılabilir bir kutsallık içindedir. Vatan toprağı yabancıların kaynak elde etmesine karşı savunulması gereken, kendine yetmek zorunda olan bir yerdir (Smith, 2017: 23-27). 17.yüzyılda devletlerin sahip oldukları sınırları karşılıklı olarak tanıdıkları modern devlet anlayışının ortaya çıkmasıyla beraber, sınırlar içinde kalan toprak kutsallaşmıştır. Toprak ile milletin kurduğu aidiyet ilişkisi, orayı anavatan olarak görmesine sebep olmuştur. Anavatan, başkasına verilemez, devredilemez, çünkü milletin ortak toprağıdır. Bu bağın kurulmasında tarihsel mitler, kahramanlıklar çok etkilidir(Özyurt, 2002: 96-97).

Milli kimlik, bir milleti diğerlerinden belli özelliklerini referans alarak ayırmaktadır. Diğer milletlerle araya bir sınır çizme durumu, milletin kendisine haiz

bir birliktelik duygusu yaratır. Bu durum aynı zamanda, kitleleri harekete geçirecek sembollerin yaratılmasını da sağlar (Yıldız&Demir, 2003: 7-8).

Milli kimlik, kolektif kimlik türleri arasında en önemli kimliklerden biridir. Çünkü milli kimliğin etki alanı, aynı toplum içinde yaşayan bireyleri ortak bir geçmiş ve ortak bir gelecek duygusu ile bir arada tutar. Geleneksel toplumda kültür ve din birliği ile kurulan bu ilişki, modern dönemde sekülerleşerek etnik ve ulus bağlamında kurulmaktadır (Özdil, 2017: 394). Milli kimliklerin günümüzde de bir toplumsal bütünleşme aracı olup olmadığı, günümüzde yerinin ne olduğu tartışma konusudur. Örneğin Stuart Hall, kolektif kimliklerin hala etkili olduğunu düşünmekle beraber, eski önemlerini kaybettiklerini düşünmektedir. Ona göre kolektif kimlikler değişmez bir bütünlük içinde işlemezler. Kolektif kimlikler bireylerle kültürel bir ilişki kursa da, bireyin ne olduğunu ortaya koyan birleştirici ya da yapılandırıcı bir güce sahip değildir. Kolektif kimlikler ona göre geçmişte bireye sunduğu kimliği bugün verememektedir (Hall, 1998b: 68).

Devlet yaptığı organizasyonlarla bireyin kendisini bir siyasal grubun parçası hissetmesine, farklı duygu durumlarında kendisini kalabalık hissetmesine sebep olur. Bunun başarılı olabilmesi için devletin ekonomi, siyasi, kültürel, sosyal tüm kurumlarının birlikte sağlıklı işliyor olabilmesi gerekmektedir. Bireyin beklentileri karşılandıkça, devletin uyguladığı kimlik politikaları daha sağlıklı olacaktır (Özyurt, 2002: 98). Ancak milli kimlik birçok toplum için bir sosyal bütünleşme aracı oluyorken, bazı toplumlarda çözücü olabilmektedir. Milli kimlik kavramına yüklenen anlam her toplumda farklılık göstermektedir. Bunun nedeni de toplumlardaki zihniyet farklılıklarıdır. Her millet kendisine has birtakım özelliklere sahiptir. Birçok milletin sabır, cesaret, ortaya koydukları medeniyet gibi diğer milletlerden ayırıcı faktörleri vardır. Her millet tarihsel, ekonomik, siyasi birçok farklı etkenlerle birlikte milli kimliğinin temel taşlarını döşemiştir. Milletler bu nedenle kendi kimliklerini korumaya, geliştirmeye ve gelecek nesillere aktarmaya çalışmaktadırlar (Yıldız&Demir, 2003: 16-22).

Özellikle dilin milli kimlik inşasında ve milli kimliğin varlığını sürdürmesinde etkisi çok büyüktür. Örneğin İtalya kurulduğunda, bugün konuşulan Toskana diyalektiğini konuşan kişi sayısı bütün nüfusun %2,5'luk bölümüydü. Bu dil konuşulurken bir İtalyan kimliğinden söz etmek mümkün değildi. İtalyan kimliğinin

oluşumunda, bu lehçenin İtalya'nın tamamına yayılmasında etkisi büyüktür. Aynı şekilde Fransa'da 1794'de Fransızca konuşanlar nüfusun %20'sini oluşturuyordu. Fransızca Paris ve etrafındakiler tarafından konuşulan bölgesel bir dildi. Fransızcanın batıda Britanyalılar, güneyde Oksitler'e öğretilmesiyle Fransa genelinde kullanılır bir dil haline geldi(Şahin, 2009: 157). Dil kültürün taşınmasında, kimliğin inşa edilmesinde en önemli aygıttır. Ortak bir dil olmadan milli kimlikten söz edilemez.

Milli kimliğin inşasında içerme ve dışlama süreçleri vardır, diğer kolektif kimlik türlerinde olduğu gibi biz ve diğerleri olarak ayırır ve sınır çizer (Özyurt, 2002: 96). Milli kimlik, o toplumun üyelerine geçmişin mirası geleceğin planlanması gibi dün ve bugüne özgü bir paydaşlık sunar. Modernleşmenin kaygan zemininde bireyin köksüz ve yersiz kalmasına karşı milli kimlik güvenli bir liman görevi görür. Ancak elbette yaşanan sosyo-ekonomik kültürel değişimler tüm kimlik türlerinde değişikliğe sebep olduğu gibi, milli kimliğe de bakışı etkilemekte zaman zaman milli kimlik ile kurulan aidiyetler değişmektedir. Özellikle savaş, sürgün, göç, din tercihindeki değişiklikler gibi radikal ve sarsıcı değişimler bu aidiyetleri fazlasıyla etkilemektedir (Özdil, 2017: 394).

Milli kimlik hem ideolojik hem de psikolojik süreçlerin ortak ürünüdür. Gellner'e göre milli kimlik ulus devletlerin ideolojik bir yaratımıdır. Giddens'a göre milli kimlik tarihsel-kültürel koşulların sebep olduğu psikolojik bir aidiyet biçimidir. Hobsbawn ise Gellner ve Giddens'ın milli kimlik görüşlerini birleştirir. Ona göre milli kimlik, hem bir ideoloji olarak devlet ve milliyetçiler tarafından kurgulanan hem de tabanda psikolojik karşılığı olan bir kavram olarak ele alınmalıdır. İdeolojik açıdan milli kimlik siyasal kimliği oluştururken, psikolojik boyutuyla da kültürel bir kimliği oluşturmaktadır (Özyurt, 2002: 96). Milli kimlik bu nedenle kolay kolay tarih sahnesinden çekilecek, sindirilecek bir kavram değildir. Bir devlet çatısı altında uzun yıllar boyunca milli kimliğini yaşayan bir millet, sonradan esir düşse, milli kültürüne ait değerler yok edilse bile, eğer belli bir mekan üzerinde demografik varlığı yeterliyse, sosyolojik unsurlar da biyolojik unsurlar da onun milli kimliğini yitirmesine izin vermez (Arsal, 2018: 14).

Kimlik arayışları toplumda her zaman mevcut olmuştur. Ülkemizde de Türk aydını Tanzimat Fermanı'ndan beri kimlik arayışları içindeydi. Osmanlıcılık, Türkçülük, İslamcılık, Batıcılık vb. yaklaşımların tümü bir kimlik arayışının

ürünüdür. Bütün bu yaklaşımlar, kolektif bir kimlik, simgesel bir kimlik arama çabasıyla hareket etmiştir (Güvenç, 1995: 15-16).

Milli kimliğin özellikleri özetle şu şekildedir:

1-Anavatan olarak kabul edilmiş bir toprak, yurt

2-Ortak mit ve tarihi bellek

3-Bireylerin sahip olduğu ortak bir kamu kültürü

4-Bireylerin tamamının sorumlu olduğu yasal hak ve sorumluluklar

5-Topluluktaki bütün bireylerin kullanımında olan bir ekonomi (Smith, 2017: 32).

Anthony Smith milli kimliğin özelliklerini bu şekilde sıralamış, ancak bu özellikleri işlevsel kılacak kimlik politikaları (anma törenleri, anıtlar, milli bayramlar gibi) olmadan bu özellikler eksik kalacaktır. Özellikle günümüzde her şeyin çok çabuk değiştiği, akışkan toplumda eğitimin kitlesel, standart ve zorunlu olması, bireylerin ulus ve vatan aidiyeti ile donatılması gibi kimlik politikaları milli kimliğin kalıcılığı açısından önemlidir (Şahin, 2009: 213-214).

4.3. Küreselleşme ve Milli Kimlik

Küreselleşme ekonomik, siyasi ve kültürel kurumlarıyla dünyayı zorunlu bir dönüşüme uğratmaktadır. Uluslararası ticaretin artması, siyasi olarak ulus üstü kurumların bağlayıcılığı, dünyanın içinden geçtiği küresel kültürel dönüşümler, toplumsal hayatı etkileyecek boyuttadır. Küreselleşme sürekli akışta olan bir hayatı, bir yandan bütünleştiren bir yandan da parçalayan kültürel bir atmosferi yaratmaktadır. Çok kültürlülüğün tartışıldığı, kimlik meselesinin etnik temelde sorunsallaştırıldığı bir ortamda bireylerin kendilerini hangi kimliklerle ifade ettiği, nerede konumlandırdıkları ya da kolektif aidiyet duygularının küreselleşmenin yarattığı etkiler sonucunda nasıl bir refleks verdiği önemlidir. Burada ikinci önemli husus, ulus devletin varlığıdır. Çünkü bireyler milli kimlikleri ile ulus devlet ekseninde aidiyet kurar. Bölgesel ve küresel kurumlar karar alma ve uygulama alanlarını her geçen gün arttırmakta ve devletlerin içişlerine karışmaya varan bir özgürlük alanı elde etmektedir. Bu durum, ulus devletin yetki alanını, işlevini ve gelecekteki durumunu tartışmaya açmaktadır.

Küreselleşmenin demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü, özgürlük gibi evrensel değerleri yarattığını savunanlar bir yana, yerelleşme faaliyetlerinin desteklenip, milli kimliğin altının oyulacağı küresel güçlerin dünyayı tahakküm altına alacağı, modern insanın kabiliyet alanını elinden alacağı şeklinde görüşler vardır. Diğer görüş ise ulus devletlerin yıkılacağı, onun yerine her türlü etkiye açık, rahatlıkla asimile edilebilecek, toplulukların oluşturulacağı şeklindedir (Şimşek&Ilgaz, 2007: 195: 196). Bu konuda birbirinden farklı, çelişen pek çok görüş vardır. Küreselleşmenin milli kimliğe yönelik etkisi ve ulus devletin küreselleşme sürecindeki akıbeti bu bölümün temel konusudur.

4.3.1. Küreselleşen Dünyada Ulus Devletin Varlığı

Ulus devlet, milli egemenlik ve milli kimlik temelinde, ülkesel, siyasi ve idari bütünlük ilkeleriyle kurulan siyasi bir organizasyondur. Ulus devlet siyasi egemenliğini milletten alır. Ulusun fertleri, vatandaşlık bağıyla ulus devletin siyasal yapısına dahil olurlar ve böylelikle egemenliklerini kullanırlar (Şahin,2009: 134-135). Toplumsal yapıların temel siyasi organizasyonu olan ulus devlet, aynı tarihsel mirasa sahip, aynı dili konuşan, ortak geleneksel bağlarla ve kolektif kimlikle birbirine bağlı, topluma yönelik aynı kaygıları duyan ve aynı zamanda toplumla ilgili aynı hayallere sahip insanlardan oluşan uluslararası siyasal bir oluşumdur (Uzun, 2012: 366).

Modern ulus devletin ortaya çıkışını anlayabilmek için, kapitalizmin tarihsel kökenlerine, Ortaçağ sonrası Avrupası'nın önceden nasıl bir toplumsal şartlara sahip olduğuna bakılması gerekmektedir. 16.yüzyılda Avrupa'nın siyasi organizasyonu küçük devletler ağıydı. Bu devletler ağı değişen grupları, çatışmaları, bloklaşmaları içeren bir devletler sistemiydi. Bu devletler henüz ulus devlet değillerdi (Giddens, 2012: 144). Ulus devletin gerçek anlamda ortaya çıkış süreci feodal yapının çözülmesiyle başlamıştır. 11.yüzyıldan itibaren belirmeye başlayan ulus devlet, 17.yüzyıl ortalarına doğru tamamlanmaya başlamış, Otuz Yıl Savaşları sonunda imzalanan Westphalia Antlaşması(Barışı) ile birlikte, Avrupa'daki uluslararası düzenin siyasal birimi haline gelmiştir. Bu barış, yalnızca Katolik ve Protestanlar arasında sükûneti sağlamakla kalmamış, modern Avrupa'nın diplomasi sistemini, uluslararası ilişkiler sistemini, Roma hukukuna göre belirleyen bir antlaşma olmuştur. Westphalia Antlaşması bu anlamda modern uluslararası ilişkiler sisteminin

başlangıç noktasıdır (Tamer, 2020: 777). Siyasal olarak yaşanan bu değişim, 19.yüzyılda Hegel ile temel felsefi alt yapısını elde etmiştir. Hegel'e göre bir millete ait duygu ve birliktelik bilinci, ancak bir devlet çatısı altında birleşildiğinde ehemmiyet kazanmaktadır. Aksi takdirde millet varlığının bir önemi olmayacağını dile getirerek, devlet merkezli millet anlayışını ortaya koymuştur(Özcan,2018: 8-9). Modern devletin, milli devlet şeklinde dönüşümünü Habermas şu şekilde ifade etmektedir:

> *"Modern devleti milli devlet haline getiren, bir "milletin" sembolik şekilde inşa edilmesidir. Milli şuur, modern hukuk biçimleri içinde inşa edilmiş olan teritoryal-devlete vatandaşlar-arası dayanışmayı tesis edebilecek zemini temin etmektedir. O zamana kadar muayyen bir topluluk içinde ve şahsi tanışıklıklara dayalı olarak kurulan bağlar, artık yeni ve mücerret bir dayanışma biçimine dönüşür. Aynı "millete" mensup olanlar, şahsen yabancı olsalar bile, kendilerini "feda" edecek kadar birbirlerine karşı sorumluluk duyarlar- askeri hizmeti yapmak veya bölüşüme tesir eden verginin yükünü taşımak gibi."* (Habermas, 2018: 82).

Anthony Giddens da ulus devletin modern anlamda ortaya çıkışını milliyetçiliğin yükselişe geçmesiyle açıklar. Milliyetçilik bir nüfusun üyelerinin içinde bulundukları topluluğa ait simge, değer, kültürel kodlara duyulan ortak bağlılık olarak ifade edilebilir. (Giddens, 2012: 145).

Uluslararası güç ilişkilerinde etkisi büyük olan II.Dünya Savaşı'ndan sonra, uluslararası ilişkiler farklı bir boyuta geçmiş, Birleşmiş Milletler gibi ulus üstü kurumların kurulması ile insan hakları, özgürlük gibi evrensel değerler, devletler üstü bir mesele haline gelmiştir. 90'lı yıllarla birlikte doğu ve batı bloğunun dağılması, dünya siyasal sitemi açısından radikal bir değişime sebep olmuş, ortaya çıkan tek merkezli sistem dünya üzerinde birçok değişime kapı aralamıştır. Yeni dünya düzeni adı verilen bu süreç, uluslararası ilişkilerde barışın ve sükûnetin hakim olduğu, savaşlardan kaçınıldığı, anlaşılmazlıkların diyalog yoluyla çözüldüğü bir durumu ifade etmektedir. Demokrasi ve insan hakları ilkeleri bu yeni dünya düzeninin ulus devletin kendi iç işleyişinde uymak zorunda olduğu başlıca kriterlerdendir (Uzun, 2012: 367).

Günümüzde teknolojinin getirdiği yeniliklerle birlikte, güvenlik, kimlik ve egemenlik kavramlarında radikal değişiklikler yaşanmıştır. Bu değişiklikler ulus devletin yeni küresel problemlerle başa çıkmakta zorlanacağı, yetki alanın sınırlı olması nedeniyle müdahalede yetersiz kalacağı ve piyasa devletinin ulus devletin

yerini alacağı düşünülmektedir. Sınırları belli bir toprak parçası üzerinde milli kimlik temeliyle meşruiyeti elinde tutan ulus devlet, değişen koşullara uygun yeni politikalar geliştirmek mecburiyetinde kalmışlardır. Toplumlar arasında etkileşimin artması ve birbirini etkilemesi, hem ulus ötesi hem de alt kimliklerin devletin kontrol alanından çıkmasına ve egemenlik kavramının dönüşmesine yol açmaktadır. Devletler toplumsal, siyasal, ekonomik süreçler üzerinde kontrollerini kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadırlar (Özdemir, 2006: 180-181).

Ulus devlet, Birleşmiş Milletler gibi yetki alanının dünyanın tamamını kapsadığı uluslararası kuruluşlar karşısında egemenliklerini korumakta zorlanmaktadır. Birleşmiş Milletler insan hakları ihlalini gerekçe göstererek istediği ülkeye istediği yaptırımı ve müdahaleyi yapabilmektedir. Bir devletin sınırlarıyla çevrili alanda, kendi egemenliğini yine kendisi sağlaması günümüz koşullarında pek mümkün gözükmemekte, ülkelerin içişlerine karışmama gibi bir durum artık söz konusu olamamaktadır. Ayrıca insanlığa karşı işlenen suçlar kapsamında yargılanan failler, kurulan uluslararası mahkemelerde yargılanabilmektedir. Bu durum ulusal hukukun da işlevini yitirdiği, ulus devletin etkinlik alanının hukuk boyutuyla da azaldığının bir göstergesidir. Küreselleşme, ulus devletin egemenlik alanının tartışmaya açıldığı bir meşruiyet krizini yaratmıştır (Sarıtaş, 2009: 409).

Bu yeni düzende ekonomik ve siyasal sistemin nasıl olacağı tartışılan bir konudur. Üçüncü dünya ülkelerinin durumunun nasıl olacağı, ulus üstü kurumların yetki alanlarının nasıl şekilleneceği, ulus devletlerin bu süreçte varlıklarına nasıl devam edeceği gibi meseleler sosyal bilimciler tarafından farklı değerlendirmelere sahne olmuştur. Bu konudaki uzlaşı bir belirsizlik durumunun hakim olduğudur. Bir üçüncü yol arayışı ile bu belirsizlik ve kriz durumuna yönelik yaklaşımlar oluşmaktadır. Dünyada Birleşmiş Milletler'e üye 193 ülke olmasından hareketle, dünya siyasal sisteminin temel unsuru olarak ulus devleti görenlerin aksine, ulus devletlerin zayıfladığını, yeni dünya düzeninde çatışmaların sosyal ya da ekonomik gruplar arasında değil, medeniyetler arasında yaşanacağını savunan görüşler de vardır. Kısacası küreselleşme olgusunun tüm boyutlarıyla 21.yüzyılda yol açtığı gelişmeler ulus devletin varlığı ve akıbeti hakkında da farklı görüşlerin oluşmasına neden olmuştur (Tamer, 2020: 776). Bu konuda iki farklı öngörü bulunmaktadır. İlk öngörüye göre ekonomik etkinliğin uluslararası bir boyuta taşındığı gibi, siyasi

unsurların da milli karakterini yitireceği, ulus devlet sisteminin ortadan kalkacağı şeklinde bir yaklaşım mevcuttur. Bu görüşü savunanların temel gerekçeleri ulus devletin işlevselliğini ve siyasal sistemdeki rakipsizlik halini yitirmesi, toplumların ekonomik, siyasi, hukuki, kültürel olarak sisteme dahil olmaları, ulus devletin sınırları içinde sahip olduğu egemenliği uluslararası örgütler ile paylaşma zorunluluğu ile karşı karşıya kalması, küreselleşmenin yarattığı refleksle yerelleşme taleplerinin artması ve onların karşılanan talepleri, etnik bilinçteki hareketliliğin çok kültürlülüğü de beslemesini içeren çok boyutlu gelişmeler, ulus devletin küreselleşme karşındaki ömrünü uzun vadeli görülmemesine sebep olmaktadır. Ulus devletin akıbetine yönelik ikinci öngörü ise, ulus devletin bazı değişikliğe uğrayacağı ancak varlığını devam ettireceğini savunmaktadır. Bu öngörüyü savunanlara göre, milli duygular, küreselleşme etkisini ne denli gösterirse göstersin silinemeyecek, ortadan kaldırılamayacak değerlerdir. Küreselleşme aynı zamanda teknolojinin imkanlarından yararlanan, ekonomik olarak belli bir gelişmişlik seviyesine ulaşan tüm toplumlara, bu fırsatları kendi lehlerine çevirebileceği, milli çıkarlarını daha rahat gerçekleştirebileceği bir imkanı vermektedir. Böylelikle ulus devlet küreselleşmenin getirdiği yeniliklerle daha işlevsel hale gelebilecektir. (Şahin, 2009: 168-169).

Ulus devletin akıbeti hakkında en şiddetli eleştirileri yapan, küreselleşme yaklaşımları arasında radikaller arasında da yer alan Kenichi Ohmae'ye göre ulus devlet modelinin sonu gelmiştir. Ekonomik faaliyetlerde ya da istihdamın sağlanmasında dahi kontrol milli hükümetlerden, uluslararası sermayeye geçmiştir. Uluslararası pazarda güçlü olan firmalar, dünyadaki en güçlü devletten bile daha güçlü olabilmektedir. Böylesi küresel bir ekonomide Ohmae'ye göre ulus devlet varlığını sürdüremeyecektir (Şahin, 2009: 66). Ohmae, ulus devletin bireyler ve dünya siyaseti üzerindeki gücünü kaybetmesini dört gerekçe ile açıklar: İlki sermayeden kaynaklanmaktadır. Yatırımlar ekonominin de küreselleşmesiyle birlikte coğrafi sınırlar ile sınırlandırılamamaktadır artık. Devletlerarasındaki sermaye hareketliliği geride kalmıştır. Sınır ötesindeki para akışı özel teşebbüslere ait hale gelmiştir. Bu durumda devletlerin ya da devlet bürokrasisinin müdahaleleri önemsiz hale gelmiştir. Ulus devletin gücünü kaybetmesine yönelik Ohmae ikinci gerekçe olarak endüstriyi söyler. Geçmişte firmalar çatısı altında barındıkları ulusal hükümetlerinin de çıkarlarını hesaba katarak üretim yaparlardı. Bugün uluslararası

firmaları daha çok kar elde etmeye, daha çok büyümeye güdüleyen şey, tamamen şirketin şahsi çıkarlarıdır. Üçüncü gerekçe, enformasyon teknolojisinin geldiği nokta ile yatırımları ve endüstriyel hareketi kolaylaştırmasıdır. Dördüncü olarak Ohmae, bireylerin tüketim tercihlerinde küreselleştiklerini ifade etmektedir. Bireyler tüketim tercihlerinde dünyanın bir ucundan da gelse, en iyi ürünü en ucuz şekilde satın alabilmeye çalışmaktadırlar (Bülbül, 2006: 26). Ayrıca Ohmae kapitalist pazar göz önüne alındığında ulus devletin saf dışı kaldığını iddia etmektedir. Ohmae'ye göre ulus devlet, küresel ekonomi içinde yapay, hatta başa çıkılması zor iş birimleri haline gelmiştir. Ohmae'nin küresel ekonomi için önerisi, ulus devletin yerine ikame edilecek, bir "bölgesel ekononomiler dünyası" dır. Bu bölgesel ekonomiler dünyası, gerçek anlamda işin yapıldığı ve aynı zamanda pazarların doğup gelişim sürdürdüğü alanlardır. Bölgesel ekonomiler dünyasını tanımlayan şey siyasi sınırlarının nerede başlayıp nerede devam ettiği değil, küresel ekonomi için gördüğü işlevdir. Ohmae'ye göre bölgesel ekonomiler dünyasının sınırları, sınırlarını yitiren küresel dünyada önem kazanan sınırlardan oluşmalıdır (Tomlinson, 2017: 30). Kısacası Ohmae'e göre devletlerarası iletişim, hizmet, ve sermaye akışı ulusal kamu kuruluşları tarafından koordine edilemeyecek kadar genişleme göstermiştir. Efektif/reel otorite devletin elinden çıkıp, uluslararası örgütler, sivil toplum kuruluşlarına geçmektedir. Ohmae'ye göre bu durum, devletten pazara ya da toplumsal yaşamın diğer tüm alanlarına bir iktidar/erk transferidir. Bu şartlar altında ulus devlet modeli çok uzun ömürlü olmayacaktır. (Sevim, 2006: 110).

19.yüzyılın sonlarına doğru küreselleşmeyi tartışan yazarların çoğu küreselleşmenin artan karşılıklı bağımlılığı sonucunda bir dünya hükümeti kurulacağını düşünüyorlardı. Ulus-devleti, toplumun yönetenlerin başarılı bir şekilde, şiddet araçlarının (ordu ve polis) kontrolünü tek elde topladıkları ve bu kontrolün, sınırları kesin bir biçimde belirlenmiş bir toprak parçası üzerinde yönetimlerini destekleyen başlıca yaptırım olduğu, siyasî yönetim kurumlarını kapsayan bir devlet olarak tanımlayan Anthony Giddens'a göre, ulus devlet benzeri küresel bir hükümetin kurulması pek mümkün gözükmemektedir. Küresel bir dünya hükümeti yerine, siyasi otoritelerin bir araya gelip sorunların çözümü noktasında işbirliği yapması, ortak stratejiler geliştirmesi gibi bir siyasi birliktelikle mümkün olabilir ancak (Giddens, 2014: 164-165; Giddens, 2012: 144). Kenichi Ohmae'nin ulus devletlerin hayali bir olgu konumuna geldiği ve yönetimlerin artık varlığını

sürdüremeyeceği görüşlerine katılmamakla birlikte Giddens, ulus devletin bir değişim yaşadığını kabul etmektedir. Ulus devlet küreselleşmeyle birlikte eskiden sahip olduğu bazı güçleri yitirmiştir. Bununla birlikte küreselleşme yeni taleplerin oluşması ve yerel kimliklerin üretilmesi için yeni fırsatlar da sunmaktadır. Bu konuda Birleşik Krallık'tan örnek veren Giddens, İskoç milliyetçiliğinin yakın zamanlarda ortaya çıkan ani yükselişinin önemli bir veri olduğunu söyler. Aynı şekilde Kübek (Quebec) ya da Katalonya (Catalonia) örneklerinde olduğu gibi benzer yapısal süreçlere verilen bir refleks olarak değerlendirir. Giddens'a göre İskoçya Birleşik Krallık'tan, Kübek de Kanada'dan ayrılabilir. Buna alternatif olarak da bu ulusalcı cephe Katalanlar gibi ulusal bütünlüğün yarı-özerkliğe sahip bir bölgesi olarak varlıklarını devam ettirebilirler. Bu ulusal sınırların önemini kaybetmesi, kitle iletişim teknolojisindeki gelişmelerin, devletlerin etnik ve kültürel olarak kendilerine yakın hissettikleri ulusal azınlıkları, kendi ulus devletini kurma yönünde teşvik etmektedir. Küreselleşmenin global bir köy benzetmesi ile bütünleştirici yönüne yapılan vurgunun aksine, yerelleşmeyi teşvik ederek, ulus devletin merkezi otoritesini tehdit eden bir mikro milliyetçilikler çağını başlattığını da söylenebilir. Giddens'a göre bütün bunlara rağmen ulus devlet varlığını sürdürmekte, hatta küreselleşme geliştikçe ulus devlet de etki alanını genişletmektedir. Uluslar kalıcıdır ve gelecekte de ekonomik, siyasi, kültürel bir güç olarak vatandaşları üzerinde ve uluslararası sahada varlıklarını sürdüreceklerdir. Ancak Giddens burada yine ulusların, uluslar üstü gruplarla yapacağı işbirliğini, yerelliklerini ve gücü ellerinde tutmanın bir imkanı olarak sunmaktadır (Giddens, 2000: 43-44; Uzun, 2012: 370).

Ulus devlete küreselleşmenin tüm dinamiklerine rağmen kapsayıcı bir bütün, siyasi bir güç olarak yaklaşanlara Hırs ve Thompson örnek verilebilir. Hırst ve Thompson'a göre uluslararası ekonomi ne derece küreselleşirse küreselleşsin, milli devlet uluslararası süreçlerde hala önemli bir konumdadır. Hırst ve Thompson'un küreselleşmenin etkisi altındaki ulus devlete yönelik görüşleri özetle şu şekildedir:

-Oluşan uluslararası pazar hakimiyeti ve diğer tüm ekonomik etkinlikler, güçlü milli hükümetlere yeni görev alanı sunmaktadır.

-Ulus devlet kendi egemenlik alanında daha az egemen olsa da, daha çok uluslararası siyasal sistemin tamamlayıcı bir parçasını oluşturmaktadır.

-Ulus devlet yeni iletişim teknolojileri, uluslararası pazarlar tarafından sınırlanmış olmasına rağmen, demografik planlama gibi politikalar, vize, oturma, çalışma izinleri ve pasaport gibi millileştirilmiş evrak ve kimliklerin düzenlenmesi ve uygulanmasında hala birincil kurumdur.

-Ulus devletin sahip olduğu tüm yetkiler, ona uluslararası hiçbir kuvvetin veremeyeceği bir meşruiyet alanı sunmaktadır. Bu meşruiyet sayesinde ulus devlet, bünyesi altında yaşayan nüfusu düzenleyip, nüfus adına kararlar alabilmektedir (Hırst&Thompson, 2001: 126-127).

Hırst ve Thompson'a göre ulus devletler hala siyasal öneme sahiptir, çünkü onlar yönetim sanatının temel oyuncularıdır. Ulus devlet bu yönetme kabiliyetini, başka herhangi bir kuruluşun yapamayacağı şekilde yerine getirmektedir. Ulus devletler, uluslararası kuruluşlar ve ulusaltı organizasyonlar arasında bir mihver görevi görür, çünkü sınırlar içindeki tüm bireylerin sesi olmak durumundadır. Ulus devlet yönetme sanatını bir işbölümü aracılığıyla uygular. Bu aynı zamanda bir küresel yönetim biçimidir. Bu nedenle ulus devletler küresel seçmendir de. Hırst ve Thompson'a göre ulus devletin gerekliliği uluslararası hukuksal boyutuyla da önemlidir. Ulus devletler yasa koyucu ve anayasal emredici işlevini sürdürmektedir, bu nedenle kamu kuruluşlarının birleştirici gücü olarak çoğulcu bir milli toplumun varlığını sürdürmesi için gereklidirler (Hırst&Thompson, 2001: 142-143).

Küreselleşmenin ulus devlet üzerinde yıkıcı bir etki yapmadığını savunan görüşlerinden biri de Fuat Keyman'a aittir. Fuat Keyman'a göre ulus devlet küreselleşme sürecinde hala etkisini korumaktadır. Küreselleşme ulus devletin varlığını sarsmamıştır; ancak onun davranış kalıplarını değiştirmiştir. Ulus devlet hem dışarıda hem de içeride tek başına karar alma özgürlüğünü yitirmiş ve müzakere etme zorunluluğu ile karşı karşıya kalmıştır. Küreselleşmenin etkisiyle birlikte ulus devlet aldığı kararlarda, hem uluslararası arenada hem de içeride STK'lara karşı sorumluluk taşımaktadır artık (Keyman, 2006: 12-13).

Ulus devletin küreselleşmenin dinamikleri karşısında etkisiz kaldığı fikrine katılmayanlardan biri de Martin Wolf'tur. Martin Wolf ulus devletin küreselleşmeye rağmen nasıl ayakta durduğunu şu gerekçelerle sıralar:

-Bireyin sahip olduğu mülk hakkı, dürüst devlet hizmeti, güvenlik ve eğitim hakkı gibi hakları ancak yasalara uygun bir çatı altında mümkün olabilmektedir.

Uluslararası ekonomik etkinlik topluma yeni fırsatlar yaratıyor olsa da bu hakların tamamını kapsayacak çatıdan yoksundur.

-Ulus devletlerin kendilerine ait kimlikleri vardır. Bireyler güvenlik ihtiyacından dolayı bir topluluğa, bir gruba aidiyet kurma istencine sahiptir. Bu durum kolektif duyguyu beslediğinden dolayı toplulukların da yoksun kalmak istemeyecekleri bir durumdur.

-Uluslararası yönetime dahil olan devletler, bağımsızlıklarının kabul edilmesi ve dengenin garanti altında olmasıyla varlıklarını sürdürürler. Ulus devlet kendi toprak parçası üzerinde tek egemen güçtür.

Wolf'a göre küreselleşme ulus devleti önemsizleştirememektedir. Küreselleşmenin getirdiği imkanlardan uluslararası bütünleşme ile beraber yararlanılması bireyler için yeni avantajlar doğuracak, mutlaka devlet mekanizmasına ihtiyaç duyulacaktır (Wolf, 2001: 219).

Habermas'a göre milletler arasındaki ticari ilişkileri iç ticaret ve dış ticaret olarak ayırmak devletlerin yetki alanındaydı. Ancak pazarların küreselleşmesiyle birlikte milletler arasındaki iktisadi sistem, millet-üstü bir iktisada evrildi. Önceden milli iktisatlar, devletlerin sınırları içinde bulunurken, devletler artık pazarlar içinde yer almaya başladı. Sınırların bu şekilde ortadan kalkması ya da muğlaklaşması yalnızca ekonomik olarak değil, kültürel, teknolojik birçok alanda etkisini gösteren bir durumdur. Habermas'a göre ekonomik, kültürel alanlar arasındaki sınırların gittikçe çözülmesi, 17.yüzyıl sonunda bütün Avrupa'da kabul gören teritoryal devlet anlayışını etkilemektedir. Ulus devletin bu süreçte bir iktidar kaybı yaşadığını söyleyen Habermas, ulus devletin iktidar kaybını,

-Devletin kontrol kabiliyetini ve gücünü yitirmesi,

-Karar mekanizmasında ortaya çıkan meşruiyet eksikliği

-Devletin meşruiyeti sağlayacak idari ve koordine edici hizmetleri gidermesindeki yetersizliği olarak üç maddede açıklar.

Devletin kontrol kabiliyetini yitirmesini Habermas, devletin kendi sınırları dışından kaynaklanan ve diğer aktörlerin aldığı kararlar karşısında, kendi vatandaşlarını kendi başına koruyamadığı durumların oluşması olarak yorumlar. Çevre kirliliği, organize suçlar, teknolojinin gelişmesi ile birlikte devletlerin karşı

karşıya kaldığı güvenlik riskleri, silah kaçakçılığı, salgın hastalıklar gibi "sınır ihlalleri" bu duruma örnektir. Habermas yoğunlaşan karşılıklı bağımlılığın bir sonucu olarak, devletlerin karar alırken devletlerarası anlaşmalara dayanmasını demokratik meşruiyetin zarar görmesine, bu nedenle devletin meşruiyet eksikliği yaşamasına yol açtığını ifade eder. Devletlerarasındaki anlaşmalar ne kadar artarsa, alınan siyasi kararlar da o ölçüde demokratik yaklaşımdan uzaklaşmaktadır. Avrupa Birliği'ni örnek veren Habermas, Brüksel uzmanları tarafından oluşturulan komisyonlar aracılığı ile yürütülen karar alma mekanizmasını, hükümetlerin uğradığı demokrasi kaybı olarak değerlendirir. Küresel pazarın oluşması ve artık teritoryal sınırlar içinde yer almayan sermayenin hareketli yapısını Habermas, "milli iktisadın işlevsel bütünlüğünün kaybolması" olarak değerlendirir. İşlevsel bütünlük, ülke içindeki işgücü arzının üretim yapabilmek için ihtiyaç duyduğu tüm faktörlerin, yine milli sınırlar içerisinde yer alması demektir. Spekülatif kazanç peşinde olan bir sermaye, ulus devletin sınırları içerisinde yer almak gibi bir zorunluluğu yoksa, hükümetlerin talepleri karşısında, iş güvencesi, kar politikalarını tehdit edecek bir unsurla karşılaştıklarında ya da devletin sınırları içinde bulunmak kendileri için masraflı hale geldiğinde, hükümetleri taşınma imkanını gündeme getirerek tehdit edebilmektedirler. Habermas'a göre milli iktisadın işlevsel bütünlüğünün kaybolması, ulus devletin kendi meşruiyet dayanaklarını güvence altında alma yeteneğini kaybettirmektedir (Habermas, 2018: 27-30).

Ulus devletin küreselleşmiş iktisat ve uluslararası örgütler ile karşı karşıya olduğu bir gerçektir. Ancak bu ulus devletin işlevsizleştiği anlamına gelmemektedir. Ulus devlet bir sosyal devlet anlayışıyla uyguladığı tüm politikaları ulus üstü kurumlara bıraksa da, ulus üstü kurumlar ekonomik etkilerle şekillenen uluslararası ilişkileri yönetecek siyasi organizasyondan eksiktir. Devletler Birleşmiş Milletler haricinde de koordinasyon içindedir, ekonomik, sosyal ilişkiler kuran yüzlerce örgüt vardır. Ancak bu örgütler, devletin sahip olduğu koordinasyon, ekonomik ve sosyal bölüşüm işlevini yerine getirecek yetkinlikte değildir (Habermas, 2018: 68).

Uluslararası şirketlerin milyarlarca dolarlık ticaret hacimleri, uluslararası kuruluşların aldığı kararlar, ekonomi ve siyaset kurumunu ulus devletten bu yapılara nakletmektedir. Ekonomik sistemin aralıksız işlemesi, bir yerde yaşanan borsadaki bir krizin dünya genelini etkilemesi, iletişim ve medyadaki gelişmelerin dünyayı bir

bütünlük içinde hissettirmesi ulus devletin karar alma ve organize etme süreçlerini sekteye uğratmaktadır. Dünya Ticaret Örgütü, Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası gibi kuruluşların aldığı kararlar, ISO gibi uyulması gereken standartlar, devletler hakkında rapor veren kuruluşlar, AİHM'nin hukuksal alandaki gücü, ulus-üstü ya da devlet-aşırı diyebileceğimiz bir gücün ulus devlet üzerindeki varlığının en büyük kanıtlarıdır (Şen, 2008: 156). Devlet mekanizmasının bu kuruluşların bağlayıcılığı ile kontrol altında tutulduğu söylenebilir.

Ancak bu durumun ulus devlet için yararlı sonuçları da vardır. Devlet kendi başına halletmekte zorlanacağı problemleri diğer ülkelerle ya da bu ulus-üstü kuruluşlarla yapılan işbirliği ile çok daha kolay halletmektedir. Bu durumu doğal afetlerde devletlerin birbirinin yardımına koşması, insan hakları ihlallerinin olduğu durumda bir kamuoyu baskının oluşturulması şeklinde görebilmekteyiz. Örneğin Türkiye'de yaşanan 1999 depremi gibi doğal afetler, kıtlıklar ülkelerin kendi başlarına karşılayamayacağı ekonomik ihtiyaçlara yol açmaktadır. 11 Eylül 2001'de ABD'de yaşanan terör saldırısı, dünyanın farklı birçok bölgesinde yaşanan savaşlar, göçler, uyuşturucu gibi dünyanın genelini ilgilendiren problemler, uluslararası toplumun bu problemlerin çözümünde birlikte hareket etmesini zorunlu kılmıştır (Kutlu, 2018: 189-190).

Ulus devletin eski kutsallığını kaybettiğine yönelik düşünceler, Avrupa'da yaşanan değişimle yakından ilgilidir. Avrupa Birliği'nin bir siyasal ve ekonomik kurum olarak büyük bir gelişme göstermesi, Avrupa Birliği'ne üye olan ülkelerin kendi iç siyasetinde değişikliğe sebep olmuştur. Bunlar Avrupa Birliği'nin hukukunun ülkelerin iç hukukunun üstünde kabul edilmesi, birliğin bağımsız seçimlerle oluşturulan bir karar mekanizmasına sahip olması, birliğe üye olan ülkelerin kendi aralarındaki sınır kavramının önemsiz hale gelmesi, bir devletin egemenliğinin yegane sembolü olan ulusal para birimlerinin yerine, ortak para biriminin (Euro) tercih edilmesi gibi uygulamalar, Avrupa Konfederasyonu'nun oluştuğu, Avrupa'da ulus devletlerin yerine, uluslar üstü bir organizasyonun hakim konuma geldiğinin varsayılmasına sebep olmuştur. Ancak, devletleri aynı çatı altında kapsayıcı birçok uygulamaya imza atılmış olmasına rağmen, Avrupa Birliği'nin yaşadığı başta ekonomik krizler, ulus üstü bir otoritenin sağlanmasının çok da kolay olmadığının anlaşılmasına sebep olmuştur (Uzun, 2012: 369). Küreselleşme ülkeler

arasındaki karşılıklı bağımlılığı arttırdığı için ulus devletin gücünü zayıflatmış gözükse de ulus devleti ortadan kaldırma gücü bulunmamaktadır. Modern devlet siyasal sistemin temel unsuru olmaya devam edecektir. Ayrıca küreselleşmenin yarattığı tehditler zaten ulus devletin kendisine değil, siyasi meşruiyetin kullanım biçimine yöneliktir. Bu nedenle devlet varlığına devam edecektir, ancak yöneten ile yönetilenler arasındaki geleneksel egemenlik biçiminin değişmesine ya da ortadan kalkmasına yol açabilir (Sarıtaş, 2009: 412).

Özetle, ulus devletin küreselleşme karşısındaki varlığına dair farklı görüşler bulunsa da, son aşamada, ulus devlete ideolojik temelini veren milliyetçilikteki yükseliş, millet bilincinin küresel bilince karşı üstünlüğünü koruması, teknolojik, ekonomik, siyasi birçok değişikliğe rağmen milletin yerini alacak bir meşruiyet zemininin oluşması gibi veriler, ulus devletin yerine ikame edilecek siyasal sistemin olmadığı ve varlığını küreselleşmenin tüm buyurucu gelişmelerine rağmen koruduğunu göstermektedir (Şahin, 2009: 8). Günümüzde ulus devletler, ulusal ya da uluslararası arenada aldıkları kararlar, uyguladıkları politikalarla, siyasal alanın olduğu gibi, ekonomik ve kültürel faaliyetlerinin düzenlenmesinde belirleyici unsur olmaya, milletin çıkarlarının yegane temsilcisi olmaya devam etmektedirler (Özyurt,2002: 104).

4.3.2. Küreselleşme ve Milli Kimlik İlişkisi

Modern dönemle başlayan bireyselleşme, küreselleşmenin şiddetini arttırmasıyla toplum genelinde karşılık bulan bir durum haline gelmiştir. Aynı ev içinde birkaç kuşağın birlikte yaşadığı geniş ailelerden, çekirdek ailelere uzanan bir tekilleşme süreci başka birçok etkenden kaynaklansa da temelde bireyselleşmenin etkisi altında gerçekleşmektedir. Birey tarihin bütün dönemlerinde bir gruba ait olma, bir grup üyeleri ile aynı konumda olma, güvenliğini bir grup çatısı altında güvence altına alma hissiyatlarına sahiptir. Bugün küreselleşmenin bireyi daha özgür hissettirecek teknolojik boyutları, bireyin kendisini bir topluluk içinde konumlandırma, bir kimliğe ait olma duygusunu dönüştürmüştür.

Sınırlar arasındaki kültürel etkileşimin hız kazanması, toplumların başka toplumlarla ekonomik, siyasi, kültürel yakın teması, bir kolektif kimlik türü olan milli kimliğin küreselleşme karşısındaki durumunu da ulus devletin akıbeti gibi tartışmalı hale gelmiştir. Ulus devlette siyasal bütünlüğü sağlayan ve milli kimliğin

ayrılmaz unsuru olan vatandaşlık kavramının küreselleşmenin etkileriyle birlikte millilik özelliğini yitireceği şeklinde iddialar vardır. Bu iddiaların kaynağı, meşruiyet krizi olarak da nitelendirilen, küreselleşmenin ulus devletin egemenlik alanında yarattığı dönüşümlerdir. Ulus devlet kendi sınırları içerisindeki yükümlülüklerinin yanı sıra, evrensel hak ve ödevlere de bu yeni iklimle birlikle ulaşmıştır (Şahin, 2009: 172).

Öncelikli olarak küreselleşme ile birlikte gelişen yerelleşme süreçleri, Roland Robertson'un da küyerelleşme olarak kavramlaştırdığı süreç, ulus devletin, ulusal kimliğin ve ulusal egemenliğin geleneksel formlarını etkileyerek, belli değişikliğe sebep olduğu görülmektedir. Küreselleşme yerelleşme diyalektiğinde, ulus devletin ve ulusallığın, yerelleşmenin yanında olduğu bir gerçektir. Çünkü ulus, küreselleşme karşısında belli sınırlara sahip, belli sistematiği olan en temel yerellik biçimidir. Yerelleşme ile birlikte ulus altı kimlikler güç kazandığı gibi, milli kimliklerin güçlenmesine duyulan ihtiyacın da bir göstergesidir (Özyurt, 2002: 103-104).

Küreselleşme sosyo-kültürel birçok değişime neden olduğu gibi bireysel ve kolektif kimliklerde de değişikliğe sebep olmuştur. Küreselleşmenin kimlikler üzerinde yarattığı etki üç başlık altında değerlendirilebilir. Bunlar ilk olarak kimlik parçalayıcı, ikinci olarak uluslararası alanda yeni kimliklerin inşa edilmesi (kaynaştırıcı, melezleştirici vs.) ve bu ikisinin sonucunda da ulus devletin egemenlik sahasında meşruiyet sorunlarının yaşanmasıdır. Küreselleşmenin yeni kültürel oluşumlara yol açması ve alt kimliklerin yükselişe geçmesi, kolektif bir kimlik türü olan milli kimliklerin sorgulanmasına neden olmuştur. Bu durum milli kimliklerin bütünleştirme becerisini kaybetmesi şeklinde değerlendirilmektedir. İkinci olarak küreselleşmenin etkisiyle birlikte yeni kimliklerin ortaya çıkması, iletişim ve ulaşım olanakların artmasıyla ilgilidir. Uluslararası ilişkiler öylesine artmıştır ki kültürlerarası etkileşim ulus ötesi kimlik inşalarına zemin hazırlamıştır. Örneğin Avrupalılık bir ulus ötesi kimliktir. Küreselleşme eş zamanlı olarak hem kimliklerin parçalanmasına hem de yeni kimliklerin inşa edilmesine sebep olduğu için, hangi etkinin daha baskın olduğunu belirlemek güçtür (Özdemir, 2006: 181-182). Kimi toplumlarda ortak kimlik arayışları yaşanırken, kimi toplumlarda da alt kimlikler ulusal üst kimliklere karşı bir sorgulamaya sebep olmaktadır.

Küreselleşme ortaya çıkardığı sonuçlarla da anlaşılacağı gibi dünyayı global bir köy benzetmesinde olduğu gibi, yalnızca bütünleşme, benzeşme, tek bir dünyanın ortaya çıkışını ifade etmez. Küreselleşme bütünleşme olduğu kadar parçalanmaya, homojenliğe yol açtığı gibi heterojenliğe, benzerliklerin oluşmasına neden olduğu gibi farklılıkların da oluşmasına neden olduğu paradokslarla dolu bir süreçtir. Zıt kategorilerin bir aradalığı, aynı zamanda yükselişe geçmesi ve bu sürecin bir gerilim dahilinde işlemesi küreselleşmenin karakteristiğidir. Küresel ve yerel arasındaki mücadeleyi aynılık ve farklılık arasındaki bir mücadele olarak değerlendirmek gerekmektedir (Şen, 2008: 158). Örneğin melez kültürler ve küresel kitle kültürünü yayan küresel medya şirketleri, milli kimlikler ve milli kültürler içinde önemli gedikler oluşturmuşlardır. Ulus devletin bu anlamda kültürel olarak taşıdığı konum da değişmiştir (Held&McGrew, 2014: 28). Uluslararası birlik, küresel bir kimlik ideolojisi, ulusları meydana getiren bölgesel kimliklerde bir uyanmaya sebep olup bir parçalanmaya sebep olurken, buna tepki olarak da yeni bir ulusçuluğun da ortaya çıkmasına sebep olmaktadır (Güvenç, 1995: 13).

Milli duyarlılıkların azaldığı, milliyetçi ideolojilerin hayal kırıklığı yarattığı düşüncesiyle postmodern toplumu "milli sonrası" olarak nitelendirmektedirler. Milli kültür ve milli kimliği aşındıracak bir kozmopolit bir kültür yaratıldığına savunarak "milli sonrası" için iki gerekçe sunmaktadırlar. İlk gerekçede kapitalizmin küreselleşmesiyle birlikte artan kitle tüketiciliği, kendisine yeni pazar arayan Batı ve yaşam standartlarını yükselten Batı ürünleri, teknolojisi gibi etkenlere vurgu vardır. Bu görüşe göre batının ürünlerinin dünyanın dört bir yanında müşteri kitlesi elde etmesiyle birlikte, tüketim alışkanlıkları standartlaşmıştır. Tüketim kültürünün çekici hale gelmesi, malların dolaşımı ile birlikte milli sınırlar ve milli devlet düzenlemeleri zayıflamış ve önemsiz hale gelmiştir. Postmodern toplumu millet sonrası, milli değerlerin önemsizleşmesi olarak değerlendirenlerin ikinci gerekçesi küresel kültürü kitle iletişime, yeni teknolojiye dayandırır. Bu görüşe göre enformasyon toplumu, kozmopolit ve bilimsel temellerle işleyen küresel kültürün dünyada hakim hale gelmesine yol açmıştır. Yeni dijital teknoloji, bilgisayar destekli enformasyon, daha önceden var olan ve bilimsel olmayan düşüncelere yönelik anlayışı değiştirdi. Bu görüşe göre milli kültür ve milli kimliğe ait öğeler, "öğretecek bir şeyi olmayan" , "başka bir çağa ait romantik bir uyarlama" olarak addedildi. Bu nedenle bu görüşün

savunucuları milli kimliğe ait öğeleri, melez ve kozmopolit kültürlerin olduğu kitle iletişim çağında önemsiz olarak gördüler (Smith, 2013: 179-182).

Ancak bu farklı tezlerin karşısında görülmektedir ki tarihte hangi dönemlere gidilirse gidilsin, insanın bir topluluk içinde, bir grup aidiyetiyle, belli davranış kalıplarına, bir değer sistemine bağlı olarak yaşadığı görülmektedir. Bireylerin kolektif duygu isteği tarihin birçok döneminde karşılaşılan bir durumdur (Ergun, 2000, 109). Millete bağlılık yalnızca milliyetçilere has bir durum değildir. Thukydides'in metninde Perikles Atinalı yurttaşlarından kentlerini sevmelerini ister. Kolektif kimlik çatısı altında bu tarz bağlılık, fedakarlık telkinlerinin tarihsel örneklerini dini anlamda da milli kimlik anlamında da görülmektedir (Smith, 2013: 51).

Özellikle yakın tarihimizde komünizm sonrası dönemde dünyadaki en önemli hareketlerden biri milliyetçiliktir. Milliyetçilik bu dönemde yükselişe geçmiş, yıllarca baskılanan milli kimlikler yeniden gün yüzüne çıkmıştır. Bu dönemde bağımsız yeni milli devletlerin ortaya çıkması, Birleşmiş Milletler'e üye ülke sayısının artması, Türk devletleri olarak adlandırılan devletlerin ortaya çıkışı yine bu dönemde yaşanan gelişmelerdir (Atasoy, 2018: 208). 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılışıyla beraber, Sovyet Rusya'nın dağılmasıyla birlikte Ukrayna, Gürcistan, Azerbaycan ve Orta Asya Cumhuriyetleri dahil, yaklaşık on beş ülke kuruldu. Aradan çok geçmeden, Yugoslavya'nın şiddetli bir parçalanışına şahitlik ettik. Yugoslavya Federasyonu, Kosova, Slovenya, Hırvatistan, Bosna, Sırbistan ve Makedonya olarak kurucu etnik cumhuriyetlerine bölündü. Komünizm sonrası milliyetçilik dalgası yalnızca, Avrasya ya da Balkanlar ile sınırlı değildi. Avrupa ülkelerinde de milliyetçilik talepleri oluştu. Özellikle İspanya'daki Basklılar, Galiçyalılar, Katalanlar ve Belçika'daki Flamanlar, Britanya'daki İskoçlar ve Galliler, Kanada'daki Quebeckliler başka olmak üzere batılı devletlerdeki milletlerin özerklik ve yetkilerini arttırdıkları görüldü (Smith, 2013: 187-188).

Küresel güç olarak nitelendirilebilecek Avrupa ülkeleri de bu yükselen milliyetçilik akımından nasibini almıştır. Avrupa Birliği gibi ulus üstü bir kurumun belirleyiciliği karşısında, aşırı milliyetçi partilerin Avrupa Birliği'ne karşı olduğu ve ülkelerinin Avrupa Birliği'nden ayrılıp, bağımsız olmasını gerektiği şeklinde talepleri de görülmektedir. Avrupa'da milliyetçiliğin yükselişine yönelik farklı

ülkelerden, farklı partilerin aldıkları oy oranları, küresel dünyada milli kimliğin belirleyici olmadığı görüşlerine karşılık önemli bir veri teşkil etmektedir:

> *"Avusturya'da 1995"ten itibaren yükselen Jörg Heider'in aşırı milliyetçi "Avusturya Özgürlükçüler Partisi" 1999"da parlamento seçimlerinde % 26.9 oranında oy alarak dünyanın gündemine oturdu. 2005"te bölünen partiden ayrılan Karintiya Valisi Jörg Haider, "Avusturya'nın Geleceği İçin İttifak" (BZÖ) partisini kurdu. 2008 seçiminde HC Strache'nin lideri olduğu "FPÖ" % 17,5 oy alırken, Haider % 10,7 alarak büyük sürpriz yaptı. Avusturya'da % 25 oranında destek toplayan partinin sloganlarından biri de "Viyana İstanbul olmayacak" idi. Hollanda'da açık açık rasist ve islamofob tezler savunan Pim Fortuyn 6 Mart 2002 seçimlerinde "Leefbaar Roterdam" listesinden girdiği seçimlerde Rotterdam'da oyların % 35"ini aldı. Böylece ırkçı ve islamofob bir parti AB ülkelerindeki en yüksek oy oranını aldı. Türkiye'nin AB üyeliği konusunda partisi ile anlaşamadığı için 2004'te Liberal Parti'den ayrılan Geert Wilders, de ırkçı düşünceleri savunan "Hollanda Özgürlük Partisi'ni kurdu. "Hollanda Özgürlük Partisi" 2010"da yapılan seçimlerde % 15,4 oy alarak ülkenin üçüncü partisi oldu. Danimarka'da „Danimarka Danimarkalılarındır" sloganıyla varlık sebebini bir anlamda Müslüman karşıtlığı üzerine kuran DF, Kasım 2001"deki genel seçimde % 12 oy alarak meclise 22 milletvekili gönderdi. Sosyal demokrasinin beşiği kabul edilen İsveç, Eylül 2010"daki seçimin sonucuyla adeta şoke oldu. Ülke tarihinde ilk kez yabancı karşıtı İsveçli Demokratlar Partisi (SD) meclise girdi. Yüzde 5,7 oranında oy alan Jimmy Akesson başkanlığındaki SD'liler parlamentoya 20 milletvekili gönderdi.*" (Aktaş: 2012, 830-832).

Yakın tarihimize ait bu veriler göstermektedir ki milli kimlik dünyanın farklı yerlerinde hala karşılığı olan bir kavramdır.

Küreselleşme tek biçimliliği değil melezleşme, çok kültürlülük gibi farklı kültürlerin bir arada yaşadığı, birbiri ile etkileşime girdiği kozmopolitliğe yol açmaktadır. Uluslararası göçlerin artışı ve çok kültürlülüğün yükselişi devletleri farklı kimlik politikaları uygulamaya zorlamıştır (Şahin, 2009: 277). Kimlik kavramı, sosyal yaşam, gelenek, inanç sistemi, tutum gibi bireyleri ve toplumu tanımaya yönelik birçok anlamı içinde barındırır. Kimliğin sahip olduğu zemin ne kadar güçlüyse, bireylerin ve toplulukların birbirleriyle kurdukları ilişki o denli iyi olur. Dolayısıyla kimliğin bir yönlendirici ve gerektiği durumlarda kısıtlayıcı karakteri yaşanan tüm küresel değişimler karşısında onu önemli bir noktada tutmaktadır (Yıldız, 2007: 15-16). Küreselleşme, bireylerin yalnızca ulus devlet çatısı altında yaşayan bir vatandaş kimliğinin dışında, dini tercihlerinin, meslek grubunun, kişisel tercihlerinin de dikkate alınması gerektiği gerçeğini göstermiştir. Bu da devletler tarafından bireysel özgürlüklerin ve insan haklarının uluslararası boyutta denetimini

kabul etmesi, kimliklerin bir nevi uluslararası hukuk düzeyinde güvence altına alınmasına yol açmıştır (Şahin, 2009:279).

Küreselleşmenin kimlik algılamalarında yarattığı etkiler ile ilgili farklı görüşler vardır. Benjamin Barber'e göre küreselleşme bireylerin tüketici kimliğini arttırırken, yurttaşlık zemininde kolektif duygunun azalmasına neden olmuştur. Ulus devlet ile kurulan aidiyet ilişkisi yerini tüketim kültürünün tüketici kimliğine bırakmıştır. Dünyadaki ekonomik gelir eşitsizliği tüm bireylere aynı seviyede tüketme özgürlüğü sunamamaktadır. Bu durum Benjamin Barber'e göre tüketme eylemine özgürce erişemeyenlerin etnik ve dinsel kimliklerine sarılmalarına neden olmaktadır. Bir yandan küreselleşme insan hakları, demokrasi, özgürlük ve eşitlik gibi evrensel değerlerin dünyanın tamamına yayıldığı izlenimini sunarken, bir yandan da bu tarz kimlik çözülmeleri çatışmaya sebep olmaktadır (Özdemir, 2006: 181).

Amın Maalouf'a göre küreselleşme kimlikleri kaynaştırırken, milyarlarca insanı bir kimlik sorunu ile karşı karşıya bırakmaktadır. Kimlik bütünleşmesi ya da çözülmesi arasında bir tercih yapmak yerine, Maalouf'un küresel kimlik sorununa çözümü çoğul kimliklerin benimsenmesidir. Sırp anne ve Hırvat babadan olan bir kişi, çifte aidiyetini kabul ederse hiçbir etnik katliamda yer alması mümkün değildir ya da Hutu bir anneyle Tutsi bir babadan olan bir kişi, bu iki kültürel kodları kendisinde bütünleştirebilirse, soykırımcı olmayacaktır. Ancak eğer karma kimlikler benimsenmezse, bir uzlaşı sağlanmazsa çatışma ortamı devam edecektir (Maalouf, 2012: 33-34).

Küreselleşmenin bir dünya vatandaşlığı ya da tüketici kimliği olarak sunduğu milli değer ve kültürlerden azade kimlik türlerine yönelik tepkiler de vardır. Bu tepkiler küreselleşmenin dünyaya servis ettiği standart davranış kalıplarıyla batı kültürünü ve dilini evrensel hale getirme çabasına yönelik tepkilere benzerdir. Hegomanik güçler, teknolojinin imkanlarından yararlanarak, yeni bir yaşam tarzı ve kimliksizliği öneren yeni bir kimlik pazarlamaktadırlar. Küresel güçlerin amacı yerel kültüre ait her türlü milli unsuru ortadan kaldırmaktadır. Kitle iletişimin tüm unsurları bu amaca yönelik ticari kimlik ve kültür oluşturmak niyetindedir. Buna Amerikan kültürünü örnek veren Özcan Yeniçeri, bütün dünyanın internet sayesinde Amerikalılar gibi düşünmeye, davranmaya başlamasının rastlantı olmadığını

belirtmektedir. Küresel güçler, kendi kültürlerini, millet üstü, modernlik ötesi, uygarlık projesi gibi kavramlarla süsleyerek, kendilerinden daha az gelişmiş ülkelere kendi kültürlerini servis etmekte, o toplumları dönüştürmektedir. Dünyanın her yerindeki insanlar, eğlenme, yeme, konuşma tarzlarıyla birlikte Amerikan yaşam tarzına hazır hale getirilmektedir. Yeniçeri'ye göre bu küresel kültürün servis kaynağı, ister Avrupalı, ister Amerikan, ister Japon menşeili firmalar olsun burada güdülen ortak amaç, yerkürenin kendi kültürleri dahilinde birleştirilmesidir (Yeniçeri, 2005: 28-33).

Küreselleşmenin tüm imkanlarına rağmen, toplumların girilemeyen en önemli dünyaları kültür kökleridir. Bu kökler ne kadar kontrol altına alınmaya çalışılırsa çalışılsın, kültür kökleri ilk fırsatı bulduğunda kendi varlığını devam ettirebilme gücüne sahiptir. Kültürün küreselleşmesinin Batı-Amerikan kültürü ekseninde yayılması ile bu kültürü dünya genelinde kabul ettirme ve dünyanın kültürel olarak homojenleştirilmesi hedeflenmektedir. Homojen olan toplumlar, zamanla birbirine benzedikleri yetmezmiş gibi kendi kimliklerini unutup, etkisi altında kaldıkları kültürün kötü bir imitasyonu haline gelmektedirler. Bu toplumlar kendi milli kimliklerinden uzaklaştıkları için, millet olarak bir hedefleri kalmamaktadır. Kendi kültürlerinin gelişimini sağlayacak dinamiklerini yitiren toplumlar aynı zamanda bölünme gibi her türlü etkiye de açık hale gelmektedir (Atasoy, 2018: 287-289).

Küresel siyasi ve ekonomik güce sahip olanların, toplumlarda oluşan farklılık ve yerellik isteklerine verdikleri desteklere şüphe ile yaklaşmak gerekmektedir. Çünkü bu yerellik talepleri ve farklılığın arttırılması ile toplumlar parçalanma noktasına gelebilmektedirler. Düzenin ortadan kalkması ve toplum içinde çatışmaların çıkması, masumane bir şekilde farklılığı destekleyip, onun radikalleşmesini teşvik edenler için hem güçlerini hem de kazançlarını arttırmaya yaramaktadır. Kültürel etkileşimin hız kazandığı, aynı zamanda farklılıklara duyulan hassasiyetin arttığı dönemde, başka ülkelerin işine yarayabilecek sorunlardan kaçınılması, ulusal çıkarlar göz önünde tutularak çözüme gidilmesi gerekmektedir (Özyurt, 2002: 109). Avrupa dışında dünyanın pek çok bölgesinde "beyaz adamın" etkisiyle sömürgecilik ve nüfuzunu arttırma amacıyla karşıt hareketlerin yaratıldığı görülmüştür. Bu uğurda, Cezayir, İrlanda ve Endonezya gibi birçok ülkede silahlı direnişlerin yaşanması, bu çatışmalarda milli kimliklerin ön plana çıkarılması, kendi

kaderini kendi belirleme hedefleri ile örgüt ve partilerin kurulmasına yönelik çabalar harcanmıştır (Atasoy, 2018: 53).

Farklılıkların yaşanması ve çok kültürlüğün kabul edilmesine yönelik ısrarcı görüşler, milli kimliğin temel yapı taşına, millete zarar vermektedir. Bireylerin hangi millete ait olduğunun önemsizleştirilmesi, kimliklerin evrensel bir kimliğe tercih edilmesi propagandası, küreselleşmenin sivil toplum adı altında milletler üstünde bir kimlik inşa etme çabasından başka bir şey değildir (Özcan, 19: 2018).

Küreselleşmenin milli kimliğe yönelik etkilerinin olumsuz olduğu kadar, küreselleşme sürecinde milli kimliklere yönelimin artmasını, küreselleşmenin milli kimleri belirginleştiren süreçleri yarattığı şeklinde daha olumlayıcı yaklaşanlar da vardır. Anthony D.Smith'tir. Anthony D. Smith'e göre küreselleşmenin uluslararasındaki kültür çoğulculuğuna önem vermesi, devletlerin kendilerine ait eğitim sistemleri aracılığıyla, milli kültürün aşılanmasına yönelik politikalar izlenmesine sebep oldu. Milli kültür içindeki farklı unsurların belirginleştirilmesi, toplumun üyelerinin oluşan siyasi kültüre dahil olmalarını kolaylaştırdı. Smith'e göre küreselleşmenin yarattığı etki, milliyetçiliğin etkisini azaltmaktan ya da millet kavramını ortadan kaldırmaktan ziyade, küreselleşme süreci, milliyetçiliğin etkisini yayan, milletleri kendi kültürlerine bağlılık yaratmada teşvik edici bir rol görür (Smith, 2013: 189-190). Smith'e göre milli kimlik, diğer kolektif kimlik türlerine nazaran daha işlevseldir. Milli kimlik modern çağın sosyal gruplarına ve bireylerin ihtiyaçlarına cevap verir. Milli kimliğin temel yapı taşlarını oluşturan anılar, semboller, tarihsel şahsiyetler, modern toplumun heterojen ve farklı hedeflere sahip toplumsal yapısını bir arada tutar. Smith'e göre milli kimliğin işlevselliği bununla sınırlı değildir. Toplulukların kültür değerlerinin koruma altına alınması, ona ait otantik köklerin yeniden keşfi, kardeşlik, akrabalık yakınlığının oluşturulması ve bireylerin ortak amaçlara kanalize edilmesi gibi kolektif ihtiyaçlara karşılık verir milli kimlik. Yerine getirilen ritüeller, kutlamalar, anma toplantıları ile bu süreç milli bilinci arttırmak gayesi ile yeniden inşa edilir. Ayrıca milli kimlik, yurttaşları milletleri uğruna canlarını feda ettirecek bir duygu ile donatır. Bu özellikle kriz, savaş gibi ekstrem durumlarda karşılaşılan bir durumdur. Dünya savaşlarında katılan ülkelerde de görüleceği gibi kendilerini milletleri için feda etmeye hazır insanların sayısı oldukça fazladır. Smith'e göre kendini feda etme isteğine varan bu tür bir

teslimiyet bazı dinsel tarikat ya da cemaatleri saymazsak, modern çağda hiçbir kolektif kimliğin başaramayacağı bir durumdur. Son aşamada Smith, milli kimliğin çekiciliğini korumaya, kardeşlik ve güvenlik ihtiyacına karşılık vermeye ve milleti uğruna kendini feda etmeye hazır yurttaşlarını etkilemeye devam ettiğini belirtmektedir. Hem millet hem milliyetçilik, küreselleşmenin karşılıklı bağımlılık dünyasında, vazgeçilmez bir unsurdur, yakın zamanda da yok olacağını, önemsizleşeceğini düşünmek yanlıştır. Bunun en önemli gerekçesi de milli kimliğe alternatif olarak sunulan, küresel kültürün, kuşaktan kuşağa aktarılan, belirli bir toprak parçasına bağlı, yalnızca bir "din vekili"nin sağlayabileceği, kolektif inanç, birliktelik, itibar, geleceğe yönelik umut hissiyatlarına sahip olmamasıdır. Her şeyin bu denli çabuk geliştiği, dönüştüğü, sınırlar arasındaki etkileşimin çok yoğun olduğu bu çağda, milletlerin ve milli devletlerin ayakta kalmasını, türdeşleşme karşısında kaybolacağı varsayılan etnik azınlıkların canlanmasını sağlayan milli kimliğin yurttaşlardaki bu yeri doldurulamaz kolektif birliktelik ihtiyacıdır (Smith, 2002: 176-183).

Dünyanın pek çok yerinde farklı kimliklerden oluşan topluluklar vardır. Farklı kimliklerin bir arada barış içinde yaşayabilmelerinin olanağı, o kimliklerin üstünde bir kimliğin ikame edilmesiyle mümkündür. Örneğin İsviçre Federasyonu'nun çok dilli, çok kantonlu bir yapısı vardır. Bu bir sosyal gerçekliktir, ancak dünyadaki İsviçrelilerin sayısı çok değildir. İsviçre'de çoğulculuk üzerinden sağlanan barış, Hindistan'da kolay sağlanamadığı gözlenmektedir (Güvenç, 1995: 13). Nüfus arttıkça toplumu bir arada tutacak çatının biricikliği önemli hale gelir. Hindistan hem yüz ölçüm hem de nüfus olarak İsviçre'den büyüktür. Hindistan'ın idare etmesi, yani bir arada tutması gereken ciddi bir nüfus vardır. Farklılıklar, farklı kimlik kodları İsviçre'de kabul görebilir, hatta özgürlük adına takdir de görebilir, ancak Hindistan aynı hoşgörüyü sağlayamayabilir. Bunu istese de sahip olduğu şartlar yüzünden bunu yerine getiremeyebilir.

Küreselleşme sürecinde bir üst kimlik olarak milli kimliğe alternatif olarak sunulan küresel kimliğin kolektif birliktelik ihtiyacına cevap veremediği görülmektedir. Çünkü siyasi topluluk, köken mitleri, tarihsel anıları ve ortak simgeleri ile bir bütünlük oluşturmaktadır. Topluluk içinde yaşayan bireylerin kendilerini kolektif bir kimlik ile topluluğa aidiyet hissetmesi için ortak simgeleri,

anıları, tarihsel unsurları milletin önemli bir kısmı tarafından benimsenmesi gerekmektedir (Smith, 2013: 174). Tarihsel köklere sahip olan milli kimlik ve milli hafıza ancak spesifik olarak varlığını sürdürmektedir. Küresel olarak millete özgür değerlerin silinip, yerine bütün dünyayı kapsayacak bir kültür ve hafıza yaratmak imkansızdır. Küresel dünya için üretilmiş bir insanlık milleti ya da bir dünya milliyetçiliğinin olması ve milletlerin sahip olduğu kültürel kimliklerinin silinip yerine Avrupa milliyetçiliği gibi bir üst kimlik inşa etmek mümkün değildir (Atasoy, 2018: 296). Milli kimliğin yerine ikame edilmeye çalışılan küresel kimlik, kolektif kimliğin oluşmasını sağlayacak ortak bir kültür ya da ortak bir anı geçmişine sahip değildir. Bazı kültürler arasında kültürel çatışma hala devam etmektedir. Bu kültürler dil, din gibi farklar üzerinden ayrışmaktadır. Bu kültürel ayrışma devam ettiği sürece milli kimliklerin yerini küresel bir kimliğe bırakması mümkün gözükmemektedir (Yıldız&Demir, 2003: 19).

Küreselleşmenin ekonomik ve siyasi olarak yarattığı karşılıklı bağımlılık durumunun, kültürler arasındaki ayırıcı farkları azaltan bir homojenleştirme potansiyelinin olduğu görülebilmektedir. Küresel bir kültüre gidildiği fikri, bireyin devletle ve milletle kurduğu aidiyet duygusunun azalmasına, böylelikle de milli kimliklerin önemsizleşeceği, küresel bir kimlik duygusunun hakim olacağı gibi beklentiler oluşmaktadır. Ancak küreselleşmenin getirdiği siyasi, ekonomik ya da kültürel bütünleşme milli kimliklere duyulan ihtiyacı da bağlılığı da azaltmamıştır. Bütün kültürlerin aynı potada eritildiği homojen bir kültür yerine, bazı kültürlere ait semboller dünya genelinde tanınırken, bazı kültürler de unutulmakta ya da geri planda kalmaktadır. Oluşması varsayılan küresel kimlik, kimliğin zaman içinde devamlı olmak ve diğerlerinden farklı olmak gibi iki önemli özelliği taşımamaktadır. Milli kimlik ortak bir geçmişten, paydaşlık duygusundan beslenir. Küresel kimlik, geçmişin anılarından, tarihinden yoksundur. Milli kimlik kolektif duyguyu besleyen, toplumsal bütünleşmeye katkı sağlayan önemli bir aygıttır. Küreselleşmenin özellikle kültür üzerindeki şiddetli buyurganlığına karşı, milli kimlik günümüzde de toplumsal bütünleşme ve düzenin temel dayanak noktasını oluşturmaktadır (Şimşek&Ilgaz, 2007: 197).

Sadri Maksudi Arsal'a göre herhangi bir sebeple zümreye bağlılık hissinden mahrum bırakılan, bu aidiyet hisleri gevşetilen bireylerden oluşan topluluklar varlık

sahasından yokluk sahasına atılmaktadırlar. Çünkü milletler için de bireyler için de hayatta olmanın iki önemli şartı vardır, bunlar var olmak ve var olarak kalmak azmi ve gayesidir. Sadri Maksudi Arsal fertlerin var olarak kalma azim ve gayesine "kendini koruma" , "muhafaza-i nefis" içgüdüsü derken, milletlerin var olma, devamlılık sağlama çabasına da "milli şuur", "milliyet duygusu" olduğunu söylemektedir (Arsal, 2018: 76). Kadim Irak'ta Sümerlilerle Akadların mücadelesinin kaynağı iki ayrı topluluğun milli duygularıydı. İki ayrı topluluk da diğer topluluğun hakimiyeti altında yaşamayı kabul etmiyordu. Aynı şekilde Truva-Yunan mücadelesinde Priamos ve Hektör gibi şahsiyetlerin Truva'yı savunması, gösterdikleri kahramanlık örneği Truvalıların milli hislerinden, müstakil kalma gayelerinden kaynaklanmaktadır (Arsal, 2018: 162).

Milli duyguların günümüzde hala etkili olmasının sebebi, bireyin kendisini bir kolektif kimlikle tanımlamasının insanın doğasından kaynaklanmasıdır. En kozmopolit toplumlarda dahi bireyin kendisini bir kolektif kimlikle tanımlama isteği görülmektedir. Dışarıda karşılaşılan zorluklara karşı kolektif kimliklere sarılma ihtiyacı yaygın bir davranış örneğidir. Küreselleşme karşısında milli kimliklerin sönümlendiği iddialarının aksine, birçok ülkede milli kültür ve milli kimliği korumaya yönelik çabaların olduğu görülmektedir. Örneğin dünyanın hegamonik gücü olan ABD'nin milli kültür ve milli kimlik vurgusuyla bir ulus devlet çabası içinde olduğu görülmektedir. Dünya siyasal sisteminde önemli konumları olan Fransa, Almanya, İngiltere, Rusya, İtalya gibi ülkelerde de bu minvalde çabalar görülmektedir. Yine aynı şekilde önemli bir ulus üstü kurum olan Avrupa Birliği'nde de üye ülkelerin milli kültür ve değerlerinden vazgeçmemesinden ötürü sorunlar yaşanmaktadır. Tüm yaşananlar göstermektedir ki milli aidiyetin yerine koyulacak bir küresel kültür mümkün değildir. Her toplumun kendi kültür kodları ile şekillenmiş bir dünyası vardır, bu nedenle dünyanın farklılıklarla işlediği gerçeği devam etmektedir (Şahin,2009: 228-229).

Özetle milli kimlik bireylerin tarih boyunca bir gruba aidiyet duyma duygusunun bir temsilidir. Küreselleşme, küresel bir üst kimlik anlayışı ile hangi kimlik türünü baskın hale getirmeye çalışırsa çalışsın, bu kimlikler milli kimliğin sahip olduğu geçmiş ve gelecek duygusundan yoksundur. Küresel kimlikler bireyin

tarih boyunca ihtiyaç duyduğu kolektif birliktelik arzusuna cevap veremez. Milli kimliğin yerini küresel bir kimlikle doldurmak mümkün değildir.

Ayrıca küreselleşmenin ulus devlet içerisinde toplumsal bağları zayıflatması, ulus üstü bir kimliğin oluşuma katkı sağlamakta bir yandan da yerel kimliklerin canlanmasına yol açmaktadır. Ulus üstü kimlik (McDonaldlaşma gbi) uluslar için bir zorlama olurken, yerel kimliklerin canlanması ve toplumsal bütünleşmeyi tehdit edici hale gelmesi ulus devlet için daha büyük baskı aracına dönüşmektedir. Günümüzde de ulus devletlerin, küreselleşmenin sunduğu ortak tüketim kalıpları, benzer yeme alışkanlıkları ile değil, ulus içindeki etnik toplulukların özerklik yönündeki talepleri ile mücadele ettiklerini görmekteyiz. Küreselleşme karşısında milli kimliğin karşılaştığı en büyük tehlike küreselleşmenin yereli destekleyip, onu milli kimliğe karşı radikalleştirmesidir (Şimşek&Ilgaz: 2007: 195).

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Küreselleşme, devletlerarasındaki iktisadi, kültürel, ekonomik vb. tüm alanlardaki hareketliliğin hızının ve yoğunluğunun artması, toplumlar arasındaki kültürel farkları en aza indirgeyecek standart davranış kalıpları sunması, ulus üstü kurumları ile devletlerin egemenlik alanına müdahaleci bir ortam yaratması gibi etkileme alanlarını içinde barındıran, çok boyutlu ve çelişkilerle dolu bir kavramdır. Küreselleşme, hem dünyadaki siyasi hareketleri anlamlandırabilmek hem de toplumda yaşanan ekonomik ve kültürel dönüşümün kaynağını bulabilmek açısından önemlidir. Devletlerin birbirleri ile kurdukları ilişkiler dönüşmüştür. Modern devlet, kuruluşundan beri sınırları içerisinde karar alma meşruiyetini elinde bulundursa da Birleşmiş Milletler, NATO, Avrupa Birliği gibi ulus üstü kurumların devletler üzerinde politika yürütme, destekleme ya da kınama gibi bağlayıcı refleksleri günümüzde şahit olduğumuz bir durumdur. Toplumların gündelik yaşamdaki yeme-içme alışkanlıkları, eğlenme tarzları gibi toplumların kendi kimliklerine has özellikleri, 21.yüzyılda özellikle kitle iletişim araçları ile servis edilen tek tip görüntülerle birlikte değişime uğramıştır. Ülkemizin hangi yöresine gidersek gidelim, yöresel müziklerin peşi sıra pop müzik çalınmaktadır. Ordövr tabağı düğünlerimizin vazgeçilmez başlangıcı olmuştur. Ulaşım masraflarının ucuzlaması, dünyanın dört bir yanını pazar haline getirmiştir. Bir ürünün dünyanın neresinde üretildiğinin artık önemi yoktur. Müşterisi dünya nüfusunun tamamı, 7 milyarı aşkın insandır. Ülkemizde de bir ara çok yaygın olan Japon Pazarı adı ile açılan mağazalar, küreselleşmenin ekonomik yansımasının iyi bir örneğidir. Bu aynı zamanda melezleşmenin bir örneğidir. Yerel kültürler varlığını devam ettirirken, farklı coğrafyalara özgü kültürler de kendisine ait unsurları yerelin yaşamına sızdırabilmektedir. Bu nedenle küreselleşme melez kültürleri de yaratan bir süreç olmuştur.

Elbette bu sürecin tarihsel dinamikleri vardır. Dünyanın coğrafi keşiflerle başlayan ham madde arayışı, sömürgecilik hareketleri gibi bir kapitalistleşme tarihi mevcuttur. Ancak ulaşım ve iletişim maliyetlerinin düşmesi, özellikle 1989'da dünyanın doğu ve batı bloğu olarak iki kutuplu bir dünya arasındaki ayrımın ortadan kalkması ile birlikte küreselleşme şiddetini artırmıştır. Burada özellikle ucuz işgücü, yüksek kar mantığı ile neoliberal politikalar tercih edilmesinin payı çok büyüktür.

2000'li yıllarla birlikte internet kullanımın yaygınlaşmaya başlaması, bugün internetsiz bir yaşam düşünemeyecek olmamızın kapısını aralamıştır. Sosyal medyanın dünya genelinde yaygın kullanımı, "internet akımı" adı altında dolaşıma giren videolar, fotoğraflar, peşinden milyonlarca insanı sürüklemektedir. Küreselleşme böylelikle bir kültür ihracatı yaparken bir yandan da batı kendi kültürünü kendisi dışındakilere, kullanışlı bir aparat olarak sunmaktadır. Mutlu olmak istiyorsan tüket, mutlu olmak istiyorsan daha çok alışveriş yap sloganları küreselleşmenin istediği profilin eylemleridir.

Günümüzde en güçlü devlet değil, en güçlü firma en zengin insanlar konuşulmaktadır. Önceden ülkeler arasındaki gerilimler dünya piyasalarını altüst ederken, bugün uluslararası firmalar attıkları adımlarıyla piyasaları hareketlendirmektedir. Örneğin Tesla firmasının kurucusu Elon Musk'ın kurduğu bir cümle, birçok siyasiden çok daha fazla önem arz edip, piyasaları alt üst edebiliyor. 200 milyona yakın kullanıcı sayısı olan bir sosyal medya platformunda, Tesla'nın kurucusu Elon Musk, ABD başkanı Joe Bıden'dan çok daha fazla kişi tarafından takip edilmektedir. Soğuk savaş döneminde ABD ve Sovyet Rusya arasında yaşanan uzay yarışları, bugün uluslararası firmalar bazında yaşanmaktadır. Bugün teknoloji devlerinin birbirlerini alt etmeye çalıştıkları, çıkardıkları ürünlerle rekabeti üst düzeyde yaşadıkları bir gerçektir. Şüphesiz ki bunlar, küreselleşmenin teknolojik gelişmeler, kitle iletişim silahları ile yayılmasının bir sonucudur.

Ulaşım teknolojisinin geldiği nokta, bilgi gibi soyut bir değerin transferini kolaylaştırdığı gibi herhangi somut bir varlığı da kısa vadede farklı mekanlar arasında taşıyabilmektedir. Çin'in Wuhan kentinde çıkan ve kaynağı henüz kesinleştirilememiş olan SARS-COV-2'nin dünyanın tamamını etkisi altına alan bir pandemi haline gelmesi de şüphesiz küreselleşmenin ulaştığı imkanlarla ilgilidir. Mikroçiplerden devasa boyuttaki gemilere kadar her türlü varlığı dünyanın farklı noktalarına taşıma imkanına insanoğlu artık sahiptir. Ulaşım teknolojisi bu denli gelişmemiş, sınırlar arasındaki hareketlilik bu denli artmamış olsaydı, virüsün yayılımının dar bir alanla sınırlı kalması olasıydı. Ancak küreselleşme, kültürleri, politik vizörleri, ekonomik refleksleri taşıdığı gibi, bir virüsün dünyayı etkisi altına alabileceği şartları da içinde barındırdığı görülmektedir. Ayrıca küreselleşmeye özellikle ekonomik eşitsizliğe yol açtığı şeklinde yapılan eleştiriler, pandemiyle

mücadelede kullanılan "Evde kal" mottosuna herkesin evde kalma imkanına sahip olmaması, dünya nüfusunun büyük bir bölümünün maske ve dezenfektan gibi temel ihtiyaç ürünlerine dahi erişimde zorluklar yaşaması, üretilen koronavirüs aşılarına öncelikli olarak ekonomik olarak güçlü ülkelerin ulaşması gibi toplumsal gerçekler, salgının sınıfsallığı üzerinden eleştirilerin şiddetlenmesine de yol açmıştır. Küreselleşmenin, ülkelerin ortak problemlerle başa çıkmada işbirliğini zorunlu kılması, içinde bulunduğumuz Covid-19 pandemisinde de bunun gerekliliğini gözler önüne sermiştir. Yaşadığımız çağ, tüm insanlık için ortak problemlerle dolu bir çağdır. Dolayısıyla bu problemlerle başa çıkmada, Covid-19 pandemisinde de olduğu gibi, denetimi elinde tutan, belli yasalar doğrultusunda işleyen devlet mekanizmasının, bireyler için gerekliliği ve önemi de tescillenmiştir. Çünkü pandemi halk sağlığını ilgilendiren, bireyin kendi yaşam alanı dahil tüm alanların kontrol altında tutulmasını zorunlu kılan bir süreçtir. Covid-19 pandemisi böylelikle devletlerin aldığı kararlarda, uygulamaya koydukları yasaklarda devletlerin ellerini güçlendirecek meşru zemini sağlamıştır. Normal bir süreçte, özgürlüklerin kısıtlanması, insan hakları ihlali olarak değerlendirilebilecek maske takma zorunluluğu, aşı ve test şartı gibi uygulamalar, virüsün dünyanın tamamını etkisi altına alması karşısında, tüm ülkeleri birlikte ve benzer şekilde hareket etmeye itmiştir. Tüm bu gelişmelerin, küreselleşmeye yönelik "bitmemiş bir süreç" şeklinde yapılan değerlendirmeleri haklı çıkardığı görülmektedir.

İnsanlık tarihinin geçirdiği tüm aşamalara ve toplumsal hayatı etkileyen güncel olumlu/olumsuz gelişmelere bakarak, bugüne dek farklı teorisyenler tarafından da ortaya konulan sosyolojik tespitler ışığında bir küreselleşme yorumu yapmak mümkündür. İçinde bulunduğumuz çağı "sıkışma çağı" olarak tarif edebiliriz. Seyahat imkanlarının arttığı, ulaşım maliyetlerinin düştüğü bir gerçektir. Kara ya da deniz yolu ile aylarca süren yolculuklar, günümüzde bir elin on parmağını neredeyse geçmeyecek saatlerle hesaplanabilmektedir. Küreselleşme ile birlikte yapılan sınırsızlık vurgusu, bilginin kolay transferi, fiziki yer değişikliğinin kolaylaşması ve kültürlerin homojenleştiği tezinden hareketle, toplumları aynı sıfır noktasında varsaymaktadır. Birey, başının üstünde Demoklas'in kılıcı gibi buyurgan bir tavırla sallanan küreselleşme ile birlikte sıkışma duygusu yaşamaktadır. Zygmunt Bauman'ın akışkan toplum teorisini en derinden yaşarken, birey zamansızlığa sıkışmaktadır. Günün yirmi dört saat olması yetmemektedir. Çünkü içinde

bulunduğumuz çağ, sürekli hareket halinde olmayı, dinamik kalmayı talep etmektedir. Sosyolog Richard Sennett bireyin sürekli yenilenmek zorunda olmasını, bu fasid daire içinde ayakta kalma çabasını, kapitalizm karşında "Uzun vade yok!" cümlesi ile sunmaktadır. Birey, ekonominin küreselleşmesi ile birlikte kapitalizmin kriterlerine göre bir yaşam planlanması yapmak durumunda kalmaktadır. Ayrıca risk toplumu olarak tarif edilen günümüz toplumu için risk, yaşamın bir parçası haline gelmiştir. Risklere daha duyarlı, daha mücadeleci bir toplum mevcuttur. Bizleri gelecekte neyin beklediğini bilmesek de, her türlü sürprizin varlığına şimdiden aşinayız. Çünkü sahte bir güvenlik ve güvensizlik arasında sıkışmış bulunmaktayız. Hayatımızı şifreler yönetiyor, ileri güvenlik sistemlerine "mahremimizi" emanet ediyoruz. Farklı şifre algoritmalarıyla yaşamımızın güvenlik duvarlarını kalınlaştırdığımızı varsayıyoruz. Ancak birilerinin bu korunaklı yapıyı çok kolayca delebileceğini, hatta sahip olduğumuz özel bilgilere başkalarının da erişebileceğini kabul ediyoruz. Küreselleşmenin tüm dinamikleri, bireyi ve devletleri kurallar silsilesi ile sıkışma duygusuna mahkum etmektedir.

Küreselleşmeye yönelik hem eleştiriler hem de övgüler mevcuttur. Küreselleşmeyi olumlu bir süreç olarak gören radikaller, küreselleşmenin dünyadaki merkez-çevre, doğu-batı gibi ayrımları ortadan kaldıracağı, ulus devlet egemenliğinin uluslararası kurumlar tarafından devralınacağı geri döndürülemez bir süreç olarak görmektedirler. Radikallere göre küreselleşme insanlık için daha iyi şartlara yol açan bir kırılma noktasıdır ve bu süreci kabul edip nimetlerinden yararlanmakta fayda vardır. Radikallerin tersine şüpheciler, küreselleşmeyi emperyal bir süreç olarak değerlendirir ve eleştirir. Şüphecilere göre küreselleşme eşitleyici bir süreç değil, dünyadaki ekonomik, sosyolojik bölünmeyi daha da arttıran adaletsiz bir süreçtir. Bu iki gruba dahil olmayan dönüşümcüler ise, küreselleşmeyi sosyal bir gerçeklik olarak görüp onun getirdiği fırsatlardan yararlanmak gerektiği düşüncesini paylaşır, ancak küresel bir toplum fikrine katılmazlar. Küreselleşme ona karşı olanların bile küreselleşme araçları ile tepki gösterebildiği bir süreçtir. Küreselleşmeye yönelik hangi bakış açısına sahip olunursa olunsun, küreselleşmenin getirdiği imkanlar tüm taraflar için kullanılmaktadır.

Küreselleşme bireylerin gündelik yaşamında ya da devletlerin uyguladıkları politikalarda değişikliğe yol açmıştır. Özellikle ülkeler nükleer silah, uyuşturucu gibi

tüm devletleri ilgilendiren büyük problemler için işbirliği yapmak zorundadır. Ancak 21.yüzyılda toplumlar arasındaki etkileşimin, bir yandan hem sözlü hem de fiziksel çatışmaların, kimlik tartışmalarının ve ülkelerin kendi egemenlik alanlarında bütünleştirici ortak değerlere olan ihtiyacının bu denli arttığı ortamda milli kimliklerin akıbeti önemlidir. Milli kimlik, bireyin kafatasının, ten renginin, yüz hatlarının konu edildiği bir kimlik değildir. Milli kimlik aynı tarihsel mirasa, ortak gelecek arzusuna ve ortak kültüre sahip çıkanların içerisinde olduğu bir birliktelik duygusudur. Kimlikler ile birey kendisini bir yerde konumlandırırken, diğerlerini dışarıda bırakır. Nerede olduğum, nerede olmadığımın da tarifini verir. Bu nedenle kimliğin önemli bir kavram olması bugüne özgü değildir. Tarih boyunca bireyler kendilerini bir kimlikte konumlandırma, bir grup çatısı altında kalabalık olma hissiyatlarına sahip olmuşlardır. Özellikle günümüzde kültürel etkileşimlerin şiddetlendiği, sosyal medyanın, kitle iletişim araçlarının da etkisiyle aidiyet duygusunun ve aile bağlarının zarar gördüğü bir dünyada milli kimlik büyük önem taşımaktadır. Küreselleşme tek tipleştirmeye çalışırken, refleks olarak yerel kültür de kendi varlığını korumaya çalışmaktadır. Ancak küreselleşmenin sunduğu kimlik kategorileri milli kimlik için bir tehdit unsuru oluşturmaktadır. Milli kimliği diğerlerinden ayıran şey, milletlerin kendi tarihsel, kültürel dinamikleridir. Bireyler milli kimlikte bir anı, bir zafer, bir kahramanın geçmişteki varlığı etrafında çember oluştururlar. Küreselleşmenin sunduğu bir dünya vatandaşlığı fikri bu maneviyattan yoksundur. Milli kimlik bireylerin ihtiyaçlarına cevap veren, sayısız toplum arasında kendi kimliğini biricik hissettiren bir kimliktir. Milli kimliği diğer kolektif kimliklerden ayıran bireydeki karşılığıdır. Bu güne kadar yaşanmış birçok savaşta bireylerin canları pahasına vatanlarını müdafaa ettikleri görülmüştür. Küresel bir üst kimlik çabası güden Avrupa Birliği ülkelerinde yaşanan kimlik krizleri günümüzde hala milletlerin kendi milli değerlerini korudukları, başka bir kimliğe kendi varlığını değişmedikleri görülmektedir.

Milli kimliğin, kimliksizleştirme politikalarına rağmen günümüzde de nasıl ayakta durduğuna dört yılda bir yapılan olimpiyatlardan örnek verebiliriz. Birleşmiş Milletler'e üye 193 ülke, toplamda 205 delegasyonun katıldığı Tokyo 2020 Yaz Olimpiyatları'nda -aynı zamanda bir olimpiyat geleneği de olan- altın madalyayı kazanan ülkelerin ulusal marşlarının okunması, bayraklarının göndere çekilmesi ülke bütünlüğünü koruyan milli değerlerin kolektif birliğin hala taşıyıcı kolonları

olduğunun bir göstergesidir. Bayrağı öpme, galibiyetini ülkesine armağan etme sportif müsabakalarda, sanatta, bilimde gelen başarılarda sıkça karşılaşılan bir durumdur. Ülkesini hangi branşta olursa olsun temsil eden her birey, bayrak için mücadele eder. Küreselleşmenin tektipleştirici tüm silahlarına rağmen, toplumların tarihsel mirasları, tarihsel şahsiyetleri birliğin, bütünlüğün sağlanmasında tutkal görevi görmeye devam etmektedir.

Ayrıca küreselleşmenin tüm müdahaleci kurumlarına rağmen, milli kimliğin siyasal sistemdeki temsilcisi olan ulus devlet varlığını korumaya devam etmektedir. Küreselleşmenin ekonomik ve politik zorlayıcılığı karşısında, ulus devletin görevini yerine getiremediği, egemenlik kavramının artık teritoryal sınırlar içinde yer almadığı, ulus devletlerin artık küreselin yerel bir birimi haline geldiği gibi ulus devletin ömrünü tamamladığı şeklinde olumsuz görüşler vardır. Bu görüşlere karşılık ulus devletin yerine ikame edilecek bir siyasi gücün olmadığı, uluslararası kurumlar ne denli güç kazanmış olursa olsun hukuksal düzlemde ulus devletin hala siyasal sistemin temel birimi olduğu şeklinde, ulus devletin varlığına ve önemine vurgu yapan yaklaşımlar vardır. Ulus üstü kurumların devletlerin iç siyasetine müdahalesi ve ulus devlet içerisindeki yerel kimliklerin küresel güçler tarafından desteklenmesi ulus devleti müdahaleye açık hale getirmektedir. Farklılıkların desteklenmesi ve çok kültürlülük yaklaşımlarının, milli aidiyet ile oluşturulmuş toplumlara zarar verdiği yakın gelecekte de görülmüştür. Bu nedenle yerel kimliklerin desteklenmesi şüphe ile yaklaşılacak bir noktada durmaktadır.

Ulus devlet de milli kimlikler de 21.yüzyılda varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Ulus devlet siyasal sistemin en temel unsuru olmaya, milli kimlik de toplumsal bütünleşmenin sağlanmasında ana aktör olmayı sürdürmektedir. Karşılıklı bağlantılık ne denli artmış olursa olsun ulus devlet sınırları içerisinde egemenliğin yegane sahibidir. Bu egemenliği daimi kılacak birliğe, beraberliğe tüm devletlerin ihtiyacı vardır. Birey sosyal bir varlıktır. Aynı yemeği yediği, aynı şarkıları söylediği insanlarla birlikte olma isteği birçok toplumda görülmektedir. Milli kimlik ırka dayalı bir kimlik türü değil, aynı anavatanda aynı duyguları paylaşmış insanların kolektif kimliği, toplumsal bütünleşme aracıdır. Milli kimliğini koruyamayan devletler örneklerini birçok defa gördüğümüz şekilde parçalanma tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu nedenle milli kimliğin, ulusal birlik ve bütünlüğün

sağlanması noktasında önemini her geçen gün arttıran bir unsur olduğu görülmektedir.

KAYNAKLAR

Abu-Lughod, J. (1998). Küreselleşme Üzerine Tartışmalarda Gevezeliğin Ötesine Geçmek. A. D. King (Ed.) , *Kültür, Küreselleşme ve Dünya-Sistemi* içinde (s. 167-175). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Akıncı, A. (2014). Milliyetçilik Teorileri. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 15*(1), 131-150.

Arsal, S.M. (2018). *Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Aktaş, M. (2012). Avrupa'da Milliyetçiliğin Yeniden Yükselişi ve Türkiye'nin AB'ye Üyelik Çabaları. *Turgu Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi-II Bildiriler Kitabı* içinde (s. 820-834). Malatya: İnönü Üniversitesi İ.İ.B.F. Yayınları.

Atasoy, F. (2018). *Küreselleşme Karşısında Milliyetçilik.* İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Bauman, Z. (2018). *Küreselleşme.*(Çev.A.Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Eserin orjinali 1998'de yayımlandı).

Bayar, F. (2008). "Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye", *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*(32), 25-34.

Berger, P. L. (2003). Küreselleşmenin Kültürel Dinamikleri. P. L.Berger, & S. P.Huntington(Ed.), *Bir Küre Binbir Küreselleşme:Çağdaş Dünyada Kültürel Çeşitlilik* içinde (s. 9-27). İstanbul: Kitap Yayınevi.

Bilgin, N. (2007). *Kimlik İnşası*. Ankara: Aşina Kitaplar.

Bozkurt, V. (2000). "Küreselleşme:Kavram - Gelişim ve Yaklaşımlar", *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 2*(1).

Bülbül, K. (2006). "Ulus-Devlet, Ulusallığın Dönüşümü ve Türkiye", *İ.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*(35), 23-47.

Çoban, M. (2012). "Milliyetçilik Teorileri", *Türk Yurdu*, *32*(295), 345-351.

Duman, M. (2008). "Eleştirel Aklın Sözcüsü: Zygmunt Bauman", *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar e-dergisi*, 1-11. (http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/makaleler/zduman.pdf, Erişim Tarihi: 21.04.2021).

Ergun, D. (2000). *Kimlikler Kıskacında Ulusal Kişilik.* Ankara: İmge Kitabevi.

Esgin, A. (2001). "Ulus-Devlet ve Küresellemeye İlişkin Bazı Tartışmalar", *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 25*(2), 185-192.

Fukuyama, F. (1990). "Tarihin Sonu Mu?", *Dünya Solu*(6), 96-119.

Gelekçi, C. (2005). "Küreselleşme-Yerelleşme İlişkisi", *Sosyoloji Konferansları*(31), 263-277.

Giddens, A. (2000). *Üçüncü Yol -Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi-*. (Çev.Ü.Tatlıcan). İstanbul: Birey Yayınları. (Eserin orjinali 1998'de yayımlandı).

Giddens, A. (2010). *Modernite ve Bireysel Kimlik*. (Çev.Ü.Tatlıcan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Eserin orjinali 1991'de yayımlandı).

Giddens, A. (2012). *Sosyoloji Kısa Fakat Eleştirel Bir Giriş*. (Çev.Ü. Y.Battal). Ankara: Siyasal Kitabevi. (Eserin orjinali 1986'da yayımlandı).

Giddens, A. (2014). *Modernliğin Sonuçları*. (Çev.E.Kuşdil). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Eserin orjinali 1990'da yayımlandı).

Goffman,E. (2016). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*. (Çev.B.Cezar). Ankara: Heretik Yayıncılık (Eserin orjinali 1959'da yayımlandı).

Güvenç, B. (2004). Globalleşen Dünya'da Türkiye'nin Yeri. *Globalleşen Dünya'da Türkiye'nin Yeri* (s. 69-97). içinde İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Yayınları.

Güvenç, B. (1995). *Türk Kimliği Kültür Tarihinin Kaynakları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Habermas, J.(2018). *Küreselleşme ve Milli Devletin Geleceği*. (Çev.M.Beyaztaş). İstanbul:Yarın Yayınları. (Orjinali 2018'de yayımlandı).

Hall, S. (1998b). Eski ve Yeni Kimlikler, Eski ve Yeni Etniklikler. A. D. King (ed.) , *Kültür, Küreselleşme ve Dünya-Sistemi* içinde (s. 63-96). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Hall, S. (1998a). Yerel ve Küresel:Küreselleşme ve Etniklik. A. D. King (Ed.) , *Kültür, Küreselleşme ve Dünya-Sistemi* içinde (s. 39-62). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Hannerz, U. (1998). Çevre Kültür Senaryoları. A. D. King (Ed.) , *Kültür, Küreselleşme ve Dünya-Sistemi* içinde (s. 139-165). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Held, D. & McGrew, A. (2014). *Küresel Dönüşümler*. (Çev.A.R.Güngen, A.S.Mercan, B.Özçelik, C.Boyraz, E.Sarıtekin, E.Sarıot, E.Sarıtaş ve M.C.Çelebi). Ankara: Phoenix Yayınları. (Eserin orjinali 2003'de yayımlandı).

Hırst, P., & Thompson, G. (2001). "Küreselleşme ve Milli Devletin Geleceği", (Çev.A.S.Can). *Türkiye ve Siyaset*(5), 127-145.

Hırst, P., & Thompson, G. (2003). *Küreselleşme Sorgulanıyor*. (Çev.Ç.Erdem, E.Yücel). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları. . (Eserin orjinali 1996'da yayımlandı).

Holton, R. (2013). "Küreselleşmenin Kültürel Sonuçları", (Çev.K.Karaman). *Sosyoloji Konferansları*(47), 59-75.

İnternet: http://www.meritymm.com/wp-content/uploads/2013/05/kuresellesme.pdf , Erişim Tarihi: 29.05.2021.

İnternet: https://wearesocial.com/digital-2021 , Erişim Tarihi: 20.06.2021.

İnternet:https://www.siviltoplum.gov.tr/kurumlar/siviltoplum.gov.tr/istatistikler/YabanciSTK/izin_verilen_listesi_tr.pdf , Erişim Tarihi: 28.06.2021.

İnternet: https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals/background.html , Erişim Tarihi: 05.07.2021.

İnternet: https://www.amerikaninsesi.com/a/bm-desa-raporu-turkiyedeki-gocmen-sayisi/5088989.html, Erişim Tarihi: 20.07.2021.

Kafesoğlu, İ. (2015). *Türk Milli Kültürü.* İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Karpat, K. (2011). *Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji*. İstanbul; Timaş Yayınları.

Kartal, Ç. (2016). "Küreselleşme Sürecinin Devlet Yapısı Üzerine Etkileri", *Ankara Barosu Dergisi, 2*, 289-327.

Kaya, M. (2009). "Küreselleşme Yaklaşımları", *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (13), 1-16.

Kesgin, A. (2011). *Sömürgecilikten Küreselleşmeye Siyasetin Pragmatik Temelleri*. Ankara: Phoenix Yayınevi.

Keyman, E. F. (2000). *Küreselleşme, Devlet, Kimlik/Farklılık:Uluslararası İlişkiler Kuramını Yeniden Düşünmek.* İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.

Keyman, E.F. (2006). "Küreselleşme, Uluslararası İlişkiler ve Hegomanya", *Uluslararası İlişkiler, 3*(9), 1-20.

Kırdar, Ü. (2004). İnsan Boyutu Büyütecinden Globalleşen Dünya'da Türkiye'nin Yeri. *Globalleşen Dünya'da Türkiye'nin Yeri* içinde (s. 99-127). İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Yayınları.

Kıvılcım, F. (2013). "Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülke Türkiye Açısından Değerlendirilmesi", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, *5*(1), 219-230.

King, A.D. (1998). *Kültür, Küreselleşme ve Dünya-Sistemi*. (Çev.G.Seçkin ve Ü.H.Yolsal). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları. (Eserin orjinali 1991'de yayımlandı).

Kösoğlu,N.(2018). *Milli Kültür ve Kimlik*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Kutlu, E. (2018).Küreselleşme. R. Eşkinat, & E. Kutlu(Ed.), *Dünya Ekonomisi* içinde (s. 162-194). Eskişehir: T.C.Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.

Mahiroğulları, A. (2005). "Küreselleşmenin Kültürel Değerler Üzerine Etkisi", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi,* (50), 1275-1288.

Marshall, G. (2005). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev.O.Akınhay, D.Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları. (Eserin orjinali 1994'de yayımlandı).

Maalouf, A.(2012). *Ölümcül Kimlikler*. (Çev.A.Bora). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. (Eserin orjinali 1998'de yayımlandı).

Miynat, M., & Kovancılar, B. (2004). Altın Deli Gömleği ile Kleptokrasi Kıskacında Türkiye. *Globalleşen Dünya'da Türkiye'nin Yeri* içinde (s. 217-424). İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Yayınları.

Neuman, L. (2006). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri, Nitel ve Nicel Yaklaşımlar-1*.(Çev.S.Özge). Ankara: Yayınodası. (Eserin orijinali 1991'de yayımlandı).

Özcan, A. (2018). Sunuş. Jurgen Habermas, *Küreselleşme ve Milli Devletlerin Geleceği* içinde (s. 7-21). İstanbul:Yarın Yayıncılık.

Özdemir, H. (2006). "Küreselleşme Avrupa Birliği ve Türkiye Üçgeninde Kimlik Parçalanması ve Kimlik Yönetişimi". *Uluslararası İlişkiler, 3*(9), 173-203.

Özdil, M. (2017). "Kolektif ve Bireysel Kimlikler Bağlamında Sosyal Bütünleşme", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, *28*(3).

Öz, M. (2021, Haziran). "Sayısal Çağın Meydan Okuması Karşısında Milli Kültür ve Milli Kimlik", *Türk Yurdu*, (406), s. 3-4.

Özel, H. A. (2011). "İktisadi Perspektiften Küreselleşme Kavramı ve Gelişimi", *Sosyal Bilimler Dergisi, (2),* 91-98.

Özyurt, C. (2012). *Küreselleşme Sürecinde Kimlik ve Farklılaşma.* İstanbul: Açılım Kitap.

Ritzer, G. (2011a). *Modern Sosyoloji Kuramları*. (Çev. H.Hülür). Ankara: De Ki Basım Yayım. (Eserin orijinali 1996'da yayımlandı).

Ritzer, G. (2011b). *Toplumun Mcdonaldlaştırılması*. (Çev. Ş.S.Kaya). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Eserin orijinali 1998'de yayımlandı).

Robertson, R.(1999). *Küreselleşme Toplum Kuramı ve Küresel Kültür*. (Çev.Ü.H.Yolsal).Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları. (Eserin orjinali 1992'de yayımlandı).

Sarıbay, A. Y., & Keyman, E. (1998). Küreselleşme, Siyaset ve Toplumsal Yaşam. A. Y. Sarıbay, & E. Keyman(Ed.) , *Küreselleşme Sivil Toplum ve İslam* içinde (s. 9-14). Ankara: Vadi Yayınları.

Sarıtaş, İ. (2009). Küreselleşme. T. Erdem , *Feodaliteden Küreselleşmeye* içinde (s. 399-425). Ankara: Lotus Yayınevi.

Sevim, H. (2006). "Uluslararası İlişkilerde Küreselleşme Olgusu ve Ulus-Devlet Kavramını Yeniden Düşünmek", *Uluslararası İlişkiler, 3*(9), 89-124.
Smith, A.D. (2002). *Küreselleşme Çağında Milliyetçilik*. (Çev.D.Kömürcü). İstanbul: Everest Yayınları. (Eserin orjinali 1995'de yayımlandı).
Smith, A.D. (2013). *Milliyetçilik*. (Çev.Ü.H.Yolsal). Ankara: Atıf Yayınları. (Eserin orjinali 1991'de yayımlandı).
Smith, A.D.(2017). *Millî Kimlik*. (Çev.B.S.Şeker). İstanbul: İletişim Yayınları.(Eserin orjinali 1991'de yayımlandı).
Steger, M. B. (2013). *Küreselleşme.* (Çev. A.Ersoy). Ankara: Dost. (Eserin orjinali 2003'de yayımlandı).
Şahin, K. (2009). *Küreselleşme Tartışmaları Işığında Ulus Devlet*. İstanbul: Yeniyüzyıl Yayınları.
Şen, B. (2008). "Küreselleşme: Anlamlar ve Söylemler", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*(18), 147-162.
Şimşek, U., & Ilgaz, S. (2007). "Küreselleşme ve Ulusal Kimlik", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9*(1), 189-199.
Tamer, M. G. (2020). "Küreselleşme ve Ulus-Devlet İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme" , *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 13*(69), 775-785.
Tomlinson, J.(2017). *Küreselleşme ve Kültür*. (Çev.A.Eker). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Eserin orjinali 1999'da yayımlandı).
Tuna, K. (2003). "Küresel mi/ Yerel mi? Neler Oluyor Bize?", *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, 3*(6), 1-12.
Uluç, G. (2002). "Küresel-Yerel Kültürler Üzerinde Yeniden Düşünmek: Melez Kültürler", *Liberal Düşünce*(27), 89-98.
Uluç, G., & Yarcı, A. (2017). "Sosyal Medya Kültürü", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(52), 88-102.
Uzun, T. (2012). "Küreselleşme Sürecinde Milliyetçilik ve Ulus Devlet", *Türk Yurdu, 32*(295), 371-366.
Vatandaş, S. (2020). "Sosyal Medya Mecralarında Kimliğin Sanallaşması (Bireysel ve Toplumsal Gerçeklikten, Sosyal Medyanın Sanallığına: Bireysel ve Kolektif Kimliklerin Anlamsal ve İşlevsel Değişimi)", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *21*(1), 220-249.
Vurucu, İ. (2015). *Arafta Bir Kimlik: Türklük*. Konya: Eğitim Yayınevi.
Yanık, C. (2013). "Etnisite, Kimlik ve Milliyetçilik Kavramlarının Sosyolojik Analizi", *Kaygı*(20), 225-237.
Yeniçeri, Ö. (2005). *Küreselleşme Karşısında Milliyetçilik ve Kimlik.* İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
Yeşildal, H. (2012). Dünya Sistemi Kuramı: Immanuel Wallerstein. A. G. Baran, & S. Suğur(Ed.) , *Çağdaş Sosyoloji Kuramları* içinde (s. 172-187). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
Yıldız, R., & Demir, S. (2003). "Milli Kimliğin Oluşumunda Zihniyet", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1-25.
Yıldız, S. (2007). "Kimlik ve Ulusal Kimlik Kavramlarının Toplumsal Niteliği", *Milli Folklor*, 9-16.
Wolf, M. (2001, Kasım-Aralık). "Ulus-Devlet Küreselleşmeye Karşı Durabilecek mi?", (Çev.E. Doğan). *Türkiye ve Siyaset*, 211-220.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı	: BAŞ, Ceyda
Uyruğu	: T.C.

Eğitim

Derece	**Eğitim Birimi**	**Mezuniyet Tarihi**
Yüksek Lisans:	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	devam ediyor
Lisans:	Uludağ Üniversitesi /Sosyoloji	2016
Lise:	Tuzla Anadolu Lisesi	2011

Yabancı Dil

İngilizce

ankara HBM